Lustgården ÅRG. 42·1961

LUSTGÅRDEN

Årsskrift 1961 · Årgång 42

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

(The Swedish Society for Dendrology and Park Culture)

Villavägen 8, Uppsala

Postgirokonto 1607. Medlemsavgift 20 kr. årligen eller 300 kr. en gång för alla.

Ordförande:

Greve TORGIL VON SETH, Bratteborg.

Vice ordförande:

Friherre SVEN A. HERMELIN, Uggleviksgatan 13, Stockholm Ö, tel. 20 90 32.

Sekreterare:

Trädgårdsmästare ERIK HEDSTRÖM, Botaniska trädgården, Uppsala, tel. Uppsala 382 82 (207 08).

Skattmästare:

Akademiträdgårdsmästare HELMUTH WANDEROY, Botaniska trädgården, Uppsala, tel. Uppsala 488 86 (308 18).

Redaktör för föreningens årsskrift:

Assistent BENGT M. P. LARSSON, Växtbiologiska institutionen, Uppsala, tel. Uppsala 306 72.

Ansvarig utgivare av föreningens årsskrift:

Professor NILS SYLVÉN, Vegagatan 16, Lund, tel. Lund 183 80.

Omslagsbild: Prunus cerasifera i blom — en av de största sevärdheterna i Botaniska trädgården i Uppsala.
Foto INGVAR NORDIN 20.5.1957.

Cover: An old *Prunus cerasifera* in the Botanic Garden, Uppsala.
Photo INGVAR NORDIN 20.5.1957.

Tryckt hos Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1961

INNEHÅLL

Contents

Bengt M. P. Larsson
En resa till danska söderhavsöar. Föreningens för Dendrologi och Parkvård sommarexkursion 1960 5
A dendrological excursion to Denmark.

Oscar W. Douglas
Gerstorps säteri. Försök till historik och analys av en herrgårdspark . 54
Gerstorp Manor. A brief history and analysis of a manor park. English summary 68

Tore Arnborg
Vackra svenska träd för parker och trädgårdar 71
Beautiful Swedish trees suitable for gardening. English summary 84

Arvid Nilsson
Ekbladig avenbok, *Carpinus betulus* L. f. *quercifolia* Desf., och andra lignoser i en skånsk herrgårdspark 85
Oak-leaved hornbeam, Carpinus betulus L. f. quercifolia Desf., and other lignoses in a manor park in the province of Scania.

Magne Bruun
Eiketrær nord for Polarsirkelen 88
Notes on cultivated oaks in Norway north of the Arctic Circle.

Erik Hedström
Med dendrologer i Botaniska trädgården i Uppsala 91
With dendrologists in the Botanic Garden of Uppsala.

Ingvar Nordin
Tidlösan (*Colchicum autumnale*) i Uppland 97
The meadow saffron (Colchicum autumnale) in the province of Uppland.

Nils Hylander
Ett par säregna aspformer 104
Two peculiar forms of common aspen (Populus tremula L.). English summary 108

Nils Hylander
Kungsnävan, våra trädgårdars praktfullaste *Geranium* 109
Geranium × magnificum Hyl., a magnificent ornamental garden plant. English summary 114

Sven Gréen
Kyllagring av plantskolealster 115
Cold storage of some nursery stocks.

IN MEMORIAM

Kai Gram 27/4 1897 – 26/6 1961. (Nils Hylander) 122

Rudolf Abelin 30/5 1864 – 2/1 1961. (Oscar W. Douglas) 126

RECENSIONER

Krüssmann, Gerd: Handbuch der Laubgehölze. Band I. (Tor Nitzelius) 128

Årsskrift for planteskoledrift og dendrologi 1959 og 1960. (Bengt M. P. Larsson) 131

Stadgar för Föreningen för dendrologi och parkvård 132

BENGT M. P. LARSSON

En resa till danska söderhavsöar

Föreningens för Dendrologi och Parkvård sommarexkursion 1960

Sommaren 1960 kommer att gå till historien som en av de regnigare — regn dag ut och dag in, vecka efter vecka. Det såg verkligen mycket dystert ut för de svenska dendrologer, som under några augustidagar skulle besöka Danmark.

Döm därför om allas förvåning när solen sken från en nästan molnfri himmel över Köpenhamn, då närmare 100-talet exkurrenter samlades utanför Tivolis konserthall strax före klockan 13 söndagen den 14 augusti. Sedan Erik Hedström försett oss med nummerbrickor — för alla eventualiteters skull — lastades vi och vårt bagage in i de tre fashionabla turistbussar, som något senare lämnade Tietgensgade och förde oss västerut genom Köpenhamns förstäder mot Roskilde. Under ett kortare uppehåll blev domkyrkan — Danmarks förnämsta arkitektoniska minnesmärke från medeltiden — med sina konungagravar föremål för vår uppmärksamhet. Under de tusen år som förflutit sedan Harald Blåtands dagar har trettiosex konungar och drottningar fått sitt sista vilorum i Roskildedomen.

Vi for efter en timme vidare mot sydväst genom ett av mjuka kullar undulerat landskap. Själlands bönder tog väl vara på den tjänliga väderleken, och trots vilodagen såg vi flerstädes skördetröskor — på ett ställe inte mindre än sju stycken på samma fält — i arbete i korn och höstvete. I tätorterna utmed vägen frapperades man av att i de välskötta små trädgårdarna runt tegelvillorna se palmlilja (*Yucca filamentosa*) och syrenbuddleja (*Buddleja Davidii*) i praktfull blom. Vi kunde under de följande dagarna konstatera, att detta gällde generellt, och den ovanligt rika blomningen måste, som våra danska guider påpekade, tillskrivas den föregående torra sommaren.

De danska vägbyggarna har tydligen lagt ned mycken möda för att lösa problemet med "den gröna mittremsan" mellan de båda vägbanorna på riksvägarna. Där vi for fram på riksettan kunde vi studera just detta.

Sedan strax efter andra världskriget har ett intimt samarbete kommit till stånd mellan vägbyggare och trädgårdsfolk, representerade av trädgårdsarkitekter eller kommunala trädgårdsmästare. Klostergartner H. Wedege, som bl. a. haft med denna motorväg att göra, har vänligen lämnat författaren diverse upplysningar i denna fråga. Vid valet av arter försöker man i första hand utnyttja arter, som förekommer allmänt i den danska naturen och som är ekologiskt samhöriga. *Juniperus communis* och *J. chinensis*-typer, *Ligustrum vulgare, Prunus spinosa, Rosa multiflora* och *rugosa* utgör viktiga komponenter, men även *Sarothamnus scoparius, Hippophaë rhamnoides* och *Crataegus monogyna* m. fl. används. Som bländskydd planteras vanligen snett ställda ligusterhäckar i serier och mellan häckarna krypande enbuskar. På vägskärningar och dylikt planteras däremot slån, rosor, harris eller rena gräsmattor, där lutningen inte omöjliggör detta. Klostergartner Wedege framhåller att det inte i första hand är ekonomiska synpunkter som bestämmer hur en vägplantering skall utföras. Det är i stället en fråga om trafiksäkerhet och estetik, samt även i någon mån om snö! Bländskyddens betydelse ur säkerhetssynpunkt är naturligtvis mycket väsentlig. Nämnas kan att man med täta buskage av *Rosa multiflora* hoppas kunna fånga upp ev. dikeskörande bilar. Vägbyggarna gör ju många våldsamma ingrepp i harmoniska miljöer. Att på ett estetiskt tilltalande sätt försöka runda av och mildra de många gånger hårda och skarpa skärningar som uppkommer är därför en väsentlig uppgift. (Se även Hermelin 1938 och Preisler 1950.)

På färjan mellan Halskov och Knudshoved fick vi för första gången stifta bekantskap med den danska matlagningskonsten. Bekantskaperna blev under resan många och givande. Efter några timmars resa utmed Fyns östkust nådde vi första dagens nattkvarter Svendborg. Resenärerna var inte trötttare än att en rad klotrunda robinior utanför Svendborg Hotel omedelbart besiktigades och befanns vara en "*globosa*"-form av vanlig *Robinia pseudoacacia* (fig. 1). Tyvärr blev det väl endast ett fåtal av oss förunnat att se de ca 20 m höga, flerstammiga jätteexemplaren av kaskadpil (*Salix* × *chrysocoma*), som stod vid fågeldammen i stadens äldre del. Träden fick en grandios fasadbelysning från gatlyktorna på Möllesti, och grenverkets likhet med ett fruset vattenfall var slående. Samma nattvandrande dendrologer kunde också beundra ett handelshus från 1600-talet, från vars magasingavel varorna en gång i världen kunnat lossas direkt ur båtar nedanför. Den gamla kajplatsen ligger nu högt över Svendborg sunds vattenyta och på den gamla havsbottnen ligger nu bl. a. stadens stora järnvägsstation.

Vid starten den första egentliga exkursionsdagen anslöt sig våra danska

Fig. 1. Svendborg. Klippta robinior (*Robinia pseudoacacia*) vid Svendborg Hotel. — Svendborg. Pruned acacias (*Robinia pseudoacacia*).

demonstrationsledare professor Kai Gram och lektor Johan Lange, båda vid Landbohöjskolen i Köpenhamn, samt amanuens P. Chr. Nielsen, Hörsholm. Efter en avstickare till Öxenbjergs plantskola (avstigning förbjuden!) ställdes kosan nordväst ut till Brahe-Trolleborg, som tillsammans med Egeskov utgjorde dagens huvudmål. Dessa båda parkanläggningar skall liksom övriga större exkursionsmål behandlas mera utförligt längre fram i denna berättelse.

På Brahe-Trolleborgs borggård mottogs vi av lensgrevinden Lucie Marie Reventlow, som inbjöd oss att först bese slottet. Hennes svärson var sakkunnig ciceron på vår vandring genom slottet, en vandring inte bara genom ett slott fullt med stora minnen utan även en vandring genom dansk historia. Innan vi gav oss ut i parken fick vi läska våra strupar med sherry eller öl, allt efter behag, under det att Gram morrade: Det är ju inte så här, jag har tänkt mej en dendrologisk exkursion.

Vid den följande demonstrationen av parken delades exkurrenterna bussvis i tre grupper med en dansk ledare i varje. Detta arrangemang upprepades vid samtliga demonstrationsmål med den variationen att våra danska specialister bytte grupp varje dag.

Den obligatoriska "falska sköldpaddan" smakade superbt vid lunchen på Korinth Kro vid Brahe-Trolleborg, och här liksom vid övriga lunchställen under resan hade våra färdledare ett fasligt besvär att slita oss från bordens läckerheter. Efter lunch styrdes kosan mot Egeskov, där greve Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille väntade oss. Han ledde själv den tyvärr alltför kortvariga rundvandringen genom parkens till en del helt nyanlagda partier, men mera om parken längre fram.

Efter besöket på Egeskov lämnade vi Fyn och for via Tåsinge över till Rudköbing på Langeland, Danmarks Öland. Ja, vi hade så när fastnat på Tåsinge, närmare bestämt i portarna vid Valdemars Slot. Först efter omlastning av mellanbussens taklast kunde vi fortsätta resan. Vid Valdemars Slot såg vi också på vägens högra sida en hastig skymt av Danmarks sannolikt äldsta ek — Ambrosiuseken.

Rudköbings båda stora söner, bröderna Hans Christian och Anders Sandöe Örsted — den förre elektromagnetismens upptäckare, den senare jurist och politiker, bl. a. statsminister under åren 1853–55 — har gett namn åt såväl restaurangen där vi åt vår middag, Örstedpaviljongen, som åt parken strax därintill. Förutom den i danska parker mer eller mindre självskrivna ginkgon fanns här en lundalm med "korkbark", dvs. barken på grenar och kvistar var mångdubbelt förtjockad i två eller flera lister (f. *suberosa*). Korkalmen hade en normal lundalm som fond, en mycket pedagogisk placering. I Örstedparken fanns även bland mycket annat smått och gott en välvuxen *Picea omorika*, den storbladiga, mediterrana *Alnus cordata* samt *Crataegus prunifolia* och *Cotoneaster bullatus*.

Den medeltida "söderhavsstaden" Rudköbing har enligt apotekare Axel Bauer Danmarks mildaste vinterklimat, och detta är orsaken till att han i sin fäderneärvda apotekarerträdgård kunde demonstrera en lång rad sällsyntheter växande på kalljord. Apoteket anlades 1705, och den tillhörande trädgården försåg från början apoteket med växtdroger. Fortfarande finns rester kvar från dessa medicinalväxtodlingar: *Digitalis, Datura stramonium, Hyoscyamus niger* samt *Parietaria officinalis* ("St. Peders urt").

Centralt i den muromgärdade trädgården står en äkta kastanj, sannolikt jämngammal med apoteket och således ungefär 250 år gammal. Under denna har säkerligen bröderna Örsted vandrat många gånger tillsammans med svågern, diktaren Adam Oehlenschläger. Det var dock inte denna kastanj och inte heller platanerna, tulpanträdet eller det 3 m höga svarta mullbärsträdet som tilldrog sig den största uppmärksamheten, även om de så att säga bildade den naturliga kärnan i den från omvärlden väl avskilda idyllen. Det var den sagolika samling dendrologiska finesser, som växte vid ena muren, som i den ljumma skymningen

Fig. 2. Ålholm. I strandkanten utanför slottet, som skymtar till vänster, växte bl. a. strand-loppört (*Pulicaria dysenterica*) innanför en bård av *Eupatorium cannabinum*. — Ålholm. *Pulicaria dysenterica* and *Eupatorium cannabinum* on the shore nera the castle.

fick oss att känna oss förflyttade till exotiska nejder. Släktena *Hibiscus* och *Clerodendrum* är välkända som krukväxter hos oss. Här såg vi nu *Hibiscus syriacus* med sina blålila blommor och ödesträdet *C. trichotomum*. Den gulblommiga *Koelreuteria paniculata* hör hemma i norra Kina medan kejsarträdet eller som det också kallas blåklockträdet *Paulownia tomentosa* kommer från södra Japan. De båda nordamerikanska bignoniaceerna *Campsis radicans* och *Catalpa bignonioides*, den senare lätt igenkännlig på sina cigarrlika frukter, trivdes utmärkt i det asiatiska sällskapet. Båda dessa har mer eller mindre musikaliska svenska namn, trumpet-

ranka respektive trumpetträd. Trivdes gjorde också en med blommor översållad buske av *Aesculus parviflora*; bladverket var nästan dolt bakom de otaliga vita blomklasarna. I trädgårdens bortre del noterades lavendelvide (*Salix elaeagnos*) och skärmros (*Rosa multibracteata*), den senare spaljerad mot en mur. Här odlades också fikon och persikor med stor framgång; de senare, som just börjat mogna, fick vi för övrigt avsmaka.

Medan skymningen föll allt tätare fick vi göra ett hastigt uppbrott för att i tid hinna till färjeläget i Spodsbjerg. Från början var det meningen att Nakskov skulle bli dagens ändstation och nattkvarter. I sista stund blev detta ändrat och vi fick göra en sömnig resa genom ett nattsvart Lolland till Nyköbing på Falster.

Medan de båda föregående dagarna bjudit strålande väder, såg det dystert ut vid starten från Nyköbing på tisdagsmorgonen. På vägen ut mot Knuthenborg kom också regnet. Vid framkomsten hade regnet nästan upphört. Godsets herre, lensgreve Frederik Markus Knuth, välkänd som kaktusodlare och skribent, hälsade oss välkomna. Efter att i korta drag ha informerat oss om godset och dess historia tog greve Knuth själv befälet över en av grupperna medan skovrider Larsen och hans medhjälpare Pedersen medföljde de andra. Efter lunchen, som avåts på Bandholm Hotel, fortsatte demonstrationen av parken. Före avfärden inbjöds hela sällskapet på garden party i den nyanlagda inre trädgården, varvid också greve Knuths kaktusfyllda växthus kunde beses.

Middagen i Nyköbing överhoppades förklarligt nog av ganska många. Som dessert på dagens minst sagt ymniga mål serverades rosor och gymnospermer. I kvällningen besöktes nämligen Eggert Pedersens plantskolor — en av Danmarks större anläggningar i sitt slag — strax väster om Nyköbing på Lolland. Det var en imponerande samling rosor — siffran 400 000 buskar nämndes — i alla tänkbara (och otänkbara med för den delen) kulörer. Det antecknades flitigt av exkursionens rosenintresserade damer, och man får förmoda att en och annan nyhet så småningom dyker upp i svenska täppor och slottsträdgårdar. Liksom på Öxenbjergs plantskolor var det rosor och gymnospermer, som dominerade odlingarna. Gymnospermerna — framför allt *Abies, Taxus, Thuja, Thujopsis, Chamaecyparis* samt olika former av *Juniperus chinensis* — används mycket i olika offentliga planteringar och speciellt på kyrkogårdar. Med sin permanenta grönska är ju flertalet barrväxter ytterst lämpade för dessa ändamål, även om vi nog kanske lite till mans tyckte att det ofta blev lite för mycket av det goda med all denna mättade grönska. På tal om den praktiska användningen av barrväxterna bör en mycket klädsam använd-

Fig. 3. Nysö. Kvist av tulpanträd (*Liriodendron tulipifera*) i blom. — Nysö. A flower of *Liriodendron tulipifera*.

ning särskilt omnämnas. Ganska många av damerna fann till sin förtjusning att de rikt kottebärande kvistarna av *Thujopsis dolabrata, Thuja* och *Chamaecyparis* med fördel kunde appliceras som smycken på dräkter och koftor.

Redan under rundvandringen genom de stora odlingarna hade hotande moln hopats över oss. Precis lagom hann vi ta vår tillflykt till familjen Pedersens kultiverade och gästfria hem, där vi trakterades efter konstens alla regler.

Även exkursionens tredje dag ägnades åt Lolland, den största av de danska "söderhavsöarna". Öarna omges av temperaturutjämnande vattenmassor. "Lolland-Falsters natur", skriver Dybkjær (1958), "er præget af det øklima, der for det meste er fremherskende pa 'sydhavsøerne'. Om efteråret varer det forholdsvis længe, inden nattefrosten viser, at vintern er på vej. Har det ikke været hård vinter, så Østersøen blev islagt over alt, varer det ej heller så længe om foråret, inden nattefrosten forsvinder. Dette lidt mildere klima, end den øvrige del af landet har — i

gennemsnit er temperaturen ca. 2° højere her end i det øvrige land hele året igennem — er med til at sætte sit præg på flora och fauna på Lolland-Falster."

Apotekareträdgården i Rudköbing är väl det mest markanta beviset för vad det milda vinterklimatet betyder för vegetationen i allmänhet och trädgårdsodlingen i synnerhet. Dagens tre exkursionsmål, Ålholm, Fuglsang och Krenkerup, förstärkte ytterligare det intryck vi fick vid gårdagens besök på Knuthenborg.

Vid Ålholm på Lollands sydkust var det inte bara parken, som var av intresse. Strandängen utanför parkområdet innehöll nämligen en rad för en svensk botanist ytterst intressanta arter. Strand-loppörten (*Pulicaria dysenterica*), läkemalvan (*Althaea officinalis*) och mer än två meter hög *Sonchus palustris* växer här tillsammans med *Eupatorium cannabinum, Inula britannica, Lepidium latifolium, Aster tripolium* och många andra (fig. 2). *Pulicaria* förekommer inte alls i Sverige, medan *Althaea* och *Sonchus palustris* är stora sällsyntheter numera. Malvan torde inte ha någon recent lokal; strandtisteln finns endast i Blekinge. Den intressanta artkonstellationen fulländades med en zoologisk sevärdhet, den grönfläckiga paddan (*Bufo viridis*).

Sista exkursionsdagen, torsdagen den 18 augusti, lämnade vi Falster och for via Storströmsbron över till Själland. Alléer och ridåer av pil och poppel av olika ålder och utseende utmärker det sydsjälländska landskap vi kunde njuta av under bussfärden norrut på riksväg A 2. Tiden medgav att vi utöver det uppgjorda programmet gjorde en snabbvisit på Nysö vid Præstö Fjord. Det i nederländsk renässansstil år 1671 byggda slottet omges av en av Danmarks finaste barockträdgårdar. Slott och park bildar här en stilriktig och harmonisk enhet. Parken, där många av Danmarks största kulturpersonligheter — bl. a. Thorvaldsen — lustvandrat fick avnjutas under en hastig rundvandring. Thorvaldsen tillbringade sina sista fem år på Nysö, där baronessan Christina Stampe lät inreda en ateljé åt honom i en av flyglarna. Ett jätteexemplar av blommande *Liriodendron tulipifera* kunde studeras i detalj, då en rikligt blombärande gren fallit till marken (fig. 3). En av Nysös speciella sevärdheter, *Cedrela sinensis*, ett *Ailanthus*-liknande träd tillhörande mahognyfamiljen *Melia-*

Fig. 4. Brahe-Trolleborg. Från slottets södra valv leder denna magnifika allé av hästkastanj ned till ekonomibyggnaderna. — Brahe-Trolleborg. Magnificent avenue of *Aesculus hippocastanum*.

Fig. 5. Brahe-Trolleborg. Grupp av vita mullbärsträd. — Brahe-Trolleborg. *Morus alba*.

ceace, visade sig tyvärr vara nedtagen. Att roten levde framgick dock av de rikliga rotskotten. I övrigt kan nämnas bl. a. *Ginkgo biloba, Thuja orientalis, Chamaecyparis thyoides, Celtis occidentalis* och *Gymnocladus canadensis* (Lange 1950).

Från Nysö for vi på slingrande småvägar vidare mot nordnordöst och kom så småningom fram till Gjorslev, där hovjägmästare E. Tesdorph tog emot oss. Den två timmar långa rundvandringen i parken blev en värdig avslutning på en synnerligen lyckad och givande exkursion. Men mera om parken längre fram.

Vid den avslutande lunchen på Bögeskovens restaurang ute vid Köge Bugt avtackades våra utomordentliga guider, hrr Gram, Lange och Nielsen, samt mannen bakom alla praktiska arrangemang, trädgårdsmästare Erik Hedström, vilken nedlagt oerhört mycket arbete på denna exkursion.

Medan regnet föll allt tätare upplöstes exkursionen nere vid Köpenhamns huvudbangård. Väderlyckan har denna gång liksom så många gånger tidigare varit mycket god. Om vi bortser från regnskurarna under besöket på Krenkerup och vid resan till Knuthenborg var vädret strålande hela tiden.

Redan sommaren 1922 gjorde svenska dendrologer ett om än flyktigt besök på Själland, där Kronborg Have studerades. I juni 1937 var det dags för ett mera ingående studiebesök på Själland och Fyn. Eftersom årets resa i huvudsak gått till samma räjong som de föregående, får vi hoppas, att vi snart får deltaga i en exkursion till Jylland. En sådan exkursion skulle på ett värdefullt sätt komplettera de föregående. Den som lever får väl se.

Brahe-Trolleborg

Brahe-Trolleborg, som ursprungligen var ett år 1172 grundat cistercienserkloster, Insula Dei, har efter 1568 tillhört ätterna Rantzau, Lykke och Trolle, samt tillhör sedan 1722 ätten Reventlow. Greve Johan Ludvig Reventlow, som 1788 avskaffade det s. k. hoveriet på sitt slott, var en föregångsman även på undervisningens område. År 1794 upprättade han nämligen ett av de första lärarseminarierna på Fyn, samt ungefär samtidigt en uppfostringsanstalt. Det förra är numera, efter att en tid ha varit folkhögskola, ombildat till en lantbruksskola. Huvudbyggnadens västra flygel är en återstod av klostret, medan den östra uppfördes år 1620. I slutet av 1800-talet brann slottsbyggnaden men återuppbyggdes i sin ursprungliga stil år 1900 under ledning av arkitekten Viggo Dahl.

Fig. 6. Brahe-Trolleborg. Slottet från parksidan. — Brahe-Trolleborg Castle seen from the park.

Parken, som är i engelsk stil, började anläggas 1856 och färdigställdes under ledning av trädgårdsmästare J. C. Eltzholz.

Då vi från slottets borggård passerade genom södra porten såg vi en *Aesculus hippocastanum* - allé av gamla träd framför oss (fig. 4). På alléns högra sida öppnade sig stora gräsmattor med enstaka solitärer eller smärre grupper av träd. Centralt på den stora ytan närmast allén stod en jämn och fin *Picea orientalis* med en avläggarcirkel runt om. Den orientaliska granen är ganska lik vår vanliga gran, men har kortare barr och även mindre kottar. En liten mullbärslund av fem *Morus alba* syntes på långt håll tack vare bladverkets ljusa grönska (fig. 5). Nära mullbärslunden fanns även en 15 m hög *Ginkgo, Cryptomeria japonica,* japanska körsbär m. m. Nära vallgraven, som utgör ett vackert inslag i parkbilden, stod en pyramidek (*Quercus robur* f. *fastigiata*). Framhållas

Fig. 7. Brahe-Trolleborg. Som två jättestora karljohanssvampar står dessa på japanskt vis klippta äppelträd. — Brahe-Trolleborg. Two pruned apple-trees.

bör även de praktfulla blodbokarna nära slottet (*Fagus silvatica* f. *atropunicea*) (fig. 6).

I bortre hörnet av denna yta fanns en stor svarttall (*Pinus nigra*) och strax intill två lågvuxna äppelträd, i formen påminnande om stora hattsvampar (fig. 7). Nära dessa växte vidare en rödbladig skogslönn (*Acer platanoides* f. *rubrum*).

Gräsmattan bortom föregående var mindre och upptogs delvis av blomsterrabatter. En 8 m hög "äppelbjörk" väckte allmän undran. Den hade uppkommit därigenom att ett frö av vanlig vårtbjörk grott och slagit rot i en grenklyka på ett gammalt äppelträd. I rabatterna noterades bl. a. brokbladig *Filipendula ulmaria*, färggrann *Heliopsis* och storvuxen *Cimicifuga simplex*. Nämnas från denna del kan vidare en liten pärlrönn (*Sorbus koehneana*) samt *Populus lasiocarpa*, som danskarna kallar rabarberpoppel och som med sina röda bladskaft och ca 25 cm stora bladskivor verkligen gör skäl för benämningen (fig. 8). Några stora silvergranar (*Abies alba*) bildade tillsammans med en svarttall fond mot söder.

Nära vallgravsdammen fanns några intressanta lindar: en silverlind (*Tilia tomentosa* v. *petiolaris*) och några traslindar (*T. platyphylla* f. *laciniata*), en av dessa senare med återslag — något som är ganska vanligt förekommande hos denna form.

Fig. 8. Brahe-Trolleborg. *Populus lasiocarpa,* som av danskarna kallas rabarberpoppel. — Brahe-Trolleborg. The Chinese *Populus lasiocarpa,* in Denmark called "Rhubarb Poplar".

De sommarblommande lindarna är som bekant insektspollinerade. Under sommardagar med varmt och soligt väder blir blommornas doftämnen särskilt aktiva, samtidigt som en för gästande flygfän giftig alkaloid i nektarn blir verksam. Att just silverlindarna är stora humledödare, kunde vi konstatera såväl här på Brahe-Trolleborg som på övriga platser. Samma toxiska effekt fastän betydligt svagare har iakttagits även på parklind och vanlig skogslind.

Mitt i denna städade och prydliga parkanläggning fanns ett stycke förhållandevis orörd natur, en *Lotus uliginosus - Holcus lanatus* - äng med rikligt inslag av *Cirsium oleraceum* och *Angelica silvestris*. Bortom *Lotus*-ängen, i parkens nordvästra hörn, följde bl. a. en samling dendrologiska kuriositeter i anslutning till en fontändamm och en bakom denna belägen kulle. Några stora sumpcypresser (*Taxodium distichum*), den största 90 år gammal, växte på dammens ena sida medan en buskformig, ca 4 m hög vresbok med enormt tätt grenverk (*Fagus silvatica* f. *tor-*

tuosa) fanns på motsatta sidan. Detta exemplar hade av slottets skovrider dragits upp ur frömaterial från en *tortuosa*-liknande typ i naturlig bokskog. Av plantorna efter denna fröinsamling utvaldes sedan den mest extrema typen och överfördes till slottsparken. I Sverige förekommer som bekant liknande typer indigent på Kullaberg.

Det mest iögonenfallande inslaget i denna del av parken utgjordes emellertid av en samling hängformer av olika trädslag: mer än 25 m höga hängbokar (f. *pendula*), en ca 15 m hög hängask (f. *pendula*) samt ytterligare hängtyper av *Quercus robur* och *Ulmus glabra*. Paraplyalmen (eller var det möjligen en hängalm) kunde jämföras med sin andra ytterlighet, nämligen två stora pyramidalmar (f. *exoniensis*).

Slutligen kan nämnas den jättestora tujan (*Thuja occidentalis*) helt nära slottet. Det i fin pyramidform vuxna exemplaret kunde uppvisa flera serier av avläggare, vilka likt koncentriska ringar spred sig från centralstammen.

Egeskov

Ca 9 km östnordöst om Brahe-Trolleborg, vid landsvägen mellan Nyborg och Fåborg, ligger Egeskovs sagoslott i rödtegel omgivet av vattenfyllda vallgravar. Vid 1937 års Danmarksexkursion besöktes Egeskov helt flyktigt. Sylvén lämnar i sin reseberättelse en del upplysningar om slottets historia (Sylvén 1938, s. 115 ff). Intresserade läsare hänvisas till denna redogörelse samt till Lassen 1960. Här skall endast nämnas att sedermera riksmarsken Frands Brockenhuus, som blev dödligt sårad vid belägringen av Varbergs fästning 1569, på ekepålar — vilka säkerligen hämtats ur de ekskogar, som givit slottet dess namn — byggde slottet, vilket stod färdigt 1554. Som byggmästare lär holländaren Martin Bussart ha anlitats. Slottet placerades kringflutet av vatten för att lätt kunna försvaras mot angrepp från allmogens sida; den nyligen genomkämpade grevefejden var byggherren i färskt minne. Fast knuten till slottets byggnadshistoria är även den berömde svenske arkitekten Helgo Zetterwall. Hans omfattande restaureringsarbeten under 1880-talet har fått ett ovanligt lyckat resultat, vilket man som bekant inte kan säga om hans hårdhänta framfart med olika svenska domkyrkor.

Även vårt besök i Egeskovs park blev tyvärr alltför kortvarigt. Vi hann dock få en klar bild av de tre olika parkgenerationer, som här tillsammans bildar en harmonisk enhet: barockträdgården med sina alléer och klippta, rätlinjiga häckar i anläggningens östra hälft, den mer i engelsk

Fig. 9. Egeskov. Slottet från stora entrén genom barockträdgårdens klippta häckar av lind, avenbok och bok. — Egeskov. Hedges of *Tilia, Carpinus* and *Fagus* in the baroque garden.

stil planerade norra delen samt den moderna nyanlagda delen i sydväst (karta: Lassen 1960, s. 2).

Om renässansträdgården, Brockenhuusarnas trädgård, är mycket lite känt, men man antager att den i huvudsak försåg slottsfolket med grönsaker, kryddor och frukt av olika slag. Den praktfulla barockträdgården anlades omkring år 1730 av Niels Krag d. yngre. Arkitekten är tyvärr okänd. Liksom sin stora förebild, Le Notres park vid Versailles, domineras anläggningen av klippta häckar (fig. 9), vilka innesluter kvarter av olika form; trianglar, kvadrater, romboider osv. Häckarna, som består av bok, avenbok och lind, är av varierande höjd; de flesta dock ca 4 m. De inramade kvarteren utgör i sig själva små trädgårdar; "Baronens Have"

och "Baronessens Have" benämnes några, andra används nu som köksträdgård.

I barockträdgårdens norra del finns en välbevarad labyrint av avenbok. Med hjälp av ett vägledande snöre lyckades vi taga oss genom det infernaliskt tillkrånglade gångsystemet. Snöret var ditsatt för att inte förtvivlade besökare skulle lockas att taga sig ut ur labyrinten tvärs genom häckarna. En ca 300 m lång lindallé med nästan slutet lövtak kom den skuggiga "kanalen" att kännas som en sval kyrka, jämförd med de solstekta, häckomgärdade kvarteren, där luften stod stilla i hettan. Enstaka träd gav dock lite skugga även där; *Platanus* och *Liriodendron* hann jag notera.

Från den "engelska parken" norr om vallgraven bör särskilt en jättestor *Ulmus glabra* f. *exoniensis* nämnas. Trädet, som växte solitärt i en öppen gräsmatta, hade på grund av sin höga ålder fått sin pyramidform något maskerad.

Det stora gemensamma, allt överskuggande problemet för alla gamla parkanläggningar, inte bara i Danmark utan även i Sverige och säkerligen även annorstädes, är hur de skall kunna vidmakthållas utan alltför orimliga kostnader. På Egeskov fick vi se ett friskt initiativ realiserat.

Kravet på en allt längre gående rationalisering och mekanisering inom jordbruket med åtföljande nedskärning av arbetarantal gör det allt svårare att bibehålla stora, arbetskrävande parkanläggningar. Det allmänna är ofta oförstående för det dilemma nutida slotts- och parkägare befinner sig i. Jag låter här slottets nuvarande ägare greve Gregers Ahlefeldt-Laurvig-Bille själv tala (Lassen 1960, s. 3):

"I snart en generation har luksus været bandlyst til fordel for rationalisering og produktion i kampen for tilværelsen. Men vi kan nu en gang ikke undvære roen og skønheden. Derfor — og først og fremmest derfor — er Egeskov have i 1960 blevet vækket op af sin årelange Tornerose-søvn ...

Haven har ganske vist i mands minde frit, og senere for en ringe entré, været åben for hvem, der ville komme — har så at sige været en beskeden del af Danmarks goodwill hos fremmede — men besparelser og atter besparelser har medført, at til sidst blev kun hækkene virkelig holdt, resten forfaldt eller blev taget ind til anden anvendelse. Det kan man ikke fortsat byde den stadigt stigende strøm af turister, der i fritiden vil og må søge bort fra hverdagsarbejdets larm til ro og skønhed, og som er villige til at betale en rimelig skærv derfor.

Også derfor blev Egeskov have vækket. Moderne turistmæssige faciliteter sattes ind, såsom regulerede entré- og færdselsforhold, parkeringsplads og omlavning af den gamle, tomme herskabsstald til spiserum, kiosk, udstillingslokale m. v.

Men tilbake stod havens gabende tomhed. Her trådte tre store fynske firmaer

Fig. 10. Egeskov. Vissa delar av den moderna parken har upplåtits till några stora danska fröfirmor för demonstrationsodling av bl. a. rosor. På bilden syns från vänster friherrinnan Gyllenkrok, fröken Rosin, fru Ditzinger, trädg.-ark. Norin, greve Douglas samt trädg.-ark. Persson. — Egeskov. In the modern part of the garden some Danish firms of seedsmen have arranged demonstration fields for roses.

med naturlig forudsætning for opgavens løsning til i samarbejde med ejeren. Disse er *A/S L. Daehnfeldts Frøfirma* i Odense, *Asger M. Jensens Planteskole*, Holmstrup og *Øxenbjerg Planteskole* v. Svendborg. De nævnte firmaer kan i en nærmere aftalt årrække betragte Egeskov have som deres permanente udstilling med Egeskov selv som vartegn. . . .

Samtidigt med meget betydelige udvidelser og forbedringer i den moderne del af parken søges havens østlige del, den egentlige barockhave, over en årrække i videst muligt omfang ført historisk korrekt tilbage til sit oprindelige udseende i 1700-tallets midte."

På "forbløffende kort tid", för att använda greve Gregers' egna ord, har gamla beteshagar och rastgårdar vid stallet gjorts om till en fantastiskt fin öppen gräsmatta, i vilken några promenadvägar passats in. Strax utanför det gamla stallet har en rosengård anlagts. I denna kunde vi närmare beskåda det senaste och bästa i marknaden just nu. Champs-Élysées, Peace, Pink Peace, Tzigane och många andra sorter fångade vårt intresse (fig. 10). Men smaken är "forskellig" och meningarna om vissa sorter var ganska skiftande.

Besöket på Egeskov gav oss en vink om hur en restaurering och modernisering av en stor park på ett smidigt sätt kan genomföras, och genomföras på ett ekonomiskt hållbart sätt. Att Egeskovs exempel är värt att efterfölja visas bl. a. av, att en rad andra danska slott slagit in på samma linje, bl. a. Vallö (inte långt från Gjorslev), Gavnö (vid Næstved) på Själland samt Langesö på Fyn.

Knuthenborg

Ungefär en halvmil norr om den lilla oststaden Maribo på centrala Lolland ligger Knuthenborgs gods ute vid Saksköbing Fjord. Parken utgör kärnan i Knuthenborgs gods, en av Danmarks, ja Nordens största produktionsenheter inom modernt jordbruk. Inte mindre än 250 personer sysselsättes i driftens olika grenar: lant- och skogsbruk, handelsträdgård, fruktträdsodlingar och plantskolor.

Knuthenborgs park, den största herrgårdsparken i denna delen av världen, är en relativt ung skapelse med endast hundra år på nacken. Den anlades nämligen av lensgreve Eggert Christopher Knuth under åren 1863–1874. Ätten Knuth kommer som så många andra danska adelssläkter ursprungligen från Mecklenburg. Det gamla mer eller mindre förfallna renässansslottet låg från början mitt inne i en stor naturlig ekskog med inslag av bok och andra trädslag. Under loppet av elva år röjdes och gallrades stora skogsarealer för att ge de gamla trädjättarna fritt utrymme. Slottet och övriga byggnader revs ned och såväl parken som de däri väl inpassade nya byggnaderna fick en gemensam och samtidig utformning. Den engelske trädgårdsarkitekten Milner utformade parkanläggningen, medan arkitekten Sibbern ritade alla hus, portar m. m. Det nuvarande slottet i parkens nordvästra del och alla övriga byggnader uppfördes i "engelsk herrgårdsstil" av röd tegelsten och utsmyckades med bremersandsten. Det s. k. "Flintehuset", nu skogsfogdens bostad, byggdes 1872 av i små kubiska bitar huggen grå flinta och sandsten. Portarna mot Maglemer och Maribo i söder och Bandholm i nordväst är verkliga praktstycken i smidesjärn.

Parken, som är 603 hektar stor, dvs. lika stor till arealen som Köpenhamns innerstad med Christianshavn, omgärdas av en 2 m hög och 8 km lång mur av granit. Det tog fyra år för 300 man under svenska murares ledning att fiska upp stenen från "Smålandshavets" botten, hugga till den och bygga muren, som omger parken på tre sidor; "Smålandshavet" bildar gräns mot norr.

All denna gigantiska byggenskap — enbart Maglemerporten kostade

Fig. 11. Knuthenborg. Från den centrala delen av parken. — Knuthenborg. The central part of the gigantic park.

21 000 riksdaler, en fantastisk summa på den tiden — och inköpen av skeppslaster med träd- och buskplantor från bl. a. England och Holstein höll på att totalt ruinera ägaren. Eftervärlden kan tacka honom för att arbetet verkligen slutfördes, ty maken till anläggning kommer sannolikt aldrig någonsin mer att kunna skapas i privat regi.

Parkens inre utgöres av stora öppna marker, där endast några solitärträd här och var kvarlämnats (fig. 11), medan ytterzonen utgöres av tät, mestadels planterad löv- och barrskog av speciellt ek, tall och ädelgran. Denna täta kantskog avskiljer effektivt parken från yttervärlden.

I en park, som har 7 km körväg och 2 km gångstigar, måste man helt enkelt färdas i bil eller — som vi gjorde — i buss, för att överhuvudtaget hinna med någonting. På ett synnerligen föredömligt sätt har ett antal parkeringsplatser anlagts bakom döljande buskage och trädgrupper.

Trots att vi ägnade en hel dag åt parken, var det endast några få utvalda partier vi kunde bese. Att vi fick se det bästa parken har att bjuda, borgade greve Knuth och hans skovrider Larsen för, då de tillsammans lagt upp vår route och själva ledde demonstrationerna med var sin grupp.

Redan innan vi kom in i parken fick vi en viss försmak av vad som komma skulle, då vi for genom den 1 200 m långa allén av engelsk alm

Fig. 12. Knuthenborg. Professor Gram i demonstrationstagen. — Knuthenborg. Professor Gram with some of the participants in the excursion.

(*Ulmus procera*) från Maglemer by fram till den port, som i likhet med en känd dansk äppelsort fått namn av byn. Under färden genom parken såg vi omedelbart innanför porten och även på några andra ställen glesvuxen, ca 300-årig ekskog med en tät och högvuxen undervegetation av olika *Rhododendron*-arter. Denna ytterst kuriösa kombination, *Quercus robur–Rhododendron,* gjorde åtminstone på författaren ett mycket främmande intryck. De som härom året deltog i Irlandsexkursionen kände väl mera igen sig.

Den grupp författaren medföljde startade sin förmiddagsvandring vid den s. k. *Magnolia*-parkeringsplatsen nordväst om Svansjön. Därifrån vandrade vi sedan genom terrängen väster, söder och öster om Svansjön, dvs. i det egentliga hjärtat av parken. Förutom *Magnolia kobus* och *Buddleja Davidii* fanns vid parkeringsplatsen trevliga arrangemang med klängrosor. Strax intill såg vi buskformig *Quercus pontica* med ytterst *Castanea*-lika blad. En djungel, om ock liten, av glansbambu (*Sinarundinaria nitida*) i kombination med nordiska sparbanksekar väckte allmän

Fig. 13. Knuthenborg. Tårtallen (*Pinus Griffithii*) från Himalaya studeras av en grupp dendrologer. — Knuthenborg. The Himalayan pine *Pinus Griffithii* is studied by some dendrologists.

förundran. Medan vi sakta förflyttade oss mot Hundgården passerades hela bestånd av naverlönn (*Acer campestre*), en koreansk tuja (*Thuja koraiensis*) samt *Nothofagus antarctica*, en art av det s. k. sydboksläktet. Släktet *Nothofagus* är nämligen sydhemisfäriskt med sina sjutton arter fördelade på sydligaste Sydamerika, Australien och Nya Zeeland, medan vår vanliga bok tillhör nordbokarna, släktet *Fagus*. Vi fick för övrigt se ännu en representant för detta intressanta släkte, *Nothofagus obliqua*, liksom *N. antarctica* vinterkal och hemmahörande i Chile.

Framme vid Hundgården kunde vi beundra parkens största eller åt-

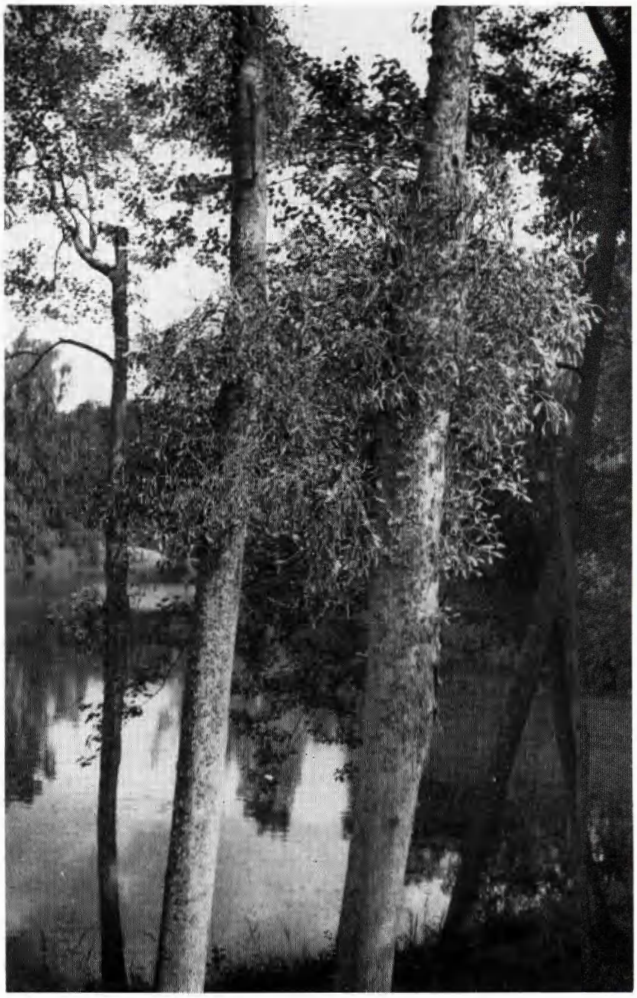

Fig. 14. Knuthenborg. Mistel på amerikansk asp vid Svandammen. — Knuthenborg. *Viscum album* on *Populus tremuloides*.

minstone högsta träd, ett 35,8 m högt mammutträd (*Sequoiadendron giganteum*) med snart 100 år på nacken. I Kaliforniens Sierra Nevada blir som bekant mammutträdet nästan tre gånger så högt och mer än trettio gånger så gammalt. Frågan är om det inte rent av finns individ, som är lika gamla som den verklige seniorn bland barrträden, nämligen amerikanarnas "hickory pine", *Pinus aristata*. Hos denna art har man räknat mer än 4 000 årsringar.

Fig. 15. Knuthenborg. Vackert bestånd av silvergran. — Knuthenborg. Old trees of *Abies alba.*

I Hundgårdens närhet noterades vidare en 15 m hög blyerts-en (*Juniperus virginiana*), weymouthtall (*Pinus strobus*), samt den buskformiga, småbladiga *Betula pumila* — något lik en storvuxen dvärgbjörk. Från Hundgården förflyttade vi oss sydöst ut mot en mindre vattensamling ca 200 m söder om Svansjön. Under vandringen demonstrerades bl. a. en rad barrträdsarter: himalayatallen (*Pinus Griffithii*), som även kallas tårtall på grund av att kådan droppar från barr och kottar (fig. 13),

Fig. 16. Knuthenborg. Bakom Flintehuset står detta magnifika, inte fullt 100 år gamla mammutträd. — Knuthenborg. Magnificent, about 100 years old *Sequoiadendron giganteum*.

Pinus koraiensis, vilken liksom föregående har fem barr i varje knippa, den nordamerikanska gultallen (*Pinus ponderosa*) och dess "dvärgform" *scopulorum* med svart bark samt cedertujan (*Calecedrus* [*Libocedrus*] *decurrens*), även den nordamerikan.

Epålett-trädet (*Pterostyrax hispida*), som fått sitt namn av blomställningens utseende, utgjorde tillsammans med en ståtlig mannaask (*Fraxinus ornus*), hickory (*Carya ovalis*) och *Catalpa bignonioides* ett välkommet avbrott från alla "nåletræer". Ett mera kuriöst inslag bildade de "flygoxlar" som växte på *Robinia* och *Catalpa*; en parallell till "äppelbjörken" på Brahe-Trolleborg. För att återgå till barrträden igen såg vi

Fig. 17. Knuthenborg. Helt nära slottet växer två sumpcypresser, dels — i centrum av bilden — den i odling sällsynta *Taxodium ascendens*, dels vanlig *distichum*. Bakom träden skymtar en vik fylld av vass och hampflockel. — Knuthenborg. *Taxodium ascendens*, which is quite rare in culture, together with the more common *T. distichum*.

förutom vanlig redwood eller amerikansk sekvoja (*Sequoia sempervirens*) tre välvuxna kinesiska sekvojor (*Metasequoia glyptostroboides*). De tolv år gamla exemplaren av detta ytterst intressanta barrfällande träd var mellan 6,5 och 8 m höga. Det märkliga trädet upptäcktes för tjugo år sedan i gränstrakterna mellan de kinesiska provinserna Szechuan och Hupeh. Efter 1945 har arten via de stora botaniska trädgårdarna världen runt nått en oerhört stor spridning. Varje parkägare med självaktning måste ha *Metasequoia*, för att inför lyssnande besökare kunna berätta dess fantastiska upptäcktshistoria. Denna har utförligt skildrats av professor Rudolf Florin (1952); se även Martin (1959). I detta sammanhang kan

Fig. 18. Knuthenborg. Värden, greve Knuth, ses här tillsammans med professor Gram i den inre trädgården. — Knuthenborg. The owner, Count Knuth, and Professor Gram in the inner garden.

det kanske vara av ett visst intresse att veta något om *Metasequoias* följeväxter på dess naturliga ståndorter. Arter av släktena *Castanea, Cornus, Cunninghamia, Liquidambar, Populus, Pterocarya, Quercus* och *Rhus* utgör viktiga trädkomponenter i den artrika ravinskog där "vattenlärken" hör hemma. Bland de otaliga buskarna och lianerna återfinnes bl. a. dessa gamla bekanta: *Cotoneaster horizontalis, Hibiscus syriacus, Lonicera japonica, L. pileata, Parthenocissus tricuspidata* och *Spiraea japonica* (Chu and Cooper 1950).

Nära den lilla dammen fanns bl. a. den sällsynta *Ailanthus vilmoriniana*. Detta kinesiska himmelsträd skiljer sig från det vanligare förekommande (*A. altissima*), på att skotten och bladundersidorna är ludna. En persisk

Fig. 19. Knuthenborg. Vår ordförande, greve von Seth, framför föreningens tack för visad gästfrihet. — Knuthenborg. Our President, Count Torgil von Seth, expresses his thanks for the hospitality extended to the society.

ek (*Quercus macranthera*) hann också besiktigas innan vi styrde stegen mot vilthagen.

Bland de stenhögar, som markerar ruinerna efter det gamla Knuthenborgs slott, skuttar nu korsikanska bergfår, rådjur, japanska sikahjortar och nordamerikanska wapitis. Vi vågade oss fram till det höga stängslet, inte så mycket av zoologisk nyfikenhet som av dendrologisk, närmare bestämt för att beskåda den sydösteuropeiska ekmisteln (*Loranthus europaeus*) parasiterande på den nordamerikanska *Quercus borealis*. Till skillnad från den vanliga misteln (*Viscum album*), som är vintergrön, fäller *Loranthus* sina blad.

Viscum utgör tydligen en av lensgreve Knuths speciella favoriter. Enligt Gandil (1950) har sedan 1940 minst 10 000 frön, huvudsakligen anskaffade från Hautes-Alpes i Frankrike, utplanterats på 200 träd, framför allt *Betula* och *Crataegus* men även på *Robinia* och vissa fruktträd. Vid Svansjöns sydände finns parkens mest praktfulla mistelbestånd på nordamerikansk asp (*Populus tremuloides*) (fig. 14). Försök har även

Knuthenborgs park. Omkrets, diameter och höjd hos några träd i parken. Mätningarna utförda den 11 och 12 augusti 1960 av J. B. H. Pedersen.

	Planterades	Omkr. cm	Diam. cm	Höjd m
Sequoiadendron giganteum	c. 1865	334	109	35,8
— — (vid Flinthuset)	c. 1865	500	159	28,0
Juniperus virginiana (Hundgården)	c. 1870	166	53	15,0
Populus gileadensis (''*candicans*'')	c. 1860	375	119	23,0
Quercus robur (Oppermanns nr IV)	c. 1700	585	186	26,0
Tilia tomentosa v. *petiolaris*	c. 1870	290	92	22,0
VINTERHAVEN:				
Abies concolor v. *lowiana*	c. 1840	325	103	30,6
Chamaecyparis nootkatensis (hängform)	1888			21,5
Cryptomeria japonica (Fasangården)	c. 1880	198	63	21,8
Calocedrus [*Libocedrus*] *decurrens*	c. 1870	224	71	20,2
Metasequoia glyptostroboides (östl. ex.)	1948/49		8	6,4
— — (mellersta ex.)	d:o		13	8,0
— — (västl. ex.)	d:o		9,5	7,8
Picea abies (söder om ''skyttehuset'')		335	106	30,8
Pinus Griffithii	c. 1870	217	69	23,0
— *Jeffreyi*	c. 1870	158	50	25,0
Sciadopitys verticillata	(1912)	64	20,5	11,9
Thujopsis dolabrata (Fasangården)	1912	104	33	12,3
Carya cordiformis	c. 1880	179	57	24,0
Fagus silvatica f. *atropunicea*	c. 1850	430	137	21,5
— — v. *cristata*	c. 1850	254	81	22,0
Magnolia acuminata	1888	135	43	16,0
Quercus robur (''Kong Hans' Eg'')		610	194	17,5
— — (sydväst om föreg.)		560	178	17,0
— — v. *fastigiata*	c. 1870	201	64	22,0
Sophora japonica (parkeringspl. I)	c. 1870	390	124	19,2
Sorbus torminalis	1930	97	37	12,5
ÖSTER OM SVANSJÖN:				
Thuja plicata	c. 1880	355	113	28,0
Liriodendron tulipifera	c. 1875	173	55	15,5
Quercus palustris		180	57	20,5
VÄSTER OM SVANSJÖN:				
Davidia involucrata (Offerlunden)	1938			5,0
PINETET:				
Abies cephalonica	c. 1870	423	135	26,2
— *nobilis*	c. 1870	223	71	22,0
— *homolepis*		116	37	17,0
Picea omorika	1915	119	38	21,4

	Planterades	Omkr. cm	Diam. cm	Höjd m
Pinus cembra	c. 1870	214	68	20,0
— *peuce*		116	37	15,4
Tsuga canadensis	c. 1870	204	65	17,5
VID MAGLEMERSPORTEN:				
Abies grandis	c. 1870	360	115	35,0
PARKENS SYDVÄSTRA DEL (SNAPINDRAND):				
Pseudotsuga taxifolia (Danmarks största?)	c. 1870	370	118	35,0
— —	c. 1870	251	80	33,5
— —	c. 1870	295	94	34,4
NÄRA SLOTTET:				
Taxodium ascendens	c. 1870	157	50	15,6
— *distichum*	c. 1870	280	89	20,5
PARKENS BANDHOLMSDEL:				
Picea Engelmanni (vid porten)	1934	82	26	12,3
Pinus ponderosa (vid porten)	1931	101	32	13,4
Quercus petraea (krondiam. 22 m)	c. 1870	395	126	21,5
Tilia platyphylla	c. 1870	420	134	24,0

gjorts med barrträdsmistel (*Viscum laxum*). Frön från mistel på ädelgran planterades 1949 på japansk lärk (*Larix leptolepis*) med lyckat resultat.

För att nu ta saker och ting i kronologisk ordning, får vi göra en hastig titt tillbaka. På vägen mellan *Loranthus* och *Viscum*, dvs. mellan vilthagen och Svansjön, fanns nämligen en kaukasisk bok (*Fagus orientalis*), vilken är storbladigare än vår vanliga — den kallas ju även *F. silvatica* v. *macrophylla*, en ståtlig parklind (*Tilia* ×*vulgaris*) med "släp" samt en "krullebøg" (*F. silvatica* f. *cristata*) med en grov *Hedera helix* på stammen.

Vår förmiddagsvandring började närma sig sitt slut, dvs. körsbärsparkeringsplatsen (P I), men innan vi kom så långt passerade vi genom en *Abies alba* - skog med verkliga praktträd (fig. 15). Nära parkeringsplatsen kunde kärrek (*Quercus palustris*) och rödek (*Q. borealis*) jämföras med varandra. Den japanska avenboken (*Carpinus japonica*) visade sig vara en "miniatyrupplaga" av vanlig avenbok; skillnaden mellan dem ligger bl. a. i hängefjällens utseende och i antalet sidonervpar på bladen: *japonica* har 20–24 par medan *betulus* har 10–15 par.

Innan vi lämnar den ytterst innehållsrika terrängen kring Svansjön, måste ytterligare två dendrologiska finesser omnämnas, dels den nord-

amerikanska snödroppsbusken (*Halesia carolina*), vilken liksom det tidigare omtalade epålett-trädet tillhör *Styracaceae*, dels det kinesiska duvträdet (*Davidia involucrata*). "Duetræt" har fått sitt namn av de stora skyltande, vita högbladen, som omger den oansenliga blomställningen.

Efter lunchen besöktes terrängen kring Flinthuset, vilket låg väl inbäddat i både stickande och annan grönska, bl. a. en med frukter översållad klöveralm (*Ptelea trifoliata*) och ett stort vingnötsträd (*Pterocarya fraxinifolia*). De barrträdsintresserade kunde här och under eftermiddagens fortsättning få sitt lystmäte. Bakom Flinthuset växte ett inte särskilt högt men vad stamdiametern beträffar imponerande *Sequoiadendron giganteum* (fig. 16), vilken mätte 1,59 m. De danska ekorrarna är enligt våra ciceroner speciellt förtjusta i *Cryptomeria japonica*, vars bark de använder att fodra bona med. Två andra östasiater, de båda *Abies*-arterna *holophylla* och *homolepis*, samt serbisk gran (*Picea omorika*) noterades vidare här.

I "Pinetum" nära Flinthuset fick vi lära känna en rad ytterligare barrträdsarter: kaskadgran (*Abies procera*) från västra Nordamerika, grekgran (*Abies cephalonica*), fujigran (*Abies Veitchii*) från Japan, hybriden *Abies alba* × *nordmanniana*, de båda *Pinus*-arterna *peuce* och *leucodermis* från Balkan samt den nordamerikanska *Picea Engelmanni* för att nämna några. Som synes en ganska internationell samling.

Strax söder om Flinthuset såg vi inom stängsel en plantering av *Araucaria araucana*, den chilenska brödgranen. En tidigare plantering dog ut under de hårda krigsvintrarna.

Tillsammans med en välvuxen sumpcypress (*Taxodium distichum*) växer i åkanten nära slottet ett mindre men dock jämngammalt träd av den närbesläktade, men i odling mycket sällsyntare *T. ascendens*. Den senare har små tilltryckta barr till skillnad från den förra, som har barr av mera normalt utseende (fig. 17). Grenarkitektoniken är också en annan. Utmed uppfartsvägen till slottet var en ovanligt jämn och fin häck av paradisbuskar (*Kolkwitzia amabilis*) i praktfull blom.

Vid det avslutande garden partyt i den inre nyanlagda trädgården (fig. 18–19) fick vi möjlighet att närmare studera ett exempel på modern dansk trädgårdskonst, i detta fall signerat av C. P. Sörensen. Mycket trevliga var olika arrangemang med planteringar i cementringar. Bl. a. såg vi här *Yucca filamentosa*, *Crambe cordifolia* och *Acanthus mollis*. Professor Gram kunde här demonstrera hur bladen av det kinesiska trädet *Eucommia ulmoides* är genomdragna av kautschuk-fyllda kanaler, en ytterst kuriös anordning.

Denna *Eucommia* får utgöra slutvinjetten i min rapsodiska beskrivning

av Knuthenborgs otaliga hortikulturella sevärdheter. Att det endast kunnat bli ett ytligt axplock bland de mer än 500 arterna träd och buskar (och då är ändå inte mångfalden av *Rhododendron* medräknad), är helt naturligt.

(Parken har översiktligt beskrivits av bl. a. Gram 1955 och Pedersen 1958.)

Ålholm

Ålholms slott, som ligger nära Nysted på Lollands sydöstkust, uppfördes vid mitten av 1100-talet och har från 1400-talet och framåt varit säte för Lollands landshövding. Efter att alltmer ha fått förfalla restaurerades borgen fullständigt i slutet av 1800-talet. Godset, vars nuvarande ägare är baron Johan Otto Raben-Levetzau, omfattar ca 1 100 hektar, varav 650 är skog.

Ålholms park är känd som en av Danmarks mest innehållsrika vad artantalet beträffar (karta: Lange 1957, s. 516). Den fick sitt artbestånd starkt utökat under åren 1812–35 av den dåvarande ägaren, den mångkunnige vetenskapsmannen (entomologen m. m.) greve F. C. von Raben, vilken enligt statyn i parken levde mellan 23/3 1769 och 6/7 1838.

Parken har anlagts i tre etapper. Den äldsta delen grundades 1796; den andra delen, den s. k. skogsträdgården, fick sin utformning under 1830-talet, medan blomstergården är en helt modern anläggning. Även om parken idag blott är en skugga av sitt forna jag — under 1860-talet lär anläggningen ha varit som finast — finns det oerhört mycket av intresse kvar.

En knappt 100-årig hästkastanjallé leder från landsvägen fram mot slottet. I vinkel mot densamma löper en gammal lindallé. Vår drygt två timmar långa rundvandring med start från planen framför gamle greve von Rabens staty ungefär centralt i parken gick i ett medsolsvarv genom anläggningen.

Från denna centrala punkt i parken öppnar sig dels en magnifik utsikt mot havet, dels djupa perspektiv in i parkens övriga delar (fig. 20). Redan från första stund fick vi göra bekantskap med parkens ålderstigna trädbjässar: 35 m hög *Abies grandis*, 100-årig mångstammig *Thuja occidentalis* och några lika gamla *Larix decidua* i ovanligt fula exemplar med mycket grova grenar. Det mesta i denna park är både stort och gammalt. Vissa delar gjorde ett skräpigt förvuxet intryck, men inte förty var det mesta i allra högsta grad sevärt.

En *Aesculus glabra* v. *leucodermis* ympad på vanlig *hippocastanum* uppvisade en mycket skarp gräns i ympstället med stora skillnader i barkens

Fig. 20. Ålholm. Från parkens centrala del. — Ålholm. The central part of the park.

struktur och färg: *leucodermis* är som namnet anger i det närmaste vitbarkig. Efter att ha passerat denna kuriösa hästkastanj, en gammal getapel (*Rhamnus cathartica*) med tredelad stam och en vackert blommande men illa luktande *Castanea sativa* (fig. 21) kom vi in i parkens sydvästra del. En traslind väckte intresse på grund av de olikartade återslagen; från mittstammen utgick nämligen skott med normala *platyphylla*-blad medan i toppen återslagen var något emellan *laciniata* och *platyphylla*. Någon framkastade teorien att det skulle vara frågan om en chimär.

Flera grova och delvis flerstammiga plataner finns i denna del av parken, dels normalt barkavlossande *Platanus orientalis*, dels i detta avseende mera variabla *Platanus* × *acerifolia*, dvs. hybriden mellan orientalisk och amerikansk platan (*orientalis* × *occidentalis*). Vidare noterades här ett flertal *Juglans nigra* (fig. 22), *Ailanthus*, *Liriodendron*, en rak och pelarformad *Ginkgo*, *Magnolia acuminata* samt den obeväpnade typen *inermis* av *Gleditsia triacantha* (jfr Östergaard 1953).

Lite längre fram var en rad olika ekar samlade: de tre nordamerikanska arterna *Quercus borealis*, *imbricaria*, som är helbladig, samt *mari-*

Fig. 21. Ålholm. Äkta kastanj i blom. — Ålholm. Flowering *Castanea sativa.*

landica, den mediterrana *cerris* samt ett flertal vanliga ekar, både i sparbanksmodell och i pyramidform (*fastigiata*). I gräsmattorna i detta ekkvarter var *Agrimonia* vanlig. Strax intill ekarna fanns en praktfull gråpoppel (*Populus* × *canescens*) med en murgrönsstrumpa på stammen. De många rotskotten även mycket långt från trädet avslöjade rotsystemets oerhörda räckvidd. Eftersom det var svamptid passade Johan Lange på att demonstrera en helt liten jätteröksvamp (*Calvatia gigantea*), vilken mätte ca 25 cm i diameter.

Vi fortsatte vårt något snirklande medsolsvarv genom parken och kom till ett utomordentligt vackert parti i norra delen med ett flertal stora och välvuxna lindar. Tyvärr räckte inte tiden för det mera ingående studium, som hade varit önskvärt. Förutom vanlig skogslind och bohuslind eller som danskarna kallar den storbladig lind, såg vi en stor silverlind (*T. tomentosa* v. *petiolaris*) med hybridinslag av svårbestämbart ursprung.

Från lindkvarteret kom vi fram till en garagebyggnad, som visade sig innehålla den nuvarande ägarens speciella skötebarn, två s. k. veteranbilar av märket Rolls Royce. De båda ärevördiga fordonen skulle vara

Fig. 22. Ålholm. Svart valnöt. — Ålholm. *Juglans nigra.*

värda en egen historia, men i vårt sammanhang kan det räcka att nämna, att bilarna först härom året påträffades bakom en igenmurad vägg i ett äldre uthus! Utanför garaget viftade en *Pinus ponderosa* med sina sotarviskor för en grupp icke bilintresserade dendrologer.

En av Ålholms speciella dendrologiska sevärdheter är en kuriöst vuxen avenboksallé (fig. 23) i parkens östra del. När *Carpinus*-plantorna var helt unga böjdes topparna mot varandra och bands samman. Tack vare denna sammanbindning bildar de tätt stående trädens kronor ett slutet kyrkvalvsliknande tak över det skuggiga "parkrummet". En vackrare naturlig kyrksal än denna får man leta efter.

Från den sköna skuggan vandrade vi över en gräsmatta med de båda parkgräsen *Bromus Benekeni* och *Dactylis achersoniana* ned till parkens sydöstra hörn, där förutom diverse stora *Ailanthus, Betula, Castanea* och *Libocedrus decurrens* ett ovanligt stort, flerstammigt träd av hybriden mellan turkisk och vanlig hassel (*Corylus* × *colurnoides* = *avellana* × *colurna*) särskilt föll i ögonen.

Fig. 23. Ålholm. Den berömda avenboksallén. — Ålholm. The famous avenue of *Carpinus betulus*.

En del av dendrologskaran tog efter avslutad rundvandring tillfället i akt att med objektet så att säga för ögonen diskutera hur en gammal parkanläggning som denna för framtiden bäst skall kunna bevaras (fig. 24). Friherre Hermelin ansåg för sin del det vara bäst att i detta aktuella fall redan nu söka bevara det ursprungligen tänkta genom att under en lång följd av år försiktigt gallra ur och ersätta med nytt material; att således förnya i långsam takt. Kostnaderna kan då slås ut på längre tid samtidigt som man också får möjlighet att pröva det nya materialet och kanske efter hand förbättra detsamma. Amanuens Nielsen underströk dessa synpunkter med skärpa. Visserligen ändrar en park ansikte under uppväxttiden, men varje period har sina fördelar. Först när ett träd nått sin fulla ålder och storlek, kan dess skönhetsvärde rätt bedömas. Den som från början utformat en park har väl också i tankarna att de träd som planteras en gång bli stora. Det som vanligen felas är att träden inte gallras i tid. Många är alltför försiktiga och vågar inte göra några ingrepp över huvud taget. Därför står alla träd kvar och får i brist på utrymme ett alldeles felaktigt utseende än vad som från början avsågs. Det gäller att gallra med försiktighet men samtidigt med full kraft.

Fig. 24. Ålholm. Några av exkursionsdeltagarna ses här vid lusthuset diskutera parkvård under trädg.-ark. Hermelins ledning. Från vänster trädg.-ark. Persson, fruarna Hagberg och Ditzinger, baron Adelswärd (skymd), trädg.-mäst. Hedström, amanuens Nielsen, greve Douglas, trädg.-ark. Norin, fruarna Arfwedson, Hermelin och Eswein. — Ålholm. Some of the participants discussing park culture problems.

Greve Douglas önskade radikalare åtgärder. När en park blir för gammal, är den ingen vacker syn med en massa hel- eller halvtorra träd, som står och trängs, och som sparas bara därför, att de är så och så gamla eller sällsynta. Alltför stor hänsyn tas till ålder och sällsynthet. Utformningen av en park skall taga sikte på att tillfredsställa ögat ur estetisk synpunkt utan onödigt snobberi med sällsyntheter. En fördel med att gå radikalt fram är att en ägare i sin livstid hinner se resultatet av sina strävanden, att ekonomiskt lägga upp ett program och sedan verkligen genomföra detta. Skall verkställandet utföras av flera ägare finns den stora risken att en efterträdare uppskjuter fortsättningen av arbetet. Resultatet blir då sorgligt att beskåda.

Baron Adelswärd påpekade de ekonomiska svårigheter som gör skötseln av stora, gamla parker alltmer betungande för deras ägare. Man måste nu i första hand förenkla och förbilliga skötseln så mycket som möjligt utan att därför göra alltför stora avsteg från det som ursprungligen var

avsett. Adelswärd varnade vidare för att låta modenycker förleda till alltför genomgripande förändringar.

Hermelin, som ledde diskussionen, avslutade med att än en gång understryka det nödvändiga i att skynda långsamt, hur bestickande det än kan verka med radikala ingrepp. Det gäller att förnya på ett vettigt och övertänkt sätt med sikte på att hela tiden hålla det gamla levande.

(En utförlig förteckning för parkens träd och buskar finns hos Lange 1957, s. 515–522.)

Fuglsang

Guldborg sund, som skiljer Lolland och Falster åt, bildar söder om Nyköbing en större utbuktning, Bredningen. Vid denna ligger på Lollandsidan, ungefär halvvägs mellan Nysted och Nyköbing, Fuglsangs slott i en flack och ganska lågländ terräng.

Godset, vars anor sträcker sig tillbaka till 1403, skänktes 1947 tillsammans med en del andra gårdar till 'Det Classenske Fideicommis", vars avkastning går till välgörande ändamål. Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes 1868 av arkitekten J. G. Zinn i s. k. Rosenborgsstil, medan parken och trädgården anlades av J. Ludv. Mansa. Ett omfattande dräneringsarbete (vallgravar, stensatta kanaler och dammar) har möjliggjort plantering av en rad intressanta arter.

Den mer eller mindre kvadratiska parken (karta: Lange 1957, s. 508), i vars nordöstra hörn slottet ligger, kan grovt sägas bestå av en västlig del huvudsakligen med barrträd samt en sydlig med olika lövträd.

Genom en kort *Aesculus*-allé kommer vi fram till en halvcirkelformad tujahäck rakt norr om slottet. Några på håll vitskimrande tujor i densamma visade sig vid närmare påseende vara helt övervuxna av skogsklematis (*Clematis vitalba*), som med sin oerhört kraftiga växt hotar att döda sina "värdträd".

Vi fördjupade oss inte ytterligare i tujahäckens vidare öden utan skyndade oss in i den egentliga parken. På planen väster om slottet stiftade vi först bekantskap med diverse barrträd. En fristående och mycket välvuxen slöjgran (*Picea breweriana*) fångade omedelbart vårt intresse. Det uppskattningsvis 6 m höga exemplaret hade långa hängande sidoskott från de mer eller mindre vågräta grenarna. Slöjgranen, som först omkring år 1910 infördes till Danmark (Paulsen 1953), är en stor sällsynthet i danska parker. Den har sitt naturliga utbredningsområde i västra Nordamerika, närmare bestämt i södra Oregon och norra Californien (Siskiyou Mountains).

Två andra arter, som vi inte tidigare träffat på under resan var japansk tuja (*Thuja Standishii*) och ärtcypress (*Chamaecyparis pisifera*), även den senare med Japan som hemland liksom den med kottar översållade hiban (*Thujopsis dolobrata*) strax intill. Den japanska tujan har ett kuriöst växesätt; den var faktiskt mera bred än hög.

Förutom *Thuja occidentalis, Th. plicata* (med v. *variegata*), *Chamaecyparis lawsoniana* i flera olika typer, *Juniperus virginiana* och *Taxus baccata* fanns här ett flertal *Abies*- och *Picea*-arter. Stora träd av *Abies cephalonica* och *A. orientalis* samt en grandios sitkagran (*Picea sitchensis*) med en 12 m hög avläggare, noterades liksom stora gultallar och douglasgranar.

Parkens södra hälft delas ungefär mitt itu av den tidigare omtalade stensatta kanalen. Väl skyddad av en skogslindallé i norr och en mur i söder ligger på kanalens västra sida godsets fruktträdgård. I den lilla vackra anläggningen finns bl. a. *Castanea sativa, Juglans regia, Mespilus germanica, Morus nigra* och *Prunus laurocerasus*. Från denna parkens nyttodel kan även asklönn (*Acer negundo*), rödbladig japansk lönn (*A. palmatum*) och ett litet (4 m) pagodträd (*Sophora japonica*) framhållas.

Det rakt söder om slottet belägna partiet var utan tvekan parkens vackraste. Med mycket luft omkring sig står här ett flertal verkliga jätteträd, däribland parkens kanske märkligaste träd, en enligt Johan Lange 18 m hög *Sophora japonica,* vilken står som ett vårdträd nära slottet. Detta pagodträd, som planterades 1845, torde vara ett av Danmarks största med en största krondiameter på inte mindre än 26 m. Enligt Östergaards utredning (1955) finns det 34 levande pagodträd i Danmark och av dessa är tre mer än 100 år gamla. Fuglsangsexemplarets mått är enligt densamme: höjd 25 m, stamomkrets (0,5 m över marken) 5 m, krondiameter (i nord-syd) 22 m. I det närmaste lika stora exemplar torde finnas här och var i Skåne, bl. a. i Malmö. *Sophora japonica* växer vild i de otillgängliga nordvästra delarna av Kina, varifrån den tidigt infördes till Japan. Arten har där sedan i stor utsträckning förvildats från de vid templen planterade träden. Till Danmark infördes arten tidigast år 1799.

Grandiosa blodbokar hade vi ju sett på många ställen tidigare, men frågan är om inte den ensamma blodbok, som med sin massiva tyngd helt dominerade denna del av parken tog priset. Ett ganska fantastiskt intryck gjorde även en stor och förvuxen pyramidek (*Quercus robur* v. *fastigiata*), som minst av allt gjorde skäl för namnet. De nedre grenkransarna gick nämligen mer eller mindre vågrätt ut från stamman. Praktfulla turkiska ekar (*Q. cerris*), en grov *Platanus orientalis* (fig. 25), en paraplyalm (*Ulmus glabra* f. *pendula*) samt röd- och gulblommig hästkastanj

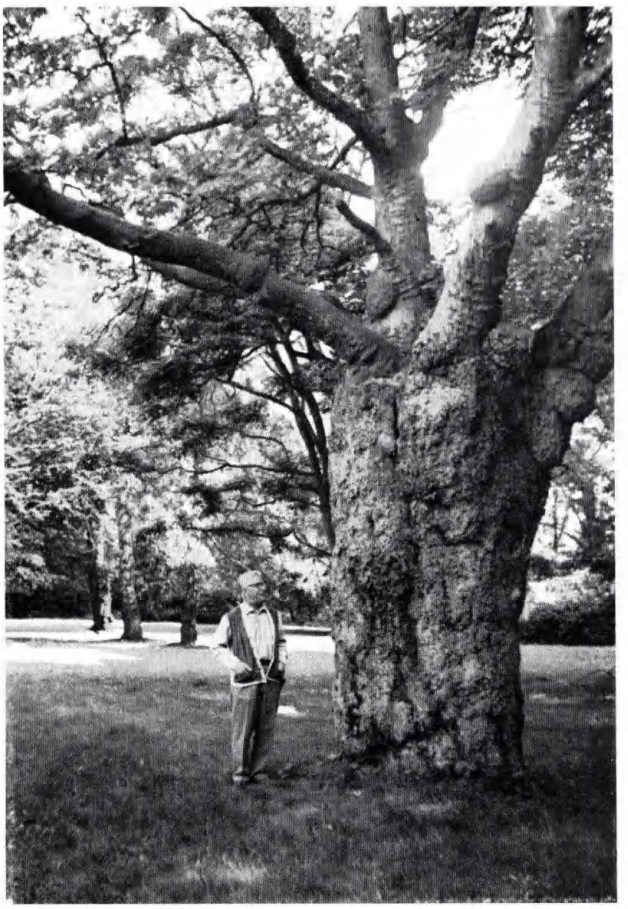

Fig. 25. Fuglsang. En orientalisk platan med Erik Hedström som skala. — Fuglsang. *Platanus orientalis*.

(*Aesculus carnea* och *octandra*) får bilda slutvinjett från Fuglsangs intressanta park.

(En utförlig förteckning över parkens träd och buskar finns hos Lange 1957, s. 507–515.)

Krenkerup

Lolland eller hellre Låland gör verkligen skäl för sitt namn. Öns högsta punkt når ungefär 30 m över havet och stora arealer på sydsidan av ön är praktiskt taget invallade med hjälp av kraftiga skyddsvallar. En gång

Fig. 26. Krenkerup. Slottet från parksidan. — Krenkerup Castle.

i tiden var Lolland delat i två öar av ett sund i den s. k. tunneldal, där Saksköbing å nu rinner fram. Vid denna gamla, av en isälv under inlandsisen uteroderade tunneldal ligger Krenkerup eller som det också kallats Hardenberg.

Liksom Ålholm och Fuglsang har Krenkerup medeltida anor. Godset, som år 1610 kom i ätten Brahes ägo, innehas nu av lensgreve Heinrich Haugwitz Hardenberg Reventlow, i vars släkt det varit sedan 1810.

Större delen av den vackra parkens trädbestånd planterades år 1842, och under 1800-talets senare hälft har detta vid ett flertal tillfällen utökats ytterligare. Vårt ungefär två timmar långa besök i parken störtes tyvärr av en regnskur, men vi hann ändå få en ganska god överblick av dess innehåll. En lång och praktfull hästkastanjallé ledde oss fram till slottet, där vi startade vår rundvandring med att stifta bekantskap med en kaukasisk getapel (*Rhamnus imeritina*) vid träbron över vallgraven, vilken vi sedan följde för att komma fram på slottets parksida. Från träbron såg vi också en stor, vinbladig bohuslind (*Tilia platyphylla* v. *vitifolia*) med för ovanlighetens skull mycket dålig fruktsättning.

En avensbokshäck, närmare slottet övergående i en *Taxus*-häck löper

Fig. 27. Krenkerup. Detta gigantiska pudelben utgöres av ett murgrönsbeklätt gudaträd. — Krenkerup. This gigantic "poodle-leg" is an ivy-covered *Ailanthus altissima*.

utmed vallgraven, vid vilken även en mångstammig avenbok och en oerhört tornig korstörne (*Gleditsia triacantha*) växer. Efter att ha passerat ett jättestort buskage av hybriden mellan turkisk och vanlig hassel (*Corylus* ×*colurnoides*) kom vi i det alltmer tilltagande regnet fram till ett korsvirkeshus på slottets östra sida. Vid denna gamla ekonomibyggnad stod en ganska fult vuxen spanskgran (*Abies pinsapo*) med radiära barr och spretig grenarkitektonik.

Söder om slottet öppnar sig parken i stora fria ytor (fig. 26) med enstaka solitärer eller grupper placerade på ett mycket raffinerat sätt för att framhäva djupet i perspektivet. Trots det distraherande droppet från

Fig. 28. Krenkerup. Denna utmärkta skylt skulle vi behöva på många ställen i Sverige. — Krenkerup. We need this excellent sign in many places in Sweden. The text runs "Moped riding not allowed".

ovan gjorde denna utomordentligt skickligt uppbyggda parkanläggning det kanske allra starkaste intrycket på författaren och många med honom. De stora och fullt utvuxna träden stod här praktfulla att beskåda: blodbokar, rödek, turkisk ek, ungersk ek (*Q. frainetto*) och vanliga sparbanksekar, ett 120-årigt tulpanträd (*Liriodendron tulipifera*) — enligt Gram möjligen Danmarks största, två ävenledes 120 år gamla gudaträd (*Ailanthus altissima*) — det ena med en stor murgrönsstrumpa (fig. 27), som kom trädet att se ut som ett gigantiskt pudelben. Naturligtvis fanns det stora lindar. Speciellt inbjöd några silverlindar till intressanta jämförelser. Jasmindoftande *Tilia tomentosa* v. *petiolaris* med mängder av döda humlor på marken under sig skiljde sig påtagligt i arkitektoniken från huvudarten *T. tomentosa* på de mer hängande grenarna.

I parkens bortre del har ett stenparti anlagts på en holme i en bå till Saksköbing å. I den nu 100 år gamla anläggningen finns bl. a. vitcypress (*Chamaecyparis thyoides*), stor och bred *Juniperus rigida* samt trädfor-

Fig. 29. Gjorslev. Entrén till slottet. — Gjorslev. The entrance to the castle through estate offices.

mig *Magnolia kobus* och vanlig *M.* × *soulangiana*. En rad stora bokar bildade fond bakom stenpartiholmen och framför densamma växte en mångstammig gulpil (*Salix alba* v. *vitellina*) i åkanten. Från denna del av parken bör också en 8 m hög trädformig *Hippophaë* omnämnas.

(Parken har kortfattat beskrivits av Gram 1955, s. 290–291.)

Gjorslev

Mellan Köge och Fakse Bugt på Själlands östsida skjuter halvön Stevns med Stevns Klint ut i Östersjön. Några kilometer från kusten och unge-

Fig. 30. Gjorslev. Den nordamerikanska linden *Tilia heterophylla* utgör en av parkens många rariteter. — Gjorslev. *Tilia heterophylla.*

får i nivå med Falsterbo på svenska sidan ligger Gjorslev slott, långt borta från den bullrande turistbilströmmen på de danska riksvägarna. Slottet, som har sin ursprungliga byggnadsstil utomordentligt väl bevarad, uppfördes av Roskilde-biskopen Peder Lodehat i början av 1400-talet och anses vara ett av de förnämsta minnesmärkena i sin art i Norden från denna tid. Den borgliknande byggnaden, vilken har en korsformig grundplan med ett torn över korsmitten, gör ett tungt och massivt intryck, framför allt från parksidan. Den magnifika entrén genom en av ekonomibyggnader från 1800-talets mitt kringgärdad, stensatt gata med slottet i fonden (fig. 29) skall vi sent glömma. Det 1 500 hektar stora godset, som nu ägs av hovjägmästare E. Tesdorpf, innehades under 17- och 1800-talen av släkterna Lindencrona och Scavenius.

Parken, som anlades i engelsk stil av P. B. Scavenius ansluter till slottets sydsida och övergår i en läplantering, som omsluter öppna åkerfält åt väster och norr (karta: Östergaard 1950, s. 30, fig. 11).

Efter att ha beskådat slottets inre, speciellt ett välvt rum i centrum av den äldsta delen, vandrade vi raskt ut i den ljuvliga parken, som i mångt och mycket liknade de vi tidigare besökt, men som ändå vid närmare

Fig. 31. Gjorslev. Leif Ekman och Abr. Leijonhufvud demonstrerar *Ailanthus* för fruarna Afzelius, Dombret och Ekman. — Gjorslev. An *Ailanthus* is studied by some participants in the excursion.

granskning hade åtskilligt nytt att bjuda på. Stora grupper av hästkastanj och vanlig ek mötte oss, sedan vi passerat över en ovanligt vacker bro över södra vallgraven. En tysklönn (*Acer pseudoplatanus*) med enormt rik fruktsättning gav professor Gram anledning att berätta om några av parkens speciella rariteter, som just är lönnar, nämligen turkisk och italiensk lönn (*A. cappadocicum* respektive *Lobelii*), vilka båda står ganska nära vår vanliga skogslönn, som även fanns i en flikbladig form (*A. platanoides* f. *palmatifidum*). Två andra lönnar, *A. hyrcanum* och *opalus*, är däremot mera släkt med naverlönn och har sydöst- respektive sydeuropeisk utbredning.

Vitask (*Fraxinus americana*) och amerikanarnas "white basswood" (*Tilia heterophylla*) (fig. 30) utgjorde nya bekantskaper. Båda hör hemma i öststaterna, där den senare dock har ett betydligt mindre utbredningsområde än den förra. *Tilia heterophylla* liknar en silverlind på sina vitludna bladundersidor men skiljer sig från densamma på en rad andra karaktärer bl. a. bladskivans storlek och tandning samt bladskaftets hårighet. Det fanns goda möjligheter till jämförande studier på intillstående silverlindar, såväl *T. tomentosa* som v. *petiolaris*, av den senare bl. a. ett mångstammigt jätteexemplar.

I parkens bortre del kunde vi också beundra tre ovanligt välvuxna ambraträd (*Liquidambar styraciflua*), även denna art ny för denna resa (ett dåligt exemplar lär enligt Gram finnas på Krenkerup). Strax intill växte ännu en nordamerikan nämligen en liten buske av *Magnolia tripetala*, vilken på svenska skulle kunna kallas "paraplymagnolia". Som väl var behövde vi inte göra våld på busken för att skydda oss för regn. Några blad av den största sorten, dvs. 60 cm långa, skulle annars räcka bra för detta ändamål. Denna art har de största bladen av alla magnolior.

Det nordamerikanska inslaget av denna park var, som vi redan sett, mycket framträdande och till de redan nämnda kan följande fogas: *Abies concolor* och dess v. *lowiana*, *Taxodium distichum*, *Carya ovata*, *Juglans nigra*, *Liriodendron tulipifera* (flera stora, rakstammiga träd), *Quercus borealis* och *Gleditsia triacantha*.

Nordamerika och Östasien utgör som bekant de viktigaste rekryteringsområdena för parklignoser till Europa. Vi har sett otaliga exempel på detta i samtliga parker under resan. Det östasiatiska inslaget i Gjorslevs park utgjordes bl. a. av *Ginkgo biloba*, *Metasequoia glyptostroboides* och *Ailanthus altissima* (fig. 31). Från lite närmare håll har den kaukasiska vingnöten (*Pterocarya fraxinifolia*) och de sydeuropeiska ekarna *Quercus cerris* och *frainetto* samt *Alnus cordata* hämtats.

Mycket mera skulle vara värt att framhålla från denna storslagna park, där det grova parkgröet (*Poa Chaixii*) bildar nästan rena mattor i bortre delen. De två stora canadapopplarna (*Populus* × *canadensis*) och raden av hybridplataner vid dammen med *Petasites* får tillsammans med tre bokar — en flerstammig flikbok (*Fagus silvatica* f. *laciniata*) och parkens kanske ståtligaste träd, två stora hängbokar (f. *pendula*) längst bort i parken — bilda slutvinjett i denna rapsodiska skildring.

(Parken har kortfattat beskrivits av Lange 1950, s. 87–89.)

Samtliga fotografier tagna under exkursionen av Ingvar Nordin.

Litteratur

Chu, K., & Cooper, W. S., 1950: An ecological reconnaissance in the native home of *Metasequoia glyptostroboides*. — Ecology 31, s. 260–278.

Dybkjær, G., 1958: Lidt om Lolland-Falsters natur. — I: Lolland-Falster rundt. Utg. av Naturhistorisk Forening for Lolland-Falster 1958, s. 17–24. (Separatupplaga ur Flora og Fauna 64.)

Florin, R., 1952: On *Metasequoia*, living and fossil. — Bot. Not. 1952, s. 1–29.

Gandil, Chr., 1950: Misteltenen, *Viscum album* L. — Dansk Dendr. Årsskr. I, s. 39–75.

Gram, K., 1955: Sommerekskursionen til Krenkerup (Hardenberg) og Knuthenborg, d. 10. og 11. august 1952. — Ib. III, s. 290–292.

Hermelin, S. A., 1938: Vackrare vägar. — Lustgården 18–19 (1937–38), s. 1–50.

Lange, J., 1950: Sommerekskursion til Sydsjælland, d. 20. og 21. aug. 1949. — Dansk Dendr. Årsskr. I, s. 87–93.

—— 1957: Fuglsang og Ålholm d. 27.–28. august 1955. — Ib. IV, s. 507–522.

Lassen, E., 1960: Egeskov. Godsets historie. Arkitekturen. Egeskov have. — Odense. 24 s.

Martin, E. J., 1959: Die Sequoien und ihre Anzucht. — Mitt. d. Deutsch. Dendr. Ges. Nr. 60 (1957–58), s. 3–62.

Paulsen, N. D., 1953: To interessante og smukke nåletræer, *Abies koreana* og *Picea Breweriana*. — Dansk Dendr. Årsskr. II, s. 149–153.

Pedersen, J. B. H., 1958: Knuthenborg Park. — I: Lolland-Falster rundt, s. 35–38. (Se Dybkjær.)

Preisler, K., 1950: Vejplantninger. Et strengt landskabeligt-gartnerisk indlæg i diskussionen om vejtræproblemet. Utg. av Fællesrådet for Havekultur og Landskabsgartneri. — København. 47 s.

Sylvén, N., 1938: På andra sidan sundet. Föreningens för Dendrologi och Parkvård 18:de exkursion. — Lustgården 18–19 (1937–38), s. 77–134.

Östergaard, J., 1953: *Gleditsia triacanthos* L., Tretorn. Et bidrag til oplysning om artens vækst i danske haver. — Dansk Dendr. Årsskr. II, s. 116–133.

—— 1955: *Sophora japonica* L., Pagodetræet i Danmark. — Ib. III, s. 234–242.

Deltagare i Danmarks-exkursionen 1960

Adelswärd, Gunhild, friherrinna, Adelsnäs, Åtvidaberg
Adelswärd, Gösta, friherre, Adelsnäs, Åtvidaberg
Afzelius, Brita, fru, Stockholm
Almquist, Gunnar, hortonom, Uppsala
Almquist, Ingegerd, professorska, Stockholm
Anckers, Märta, fru, Stockholm
Arfwedson, Elsa, fru, Ålberga
Beck-Friis, Margaretha, friherrinna, Falsterbo
Bennet, Elsa, friherrinna, Vasatorp, Hälsingborg
Bennet, Louise, fröken, Vasatorp, Hälsingborg
Bennet, Otto, friherre, Vasatorp, Hälsingborg
Berg v. Linde, Albert, godsägare, Axelvold
Berg v. Linde, Märta, fru, Axelvold
Billbäck, Bertil, direktör, Stockholm
Billbäck, Ingvar, plantskoleägare, Norrköping

Bonnier, Gert, professor, Stockholm
Bonnier, Tony, fru, Stockholm
Calvert, Viveka, fru, Göteborg
Ditzinger, Björn, forstmästare, Djursholm
Ditzinger, Ulla, fru, Djursholm
Dombret, Mariann, fru, Stockholm
Dombret, René, byråingenjör, Stockholm
Douglas, Oscar W., greve, Stjärnorp
Edholm, Harald, direktör, Saltsjöbaden
Edholm, Ingrid, fru, Saltsjöbaden
Edvinsson, Jerker, trädgårdsmästare, Klevshult
Ekeroot, Nils-Åke, trädgårdstekniker, Hägersten
Eklöf, Eva, doktorinna, Hörby
Ekman, Håkan, direktör, Göteborg
Ekman, Leif, godsägare, Mölnlycke
Ekman, Naemi, fru, Mölnlycke
Eneström, Gudrun, fru, Håkantorp
Eswein, Elisabeth, fru, Björkvik
Gyllenkrok, Charlotte, friherrinna, Örtofta
Gyllenstierna, Görvel, friherrinna, Spannarp
Gyllenstierna, Johan, friherre, Spannarp
Hagberg, Erik, professor, Stockholm
Hagberg, Margit, fru, Stockholm
Haglund, Agda, trädgårdsarkitekt, Stockholm
Hagstrand, Carl, f. d. lokförare, Göteborg
Hamilton, Ebba, grevinna, Hjelmsäter
Hedenstedt, Dagmar, fru, Bromma
Hedenström, Gunnar, bankkamrer, Danderyd
Hedenström, Ingeborg, fru, Danderyd
Hedström, Erik, trädgårdsmästare, Uppsala
Hedström, May, fru, Uppsala
Herlin, Clas, direktör, Stockholm
Hermelin, Göran, jaktvårdsassistent, Tumba
Hermelin, Kerstin, friherrinna, Stockholm
Hermelin, Marianne, friherrinna, Tumba
Hermelin, Sven, trädgårdsarkitekt, Stockholm
Hultkrantz, Ingeborg, fru, Tomelilla
Hylander, Nils, docent, Uppsala
Kjellberg, Göthilda, fru, Friel
Kleen, Catharina, fru, Lidingö
Klingspor, Brita, grevinna, Råbäck
Kockum, Anna, fröken, Malmö
König, Ebba, grevinna, Viken
Lagerfelt, Dicken, fröken, Lagerlunda, Malmslätt
Larsson, Bengt M. P., assistent, Uppsala
Larsson, Margareta, fröken, Stockholm
Larsson, Tyra, fröken, Stocksund
Leijonhufvud, Abraham, friherre, Väckelsång
Lundh, Gunhild, fru, Danderyd
Lundström, Margit, Falsterbo
Mannerstråle, Lilly, grevinna, Stockholm
Mörner, Andrea, grevinna, Drottningholm
Nordin, Ingvar, amanuens, Uppsala
Norin, Vera, trädgårdsarkitekt, Göteborg
Persson, Gösta, trädgårdsarkitekt, Kumla
Peyron, Emma, fru, Glumslöv
Ramström, Brita, fru, Norsesund
Reher, Bertil, representant för SJ resebyrå, Uppsala
Roberg, Ebba-Lisa, fröken, Göteborg
Rolf, Dagmar, fru, Vårnäs, Linköping
Rolf, Ludvig, godsägare, Vårnäs, Linköping
Rosin, Anna, fröken, Stockholm
Salander, Karin, fru Tjörnarp
Samuelsson, Edvin, plantskoleägare, Klevshult
von Seth, Elsa, grevinna, Bratteborg
von Seth, Torgil G., greve, Bratteborg
Smedberg, Anita, fru, Hanstavik, Södertälje
Smedberg, O.-F., advokat, Hanstavik, Södertälje

Ströman, Ester, fru, Stockholm
Sundin, Märta, fru, Hovås
Thorstensson, Kai, direktör, Höganäs
Torberger, Astrid, fru, Ornäs
Torberger, Kurt, jägmästare, Ornäs
von Wachenfelt, M., lantbruksråd, Onsala
Wachtmeister, Brita, grevinna, Kulla-Gunnarstorp, Hittarp
Wærn, Arne, grosshandlare, Göteborg
Wærn, Margareta, fru, Göteborg
Wehtje, Karin, fru, Trolmen
Wijkander, Klara, fru, Arild

OSCAR W. DOUGLAS

Gerstorps Säteri

Försök till historik och analys av en herrgårdspark

Gerstorp, som gården numera rätt och slätt kallas, ligger 7,5 km västnordväst Linköping, just där den rika Kaga-slätten möter barrskogen på den låga sandås, som från Odensfors och Ledberg vid Svartån sträcker sig söderut mot Kärna och den gamla övningsplatsen Malmslätt. Åt norr och nordost har man vida utsikter över bördiga fält, här och där avbrutna av små skogsdungar, och först en mil bort begränsas synfältet av den östgötska förkastningsbrantens skogklädda, blånande kontur. Hitom den reser sig Vreta Klosters kyrka på sin höjd och skymtar Roxens vattenspegel. Och mitt ur slätten pekar Kaga nålvassa kyrkspira mot skyn. Från söder och väster smyga sig ekbevuxna beteshagar ända fram till parken. Längs hägnaderna frodas slån och björnbär och skogen är full av blåsippor och liljekonvalj om våren. Gårdens läge är för att vara på Östgötaslätten ganska skyddat och var det mera, innan många av hagarnas ekar och björkar fällts för att öka betesmarkens värde.

Gerstorp blev säteri för den 1638 adlade överstelöjtnanten vid Östgöta Ryttare, Hans Mårtensson Garfwe. Efter att många gånger ha bytt ägare, vilka alla utom en voro officerare vid detta regemente, såldes säteriet 1777 av majoren friherre Wilhelm Leijonhielm till grevinnan Eleonora Dohna, gift med ryttmästaren vid regementet greve Carl Wilhelm Douglas. Då emellertid makarna Leijonhielm förbehållit sig att under sin livstid få kvarbo, kunde den nya ägarinnan först 1792 fullt tillträda sin gård. Den tillföll efter hennes död hennes yngste son, greve Gustaf Otto Douglas, som bebodde den till sin död 1830. Genom testamenten har gården därefter tillfallit min farfar, greve Carl Israel Douglas, min äldsta bror, greve Robert Douglas och hans yngsta son, greve Gösta Robert Douglas. Sedan 1830 ha ägarna endast korta perioder bebott gården. Den har disponerats av deras anhöriga eller av arrendatorer. Corps-de-logi och park ha tidvis varit uthyrda. Först den nuvarande ägaren bebor sedan 1949 sin gård. Gårdens och framför allt parkens rikaste blomstring i våra dagar betingades dock av att mina föräldrar från 1876 till 1893

permanent och därefter till 1905 åtminstone om somrarna disponerade och bebodde den.

Parken på Gerstorp, om vilken denna studie skulle handla, förefaller i dag vid första påseende varken vara särskilt vacker eller intressant. Den företer den rätt vanliga bilden av en för omkr. 100 år sedan i engelsk romantisk stil utförd anläggning, som under de senaste femtio åren icke kunnat vårdas så som sig bort. Men ett närmare studium visar att man här, insprängd i 1800-talsparken har resterna av en vida äldre och strängare anläggning, som med säkerhet kan föras tillbaka till mediet av 1700-talet.

För 30 år sedan gjorde den, som skriver detta, ett försök att anpassa husets närmaste omgivningar efter de anspråk och resurser en trädgårdsintresserad hyresgäst kunde ställa och vad han åstadkom äger i stort sett fortfarande bestånd. Gerstorpsparken erbjuder därför till studier i hur man under skilda epoker och betingelser sökt förverkliga sin önskan att omge sin bostad med något av den skönhet trädgårdskonsten har att bjuda.

Om gårdens äldsta byggnadshistoria är intet känt. En karta från 1803 (fig. 1) visar en liten sträng anläggning med corps-de-logi flankerat av två små flyglar kring en liten gårdsplan, till vilken uppfartsvägen leder rak genom hagar och ängsmark västerifrån. Såväl norr som söder därom ses ett otal bostadshus och ekonomibyggnader och från den norra av dessa husgrupper leder en väg förbi den gården omslutande parken genom en allé åt nordost. Trädgårdsanläggningen, som endast anges i huvuddrag, har i väster endast föga djup, ty här vidtogo de med ek och björk rikt bevuxna beteshagarna. Åt öster och sydost sträcker sig däremot parken omkring 150 m. Längs dess södra begränsning återfinnas de tre ännu befintliga rektangulära dammarna. Denna karta kompletteras lyckligt av en teckning från 1840-talet (fig. 3). Vi se en karolinsk mangårdsbyggnad i två våningar under påfallande högt säteritak, de båda förmodligen rödmålade flyglarna och gårdsplanen prydd av en urna. Bakom huset sluta sig parkens lövmassor täta.

Emellertid kan man ur en bouppteckning från 1830 utläsa en hel del om parkens och trädgårdens karaktär. Bland inventarierna i "Rotekällaren och Trädgårdsboden" märkas: 8 st. Jernkrukor, store med lock, 1 st Urna på gården, 5 st Större Lerkrukor, 14 st gjutna Blomsterkrukor, 7 st Porcelains Krukor, 15 st Bilder, 54 st Pallar till Trädgården, 2:ne Canoner med Lavetter, 10 st Sittbänkar, 1 st Porcelains Gubbe, 1 st Carosell Gunga med tillbehör.

Redskapsförteckningen tyder på att frukt-, humle- och kökträdgård

Fig. 1. Gerstorps park år 1803. — Gerstorp. Map of the park in 1803.

funnits, den senare med drivbänkar. Däremot omnämnes ej orangeri eller vinkast. Av hela denna bebyggelse finnes i dag intet i behåll och urnan på gården är det enda med säkerhet bevarade lösöret. Men av parken finnes — utom de redan nämnda dammarna — så pass mycket av trädbeståndet kvar att man kan bilda sig en uppfattning om dess utseende.

Anläggningens öst–väst-axel kan ännu skönjas dels vid barmark om vintern, då uppfartsvägens sträckning är tydlig, dels längst i öster, där en helt kort allé av gamla oxlar markerar dess bortersta ände. Denna allé-stump återfinnes icke på kartan, men bör rymmas inom den öppna kvadraten öster om yttersta parkgången. En tradition vill veta att salig

Fig. 2. Gerstorps park omkring år 1920. — Gerstorp. Map of the park around 1920.

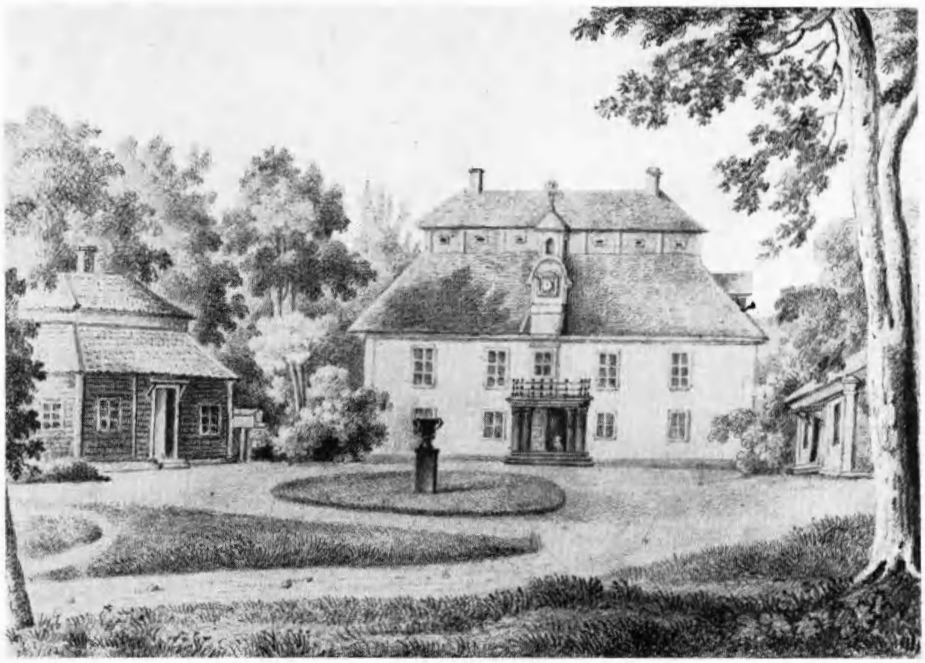

Fig. 3. Gerstorps corps-de-logi på 1840-talet. Teckning av okänd konstnär. — Gerstorp. The main building in the 1840's. Pen drawing by unknown artist.

konung Adolf Fredrik under en resa en gång intog sin frukost just på denna plats. Är detta riktigt kan man antaga att platsen haft en någon annan karaktär, än den kartan visar. Eller var den endast en öppen äng, ljuvlig mellan blommande hagar och åkrars rika säd?

På den stora gräsmattan väster om boningshuset står en hög, vacker skogslind (fig. 4), vars grenar hänga ända ned till jorden, trots att de utgå från stammen dryga fem m ovan mark. I den gamla parken måste den linden ha stått väster om den lilla gårdsplanen och norr om uppfarten i det på kartan som lövskog markerade kvarteret. Om den haft någon granne på andra sidan vägen, vet man ej. Vid pass ett gott stenkast öster om den gamla mangårdsbyggnaden, vars läge i mittaxeln man känner, stå på ömse sidor om den senare två intressanta grupper skogslind. Det är på vardera stället fyra–fem väldiga stammar skjutande upp ur en yta av några få kvadratmeter. Jord och grästorv har lagts runt om dem och på så sätt har man åstadkommit sittplatser med stammarna som ryggstöd. Dessa grupper ha alltid kallats "Lindsofforna" och torde ha utgjort en av den gamla parkens prydnader.

Fig. 4. Gerstorps corps-de-logi 1961. — Foto Oscar W. Douglas. — Gerstorp. The main building, 1961.

Man kan undra varför 1700-talsparken inte även omfattade den del av betesmarken, som i nordost stympar dess annars regelbundna fyrkant. Anledningen torde vara att terrängen här höjer sig till en liten bergknalle, obekväm för dåtidens trädgårdskonst men dessmera kär för danaren av den engelska parken, om vilken vi skola tala i fortsättningen. Endast en, den bortersta, av den gamla parkens gångar återstår. Den är i dag en illa faren dubbel allé av lönnar, som förmodligen varit hamlade och kanske formade till en täckt lövgång. Denna gång eller allé ändar mot den ovannämnda lilla höjden, vidgas där halvcirkelformat och ger plats åt ett romantiskt stenparti, möjligen ursprungligt, men förändrat i samband med parkomläggningen.

1700-talsparkens största prydnad torde dock den stora lövsalen ha varit, som ännu kvarstår norr om den västligaste av de tre dammarna, egendomligt nog strax intill den där liggande ekonomibebyggelsen. Ännu i dag är den sevärd med sina många, än raka än nästan krypande stammar av skogslind. Vad den ursprungligen varit, därom kan man endast gissa. Intet tyder på att lindarna hamlats och någon labyrint är det icke fråga om. För min del tror jag att "Lindbersån", som den kallats, helt

enkelt utgjort en stor skuggig lövsal, ett uterum, för att nu använda ett modernt uttryck. I min barndom stodo två stenbord kvar i dess nischartat formade innerhörn, medan en hundgrav upptog det tredje. Och i salens mitt utbredde sig en rund, tjock matta av vintergröna. — Om nu hundgraven med dess stenar är typisk för 1800-talet, då den faktiskt tillkom, kanske man kan tänka sig att den "Carosell Gunga", som gamle Gustaf Otto Douglas 1830 lämnade efter sig, tidigare haft sin plats just i denna sal. Och varför inte desslikes de femton "Bilderna" och några av "pallarna"? — Men för boupptecknings "Porcelains Gubbe", som förmodligen var en för trädgården avsedd skulptur, skulle jag vilja tänka mig en plats just i den halvcirkelformade fonden av den ovannämnda dubbelallén, ställd mot en senare förstörd bakgrund av tuktade buskar.

Det är mycket man endels kan sluta sig till av det förgångnas rester, men mera kan man ana, då man blivit förtrogen med en gammal park och lärt sig lyssna till dess stilla viskningar.

Denna vackra herrgård ödelades på 1850-talet av sin dåvarande ägare, min farfar, som ville skaffa sig och sin familj en modern bostad istället för de mer eller mindre borgartade slott hans i Sydtyskland födda hustru medfört i boet. Hans käraste plan att återförvärva släktens sätesgård Stjernorp strandade. Ritningar till ett modernt "Lanthaus" i tidens av nygotik influerade stil lågo alternativt färdiga för att förverkligas i södra Baden. Av någon anledning övergavs även detta förslag, men ritningarna följdes vid uppförandet av det nya huset på Gerstorp! Möjligen var även en parkanläggare redan vidtalad, ty vi finna den i Leipzig utlärde tysken, Landschaftsgärtner Münchhoff, i verksamhet vid Gerstorp hösten 1857. Hans uppgift blev att anlägga en till det nya boningshuset passande väsentligt utvidgad park med tillhörande köks- och fruktträdgård, växthus m. m. För detta offrades hela den gamla sköna, men förmodligen mycket bofälliga karolinska herrgården och avsevärda delar av de angränsande hagarna och åkrarna inkorporerades. Men Münchhoff fick ingalunda fria händer. Han tycks helt ha saknat sinne för vad 1700-talsparken rymde av vackra träd — kanske därför att de icke ställt sig, där han enligt sina nymoderna planer velat ha dem och han fann uppgiften att göra något verkligt bra svår, eftersom terrängen var för flack och det inte fanns klippor, stora stenblock och det slags utensilier att tillgå. Ett citat ur min farfars brev till sin hustru 9 september 1857 säger en hel del om kontroversen mellan byggherrens kärlek till det svenska landskapet, enkannerligen den gamla parken, och den moderne utländske trädgårdsmannens smak:

"Tit: Münchhoff hat meinen Erwartungen bis jetzt nicht entsprochen, er ist kleinlich in seinen Ansichten, will alle meine grosse schöne Bäume umhauen und bedauert den ungeheuren Mangel an Granit Steine hier auf Gerstorp die die Gegend so malerisch macht, der Kerl hat nehmlich in Leipzig die schöne Gartnerey studiert und findet Rosenkälla und Lambohof Gegend viel romanesker und dankbarer für eine Anlage; ich will ihn aber ein besseres belehren!"

(Rosenkälla, en liten gård söder om Linköping, då tillhörande min farfars kusin, ligger i en terräng uppfylld av stenbackar bevuxna med ek och hassel — ett redan utan varje ingrepp "romantiskt" landskap.)

Resultatet blev emellertid långtifrån dåligt, men vi ha min farfars omtanke om de gamla träden att tacka för att den nya parken ännu gömmer resterna av det förgångna, så skonsamt som endast naturen, även den av människan reglerade, kan det.

Jag har försökt att på fig. 2 återge denna nya park, så som jag minnes den från min barndom och sporadiska besök före 1930 samt från åren 1934–1944, då min hustru och jag bebodde Gerstorp. Sedan dess ha en del träd måst tagas bort och av den gamla, ännu på 30-talet välskötta köksträdgården återstå endast ruiner, sedan det visat sig omöjligt att vare sig driva den i egen regi eller arrendera ut den. Fig. 5 visar ett hörn av denna lustgård. Ty en lustgård var den, rik på solbelysta slätter, djup skugga under höga, ädla träd, med väl avvägda kontraster mellan björkars, lönnars och nyutslagna bokars ljusa grönska och några barrträdsdungars mörker. Rik var den också på blommande buskar i djupa grupper, härliga ängar som först fingo slås efter midsommar och på allsköns konstpuddingar beprydda med sommarblommor satta i sirliga mönster inom en ram av väldiga vita havssnäckor. Och där fanns en lekstuga, så stor att man kunde bo i den, en tennisplan, fullt användbar enligt dåtidens krav, och ett virrvarr av ingenstans ledande gångar, som dock alltid förde vandraren förbi nya sköna platser och nya utblickar, än över slätterna ned mot sjön, än in emot huvudbyggnaden, där den låg i hela sin nygotiska glans.

Enligt tidens ideal skulle boningshuset ligga fritt i en så naturlig omgivning som möjligt. Därför byggdes endast ett bostadshus för trädgårdsmästare och kusk, ett herrgårdsstall och hönshus inom eller i gränsen av parkområdet. Nya ekonomibyggnader för lantbruket uppfördes omkr. 100 m väster den på fig. 1 utsatta södra husgruppen, ute i hagmarken.

Den nya anläggningen blev nästan äggrund till formen och omkring tre gånger så stor som den gamla, med corps-de-logi så gott som i mitten. Då detta var betydligt större än det gamla, passade det icke in i den dittillsvarande anläggningen utan försköts något åt nordväst, vilket fick till

följd att den nya parkens mittaxel — i den mån man kan tala om en sådan — även försköts. Detta är ännu tydligt skönjbart och man kan i viss mån förstå att Münchhoff ville röja mera radikalt för att få plats för det nya. — En fråga, som tränger sig på en är varför inte det nya huset byggts ändå längre från det gamla, eller givits en annan orientering. Nu kom köksdepartementet att ligga i söder och sällskapsrummen, däribland en salong med breda franska dörrar ut till trädgården, åt norr. Utan tvivel skulle det varit möjligt att bättre utnyttja det gamla trädbeståndet än som skett, men fasthållandet vid uppfartsvägen från väster fram emot gårdssidan av byggningen blev kanske den bestämmande tanken. Och ändock fick inte denna uppfartsväg som förr leda rak ända fram till gården. Nej, den kröktes strax innanför en pergola-artad inkörsport i parkgränsen, fördes i en mjuk båge åt norr och nådde stora gården snett framifrån. Härigenom vanns att nykomlingen måste färdas ett gott stycke genom parklandskapet, innan han nådde stora trappan. Och därvid skulle han visserligen få skymta målet bakom kullar och genom lövmassor, men ingalunda ha det i blickfånget under hela färden. — En ny tanke, helt främmande för gammal svensk rättframhet, som så vackert kommer till uttryck just i de karolinska gårdarnas öppna, klara regelbundenhet, bak slutna inhägnader mellan husen dock liksom bjudande främlingen välkommen! För att nå denna effekt blev Münchhoff tvungen att omgestalta den helt plana terrängen och anlägga några mindre kullar, dem han prydde med pittoreska stenpartier och växtlighet. Men resurserna voro blygsamma, sten var det ont om och nu hade kanske trädgårdsmannen anledning att klaga över "Kleinlichkeit" hos byggherren, som inte släppte till mera arbetskraft för det krävande arbetet. Innan de nyplanterade träden och buskarna kommit upp torde verkan knappast ha blivit den avsedda. Den sista, gården skymmande kullens coniferer gjorde sig dock präktigt och när man passerat dem öppnade sig den vänliga, stora gårdsplanen med sina sirliga, snäckomgärdade rabatter, där hängfuxior i blåvita fajanskrukor (de från 1830?) på meterhöga pelare icke fattades.

Från stora trappan tedde sig den nya anläggningen utomordentligt vacker. En omkr. 100 m djup och nästan lika bred gräsmatta begränsades åt sidorna av de nyssnämnda nyanlagda kullarna och deras motsvarigheter längs den södra uppfarts- eller snarare utfartsvägen. I fonden slöto välavvägda grupper av dels äldre björkar — nyss stående ute i hagen — dels nyplanterade bokar och almar gräsängen i sin famn, och effektfullt ansatta grupper av de just på modet komna conifererna bildade accenter av kraftig verkan. Men genom väl planerade utblickar såg man ut över andra parkängar, även de än öppna i solen, än överskug-

Fig. 5. Gerstorp. Parti av parken med utblick över slätten utanför. — Foto Oscar W. Douglas 1961. — Gerstorp. Part of the park with view over the surrounding landscape.

gade av lövträdsdungar, där det skonade äldre beståndet säkert länge bildade stommen. — Men snett framför trappan, på alldeles fel plats och envist framhållande enbart sig själv, stod den gamla linden kvar släpande sitt grenhår mot marken! Den stod där till Münchhoffs förargelse men med farfars goda minne och står där än, till flera nya generationers glädje. Münchhoff var emellertid otvivelaktigt en kunnig man. Längs parkens nordvästra gräns och just där ett vindskydd behövdes, planterade han en liten granskog vidpass $^1/_2$ tunnland stor. Och genom den fördes naturligtvis en väg. — Jag kan ännu minnas hur hemlighetsfullt mörkt där var inne, då man kom utifrån den solbelysta ängen. Och för att dölja de nya ekonomihusen planterades norr om dem en liknande dunge. Båda nu försvunna. På en annan plats tilläts några granar stå kvar där de stått i beteshagen, på åter en annan fick en ensam gran

skjuta i höjden. Den är i dag ett verkligt praktexemplar. Öster om huset voro problemen i viss mån besvärligare, ty här fanns ännu mycket av 1700-talsanläggningen kvar, bl. a. de båda ovannämnda "Lindsofforna", "Lindbersån" och dubbelallén. Men allt detta låg nu oåtkomligt eller rent av störande på grund av det nya husets olyckliga orientering. Münchhoffs intresse tycks fort nog ha dragits till den dittills orörda lilla höjden utanför den gamla parkens nordöstra hörn. Han planterade den med något dussin olika coniferer, av vilka flera ännu stå kvar, ehuru ålderssvaga, ledde en slingrande gång upp genom gruppen och lät den smyga sig genom en tät gång av syren, ur vilken man helt oförmodat kom ut på den dubbelallén avslutande halvrunda platsen.

Försvunnen var nu "Porcelains Gubben" — om han stått där — och som fonddekoration för allén lades ett stort stenparti med många konstiga och på varandra tornade stenar mellan vilka ormbunkar, hosta m. fl. skuggväxter frodades. Skärmande utsikten från matsalens stora fönster planterades två par ännu kvarstående bokar, men det perspektiv, som då bildades, störde sig något av den norra av de båda "Lindsofforna", medan den södra av dem, liksom hela Lindbersån lämnades åt sitt öde. Till den senare drogs visserligen en slingrande väg, men varken den eller de tre dammarna rönte längre något intresse. Kanske bidrog härtill att stall, trädgårdsmästarebostad och rastgård för unghästar lagts så nära dessa gamla anläggningar att det var svårt att utnyttja dem på ett behagligt sätt. — Det skulle emellertid visa sig lika svårt att utnyttja salongens utgång åt trädgården. Den soffgrupp, som placerades mellan det närmaste paret bokar, erbjöd visserligen angenäm skugga, och utsikten över Roxen var vacker från salongstrappan, men norr är ohjälpligt norr och från skuggan drog man sig mycket snart över till den soliga gårdssidan, där en av thujor vindskyddad kulle med en lind mitt på blev dagens bästa plats under de år efter 1876, då mina föräldrar bebodde Gerstorp.

Hur det stora huset effektivt skulle avgränsas mot det endast ett stenkast söder därom belägna nya stallet förblev, kan man säga, ett olöst problem. Man lät några almar och askar stå kvar mitt emellan husen och planterade ett buskage mellan köks- och stallgård. Men körvägen till stallet ledde tätt förbi den förra och jag har det livligaste minne av att arrangemanget inte hindrade flugorna att hitta vägen till köket.

Som helhet måste nog den nya anläggningen på Gerstorp anses ha varit lyckad och fullt tidsenlig. Det nya huset, där alla sällskapsrummen lågo på nedre botten, prisades som rymligt och bekvämt. Att det var nästan till obeboelighet kallt om vintern var en annan sak. Sedan vid sekelskiftet nya ladugårdar, arbetarbostäder m. m. uppförts vid en utgård 1 km

bort, låg detta moderna hus i förnäm avskildhet i sitt lummiga rike endast omgivet av det, som praktiskt kunde bidraga till lantlivets trevnad. Köks- och fruktträdgård, växthus, vinkast, hönsgård, bostäder för trädgårdsmästare, kusk, drängar och pigor, stall med plats för 12 vagns- och ridhästar, fiskdammar — ty i de gamla dammarna släpptes ofta ut vid Stjerntorp fångad fisk — ja, rent av en dusch inredd i ett särskilt litet hus funnos inom bekvämt räckhåll.

Denna anläggning hade säkert sina motsvarigheter på många håll i vårt land, och den var en god exponent för den herrgårdskultur, som kring sekelskiftet hade sin sköna men korta blomstring.

Den tredje och hittills sista omdaningen var mycket blygsam. 1933 fingo min hustru och jag disponera det sedan tio år obebodda huset och även parken. Det var många gånger för stort för våra villkor och vi inredde oss i den del, som utgjort köksdepartementet. Från vårt vardagsrum, det gamla köket, fingo vi en utgång rakt i söder till köks- och stallgården, medan husets huvudingång från stora gården icke längre användes. Det blev därför nödvändigt att göra något vettigt av det hie, köks- och stallgården med åren blivit och få fason på de närmaste omgivningarna däromkring, medan parken i övrigt fick vara som den var. Den var dock långtifrån vanvårdad. Trädgården var sedan länge utarrenderad till en son till den sist anställde trädgårdsmästaren och han hade att kontraktsenligt vår och höst röja parken samt att plantera och hålla två runda blomstergrupper, en på vardera sidan om huvudbyggnaden. Då dessa inte längre intresserade oss, befriades han från dem mot att han hjälpte mig något med nydaningen. Det allra mesta utförde jag dock själv.

Området, som skulle nydanas, var strängt begränsat. Om jag från början mäktat koncipiera en verklig plan och gått radikalare fram, skulle många missgrepp blivit ogjorda. Men man lär sig även av misstagen och slutresultatet har — nu trettio år efteråt — blivit ganska gott (fig. 6).

I norr låg vår bostad, mot vars södervägg solen gassade. I söder låg det gamla stallet med vagnslider — en ganska pittoresk gulmålad länga, vars närmaste omgivning dock måste avskärmas, eftersom vi där skulle ha garage, hönshus m. m. I väster begränsades området av en vid pass 2 m hög bergknalle, alltför frestande till att göra någon sorts stenparti av. I öster slutligen öppnade sig en ointressant och rätt vanvårdad del av parken. Två stora gamla almar, en lind, en kastanj och två stora askar behärskade rummet, vars botten var fylld av busksnår skjutna upp ur grusplanen. Två vägar skuro dessutom över den. Efterhand togs all denna vegetation bort, utom den ena almen och kastanjen, och hela rum-

Fig. 6. Gerstorp. Det moderna uterummet. — Foto Oscar W. Douglas 1961. — Gerstorp. The modern "outdoor room".

met lades under gräs. En thujahäck fick avskärma nödigt utrymme kring stallet, bergknallen fick *Cotoneaster* och annat på sin hjässa, vilket förbättrade vindskyddet och kläddes med stenträdgårdsperenner. De hade en kort blomstring, innan ogräset tog dem, ty jag hade försummat att ta bort den gamla jorden och lägga dit ogräsfri. Längs husets södervägg, men undandragen dess omedelbara hetta fingo polyantarosor ge färg sommaren över, men varken klätterrosor eller klematis förmådde uthärda torkan intill muren. Slutligen fingo nya buskar och en del perenner avtona öppningarna mot den omgivande parken.

Hade vi nu stannat vid detta, så hade vi varit kloka. Men vem kan vara klok, då en underbar gammal park ropar på en och de vackraste rummen i ens gamla föräldrahem stå tomma, medan man själv bor i köket! Efter några år hade vi nästlat oss in i "stora huset", åter öppnat dess huvudingång och tagit dess matsal med utsikten under de höga bokarna i besittning.

Därmed blev det nödvändigt att göra något även åt dessa sidor. Med gräsklipparens hjälp voro snart några hundra kvadratmeter av den gamla gräsmattan åter ansade. Den lilla planen sträckte sig fram till linden,

under vilken vi fingo en trevlig sittplats. Ett par år senare var den klippta ytan flera gånger större och hade nått båda de närmast belägna Münchhoffska kullarna. Och när de kommit så nära, måste även de ansas — den ena brynas av med perenner och få sina förvuxna coniferer och buskar borttagna eller beskurna, den andra, som bar upp flaggstången, planterades med parkrosor. Och längs den långa, höga husväggen lades en bård av "Else Paulsen" avbruten av fyra *Thuja* "Pyramidalis' — i dag långt över manshöga. — Åt andra hållet gjordes intet annat än att varsamma uthuggningar fingo öppna fönster ut mot landskapet och de vida vyerna, och vid planerandet av detta hade jag den stora förmånen att under ett kort besök få vår vördade vän Rudolf Abelins råd och hjälp. Så kunde då yxan — det instrument som den likvisst ändå vanvårdade parken var i mest behov av — gå efter de riktlinjer en mästare dragit upp, även om handen, som förde den, var en dilettants.

Efter jämnt 10 års arbete, besvikelser, men mest glädje måste vi flytta. Kriget hade kommit, jag var åter aktiv officer och Gerstorp blev en finsk barnkoloni. Samtidigt upphörde trädgårdsarrendet och för parken kommo svåra år av vanvård. — Den är nu emellertid åter bebodd av sin ägare och även om tiderna — som vi alla veta — blivit än bistrare för något så ideellt som parkvård, kan man våga hoppas att en ny vår skall stunda. Planer på radikal modernisering av det hundraåriga huset ligga färdiga. Där utanför väntar den jämnåriga parken tåligt att igen få bjuda nya släkten sin skönhets hela rikedom.

Men det skall till en öm och kunnig hand för att avslöja och renodla denna. Ett återställande av det förgångna är endast i viss och mycket begränsad mån möjligt. Men om man bygger på de tre rikt förhandenvarande elementen: grupper av stora, vackra träd, fria slätter dem emellan och vida utblickar över det omgivande landskapet med dess skiftande karaktär, är det utan tvivel möjligt att med förhållandevis små medel åstadkomma något verkligt vackert. En försiktig inplantering av coniferer, där sådana gått ut men behövas och av blommande buskar, av vilka det i dag finns ett långt större urval, än då parken anlades, torde bliva nödvändigt. Med maskinklippare är det lätt att hålla de närmaste gräsmattorna ansade. Därutanför bör ängen få växa fritt och blomma fram över midsommar, för att därefter antingen mejas eller betas. För en äkta lantbrukare kan det inte vara tråkigt att se sina vackra djur skymta i parkens mera avlägsna delar. Det moderniserade "lanthuset" skulle så åter ligga i sitt vackra parklandskap, så som anläggaren en gång tänkt sig.

Formella anläggningar höra däremot knappast hit och av perenner, sommarblommor och mera krävande rosor bör endast så mycket före-

komma, som ägarens familj kan sköta med glädje och lust men ej av pliktskyldigt tvång.

Detta tillsynes torftiga program torde vara ganska allmängiltigt i våra dagar. Endast sporadiskt finns betalad arbetskraft att tillgå. Det är då viktigt att denna användes systematiskt och helst enligt en fackmässigt uppgjord plan och så att parkvård några dagar årligen ingår i gårdens rutin, allt efter rådande förhållanden.

Mer än någonsin torde parkvården i dag hänga på ägarnas rent personliga sinne för skönhet och natur och deras vilja att offra något för dem. Vad som gläder den ene, går emellertid den andre likgiltig förbi, och ingen skall klandras för det han ej fått. Då långt mera beklagas! Ty kanske kan man om detta säga att den som mycket har, åt honom skall mera varda givet, den dag han tar sig an de skönhetsvärden hans gård bjuder, men från den, som intet har, från honom skall tagas även det han har, genom att det får förfalla.

"Den gamla gården vill ett hjärta väl.
Den sett så många människor i det farna
— och så en afton kan den plötsligt klarna
och slösa givmild med sin friska själ."

Summary

Gerstorp Manor. A brief history and analysis of a manor park

The manor of Gerstorp is situated five miles west northwest of Linköping, the principal town of Östergötland county, and about three miles south of Lake Roxen over which one has a wide outlook from the park and the adjoining grazing grounds. The landscape is fertile and rich. North of the manor lie large, beautiful fields and to the south, meadows with oaks and copses of various species of trees.

The farm became a manor in the year 1638, and the owners, who often changed, were up to the year 1777 all officers of the same regiment, Östgöta Cavalry. Since the last mentioned year Gerstorp has belonged to the Douglas family, and its present owner is Count Gösta Robert Douglas.

The park, which at first glance does not seem remarkable, is interesting because of at least three changes in style, which can still be studied thanks to remaining tree stands and old maps.

A map from 1803 (Fig. 1) over the oldest known lay-out is still in existence. It is happily complemented by a drawing of the dwelling from the eighteen-forties (Fig. 3) and an inventory from 1830, where the list of garden implements gives a good idea of the state of the garden at that time. Everything indicates that the park, mainly situated east of and behind the dwelling, has had a small, formal and geometrical pattern as was usual in Sweden up to the late eighteenth century. A straight avenue led invitingly through the pastures

richly wooded with birches and oaks, which to the west almost skirted the small courtyard.

This for its age so typical lay-out was unfortunately razed in the eighteen-sixties to give place to another at that time more popular garden style: a large modified Gothic Revival country house surrounded by an "English" park more than twice the size of the previous one.

The new manor house had originally been designed for a place in southern Baden, where the wife of the erstwhile owner, Count Carl Israel Douglas, had large estates.

The park was designed and executed by the German horticulturist Münchhoff, who had received his professional training in Leipzig. In still existing letters we can trace the conflict, which soon arose between the modern, but for the Swedish landscape totally strange landscape gardener, and his Swedish client who though an amateur, had a fine feeling for the character of the Swedish landscape, and who moreover, loved his beautiful old trees.

Münchhoff's task was not an easy one. The ground forms were much too even for his taste and lacked entirely the picturesque mountains and hills, which he had expected to find. In the old park there were many trees which the owner would not allow him to fell, and which did not stand where he wanted them. Today, however, the result of his work seems rather good, since the park is, as it should be, a rich variety of relatively large groups of trees contrasted by open sunlit fields with wide outlooks over the surrounding landscape, here the blue mirror of the distant lake, there the nearer meadows with their mighty oaks. The large, white residence lies like a pearl in the center of its shell. The park includes all that the owner could wish for his comfort—stables, greenhouse, kitchen garden and orchard, fishponds, tenniscourt, playhouse and even a bathhouse with shower. That all of this has decayed and today lies barren for the most part is unfortunately a result of the radically changed conditions under which a landowner in Sweden today must struggle compared with one hundred years ago.

During the 1930's the author of these lines made an effort to redevelop the area nearest the house according to his resources and his taste. Because of the fact that only part of the house—that part which had been the kitchen department—was inhabited, the old kitchen yard was laid out up to stable nearby as a sort of outdoor living room. The buildings, one craggy hill and hedges made its walls, a lawn covered its floor and sparse groups of roses, flowering shrubs and vines were its decoration. The rest of the park was, for the time being, left untouched. But how can a garden-lover, who lives in the middle of a beautiful old park, restrain himself from going farther afield and attempting to keep ever larger parts under care and maintenance? Before ten years had elapsed far more of the environment of the large house had come under a care which cannot be maintained today, when conditions once more have changed for the worse.

Of the eighteenth century park remain today only single trees and groups of trees, only one road edged by a badly deteriorated double allé, a large, and of its kind, interesting bower consisting of high, close-standing lime trees, the three fishponds lying in a row, and traces in the winter grass of the old main driveway. But this is—as has been said earlier—complemented with a map and

a drawing, the inventory and an oral tradition, enough to give us an idea of how the whole once looked.

Of the park laid out in the 1860's almost the whole stand of trees remains today, partly very beautiful, partly already aged and deteriorated. Naturally enough the exotic conifers have fared worst. They are all in bad shape while a Swedish spruce of the same age, or perhaps older, still seems fully vital. The same can be said about the beeches. Beside the much older wild lime trees which remain from the eighteenth century, the mere century old beeches seem more senile.

But let us in this situation try to look forward. How should one today not only try to conserve what is still left, but also leave to coming generations something of value? Only a skilled professional can answer that question. But without doubt he will develop further the already existing elements: large groups of trees, lawns—here cut with a lawn mower, there cut for hay and later grazed—and here and there a wide view over the surrounding landscape. Of the many winding roads only those needed for transportation can be maintained. But the people of our days do not need raked walks for promenades. Of flowers and other decorative details one has to be satisfied with flowering shrubs—but what a rich variety of such we have at our disposal nowadays—and as many roses and hardy perennials in small and easily kept groups, as the owner himself and his family can care for with pleasure rather than from a sense of duty.

TORE ARNBORG

Vackra svenska träd för parker och trädgårdar

För några år sedan gick jag en sommardag på en gata nära Times Square i New York. Mellan skyskraporna har inte lämnats mycken plats för planteringar, men här och var ligger i alla fall en liten oas i stenstaden. Innanför ett högt staket, som skilde gatan från en sådan planterad liten gård, omgiven av skyhöga hus, såg jag en syn, som jag aldrig skall glömma: där växte några underbart vackra, helt vitstammiga björkar med hängande mörkgröna grenverk. Björkarna kom så plötsligt, intrycket blev så starkt. Kanske förstärktes det av att jag efter ett par månader i Nordamerika och där senast i sydstaterna var på väg hem och mötte något, som jag saknat — den vitstammiga björken, vår vackra nordiska björk.

Runt hela norra halvklotet finns ett stort antal björkarter, de flesta ljusstammiga med välbildad, vacker krona och många mycket omtyckta som prydnadsträd. Våra egna björkar utgör intet undantag, snarare tvärtom, och den svenska björken är väl värd, att, såsom den i stor omfattning gör, pryda våra parker, gatuplanteringar och trädgårdar. Jag har likväl velat ställa frågan, om vi här hemma för våra planteringar ta vara på våra vackraste björkar, om vi överhuvudtaget rätt använder våra egna trädslag. Jag vill påstå, att vi ännu endast i mycket ringa grad utnyttjat det rika material, som vår egen natur tillhandahåller. Med kännedom om den stora variation, som finns hos våra skogsträd, och med vetskap om hur känsliga många arter är för flyttning, vågar jag också påstå, att man i många fall planterat och ännu planterar vad typ och härkomst beträffar direkt olämpliga träd. Kommer härtill — enligt min uppfattning — på många håll en alltför stor svaghet för utländska träd, också de många gånger av direkt olämplig proveniens. Visst kan en blågran eller en coloradogran vara vacker och ge färg åt en plantering, kanske en färgnyans, som vi själva saknar, men en vacker svensk kamgran av utsökt typ med gracilt hängande grenar kan också vara dekorativ. Ett snår av enebuskar skulle många gånger vara vackrare än en samling vresiga bergtallar. En vitstammig björk av bästa norrlandstyp i björkstäderna i norr är både vackrare och härdigare än importerad sydlig björk. Utan att på

Fig. 1. Björk av god typ, planterad längs Thunbergsvägen i Uppsala. Innanför björkarna oxel i häck- och trädform i gränsen mot Nya kyrkogården. — Foto Tore Arnborg 1.10.1961. — A good type of birch in a street in Uppsala and a part of a beam-hedge and beam-trees, surrounding the new churchyard.

något sätt fördöma de utländska träd, som vi sedan gammalt planterat — det finns många exoter, som onekligen livar upp våra parker — vill jag försöka lägga ett gott ord för våra egna träd och buskar, och inte bara detta, jag vill slå ett slag *för vackrare svenska träd,* försöka stimulera intresset för att ta vara på det allra bästa.

Vi räknar i Sverige med drygt 50-talet inhemska trädarter, alltifrån tall, gran och björk till sälg, hägg och vildapel. Antalet beskrivna varieteter och former uppgår till flera hundra. Såsom omnämndes redan i föregående årsbok av Lustgården har Stiftelsen Silvanum i Gävle nedlagt ett

Fig. 2. Längs vägen på norra sidan av Södra Dellen i Hälsingland har vägförvaltningen på ett föredömligt sätt låtit björken bilda ett vackert inslag. — Foto Tore Arnborg 2.10.1961. — A row of birches between the road and the lake in the province of Hälsingland.

omfattande arbete på att till ett stort arboretum sammanföra flertalet svenska träd och buskar. Under åren 1957–1961 planterades i Valls Hage sammanlagt omkring 300 olika sorter, mestadels i bestånd och grupper, i några fall som solitärer. För att få ihop originalmaterial har omfattande insamlingsresor gjorts över hela landet, och mycket av dendrologiskt intresse har på så sätt blivit registrerat och insamlat. Genom att här nämna några sorter som finns i Valls Hage vill jag ge exempel på några träd och buskar, som jag tror är värda att beakta för planteringar i parker, längs gator och i trädgårdar.

Fig. 3. Vackra, ofta utomordentligt dekorativa björkar såsom denna i Bjuråker i Hälsingland kunna vi finna här och var utefter våra vägar. — Foto Tore Arnborg aug. 1961. — A beautiful *Betula verrucosa* birch in the southern part of Norrland.

V å r t b j ö r k (*Betula verrucosa*): Mellansvensk typ av gråbjörk, rakvuxen och växtlig med vacker slät, sidenglänsande stam. Jättebjörk, triploid, dels spontan, dels framställd genom korsning diploid × tetraploid, storbladig och mycket snabbväxande. Äkta ornäsbjörk, garanterat härstammande från Ornäsbjörken i Dalarna; som bekant importeras andra flikbladsbjörkar i betydande omfattning bl. a. från Holland.

G l a s b j ö r k (*Betula pubescens*): Gråbjörktyp med vit näver och en från södra Gästrikland härstammande mycket ovanlig typ med mörk rödbrun, glänsande näver som vi kallat kopparbjörk.

A v r ö n n (*Sorbus aucuparia*) finns bl. a. en gulfruktig rönn från Uppland och en pelarrönn från Västerbotten. Bland övriga *Sorbus*-arter kan nämnas de mycket dekorativa oxlarna, t. ex. vitoxel, finnoxel, rönnoxel och norskoxel

Fig. 4. Kvasttallen, *Pinus silvestris* f. *condensata,* är ur skoglig synpunkt ett avskräckande exempel på dålig talltyp men blir som solitär ett vackert prydnadsträd. Rasbo, Uppland. — Foto Tore Arnborg 28.11.1947. — This form of pine is poor as a forest tree, but very decorative as an ornamental tree.

samt några specifika gotländska arter och hybrider, såsom Fårö-rönn (*S. Teodori*) och Dämba-oxel (*S. hybrida* × *intermedia*).

Av asparna är pelaraspen (*Populus tremula* f. *erecta*), välkänd, ofta planterad men ändå värd mycket större uppmärksamhet som ersättare för risig och ömtålig pyramidpoppel. Jätteasp (f. *gigas*) av olika kloner från olika delar av landet, snabbväxande med stora blad. Vanlig asp med ljusgrå, tunn, slät bark kan vara mycket vacker och även den visar ofta snabb tillväxt. En ovanligt vacker klon från Rimbo i Uppland med länge kvarsittande men tidigt gula blad har införlivats som ett exempel på lämpligt parkträd.

Linden är representerad av skogslind (*Tilia cordata*) och av bohuslind (*T. platyphylla*), den sistnämnda från Koster, där ett av landets tre vilda träd av denna art växer.

Av klibbal (*Alnus glutinosa*) finns en utsökt vacker växtlig proveniens från Gullgruva i Hälsingland och av gråal (*A. incana*) bl. a. en ovanlig flikbladstyp från Sollerön (f. *semipinnata*). En på Ekebo framställd hybrid mellan klibbal och gråal synes ha stora förutsättningar att med sin snabba tillväxt och sitt mörkgröna bladverk bli ett uppmärksammat träd.

Kvasttall (*Pinus silvestris* f. *condensata*), en dekorativ lågväxande busklik tall från Uppland.

Smultrongran (*Picea abies* f. *cruenta*), den purpurbarriga granen har vackert röda barr under skottskjutningen och är då synnerligen dekorativ.

En nyhet, som införlivats med Valls Hage-samlingen, är pelar-lönnen, en form, som torde kunna bli av värde som prydnadsträd; den har nu ympats upp för arboretet. En beskrivning av pelarlönnen hoppas jag skall komma i ett senare nummer av Lustgården.

Betydelsen av att få härdiga och växtliga provenienser kan icke nog understrykas. Vissa arter tål förflyttning bättre än andra. Björk från Värmland går utmärkt bra ända ner till Skåne, men att flytta norrlandsbjörkar från Västerbotten ner till Göteborg och Malmö, vilket lär ha skett, är givetvis omöjligt. Mycket av den björk som för närvarande planteras i södra och mellersta Sverige, ja, ända långt upp i Norrland, kommer från sydsvenska plantskolor. Varifrån fröet härstammar torde väl oftast vara svårt att få veta — i många fall är det danskt eller tyskt. Resultatet, som vi ser det på många håll i många städer, är rent skrämmande. Lagom förflyttningar kan hos vissa trädslag ge mycket verksamma effekter. En nordlig rönn eller björk får tidig höstfärg, som i många fall blir mycket vacker. Höstfärgsvariationen vore värd att lägga till grund för ett urval, som skulle kunna ge utomordentliga sorter. Rönnen, aspen och lönnen är goda exempel. Trädgårdsmästaren skulle kunna komponera en symfoni av rönnar med hela färgskalan från mörkgrönt över eldslågegult till mörkaste rött! Denna färgprakt skulle man visserligen få njuta av endast en kort tid, men den skulle ändå säkert bli uppskattad. Man kan även ta vara på skillnader i blomningstiden. Vi vet ännu mycket lite härom, men en nordlig proveniens blommar tidigare, en sydlig senare, och det vore värt att pröva detta med bl. a. så triviala träd som sälg och hägg. Man skulle då på våren kunna få sälgtid att utan gräns övergå i häggtid.

Den gamla regeln att träden skall planteras så, att de har gott om plats, när de blir stora, har man väl i många fall börjat gå ifrån, men borde man inte göra det ännu mera. Små träd är också träd och varför inte börja med ett tätt förband och sedan glesa ut detta undan för undan och ställa kvar och ge plats åt ett allt mindre antal och då få ett urval av vackra, friska träd. Det innebär givetvis en fördyring av anläggningen men skulle i jämförelse med en glesplantering ge ett överlägset resultat i varje fall så länge man inte har det allra yppersta plantmaterialet och från början känner dess typ och variation.

En plantering, som skall bli park, kan givetvis göras på många sätt. Vill

Fig. 5. En vacker klon av rakstammig asp med slät, ljus bark. Åtvidaberg, Östergötland. — Foto Verner Åkerbrand vårvintern 1955. — A clone of aspen (*Populus tremula*) with a straight stem and smooth, bright bark.

man ha en stam-park, en pelarsal av vackra högt upp kvistrena stammar, bör man börja med ett tätt förband och även vid behov kvista. Vill man ha en kron-park, en ängs-park med solitärer som var och en får spela ut sin inneboende natur, breda ut sin krona såsom t. ex. en vildväxande lind gör, då den står alldeles fritt, så bör man från början ge varje träd tillräcklig plats. Detta innebär givetvis inte att man måste börja med ett mycket glest förband; man kan undan för undan plocka bort mindre lämpliga träd och göra det i så god tid, att de kvarvarandes kronor hela tiden utvecklas fritt.

Björken skulle kunna utnyttjas mycket mera. Det finns ett mycket rikhaltigt material av glasbjörkar och vårtbjörkar med olika stamtyper, olika grentyper, olika näver- och barktyper. Vidare bör man givetvis välja björkar som inte angripes av björkrost. Sensommaren och hösten 1961 var angreppen av denna svamp utomordentligt rikliga. Just ett sådant år ser man, att endast ett relativt fåtal björkar tycks vara resistenta mot

björkrost. Det är givetvis sådana björkar, som skall användas i planteringarna. Då får man dessa vackert mörkgröna björkar, som inte missfärgas av rost. En mycket dekorativ men ganska sällsynt vårtbjörk är den typ, som redan tidigt på hösten får stänk av höstfärg. Dessa björkar med enstaka kvistar med citrongula blad i ett lövverk av mörkgrön färg kunna vara utsökt vackra. Den sidenglänsande gråbjörkstypen av båda arterna vore väl värd att uppföröka och använda i planteringar. Mot en vit vägg eller annan ljus bakgrund kan även den sydsvenska svartstammiga kartbarksbjörken vara dekorativ. I södra Sverige och kanske där främst i de mera nederbördsrika och fuktiga delarna har björkstammarna i regel en mer eller mindre svart beläggning av alger eller av lavar i olika färger. Försök borde göras att med besprutning hålla dessa borta från stammarna.

Enen skulle kunna användas betydligt mera i planteringar än vad som nu sker. Jag tänker inte bara på den vackra trädenen utan på buskenarna i alla deras olika former. Det finns gracila, öppna enar med hängande toppar, täta, cypressliknande enar av olika typ, från klotform till pyramid och pelarform samt krypande enar i mycket växlande skepnad. Bland buskarna bör väl också nämnas slånet, som i södra och mellersta Sverige borde kunna vara mera allmänt planterad liksom nypon och andra vilda rosor.

En särskild grupp av träd vill jag behandla för sig, nämligen småträden. Jag räknar hit sådana träd som hägg, rönn, sälg och vildapel. Dessa borde utnyttjas som brynträd och för planteringar av smågator, där man inte vill ha några stora träd. Dessa träd skall inte heller bli gamla. En rönn är väl vackrast när den är 20–25 år och bör bytas ut före 40. Detsamma gäller häggen, som om den stammas upp och ges en vacker rund krona torde vara som allra vackrast mellan 15 och 25 år. När den blir äldre bör den huggas och ersättas med något nytt. Sälgen — vackrast är dess han-träd — borde planteras mycket mera! Till våra småträd kan man också räkna oxeln, som under senare år synes ha fått en allt större användning som gatuträd.

Allt mera hänsyn tas numera till varje trädarts egenart och växtsätt. Trädens arkitektur, det mönster som stam och krona bjuder och som blir särskilt framträdande under den långa tid, då trädet står kalt, vore värd sitt särskilda kapitel. Stadsplaneraren måste känna trädmaterialet så väl, att han redan vid anläggningen kan ha en klar bild av hur de olika träden kommer att utvecklas och hur deras arkitektonik kommer att gestalta sig, när de vuxit ut. — Någon större anledning finns väl inte numera att avråda från för mycket plantering av kuriosaträd. I stort

Fig. 6. Vanlig svensk rönn hör till de dekorativa småträden, som borde användas i långt större omfattning i våra planteringar. Arosgatan 7, Uppsala. — Foto Tore Arnborg september 1961. — Swedish mountain-ash, *Sorbus aucuparia*, is a small tree which ought to be more used for gardening.

sett tillhör det väl en svunnen tid att plantera t. ex. klotgranar och andra genrubbade sorter som såväl genetiskt som estetiskt bäst karakteriseras som idiotträd.

En historisk ek kan vara värd att plombera, när den blivit ihålig, men en vanlig gammal lönn eller lind som murknat och håller på att självdö skall fällas och ge plats åt ett nytt träd eller kanske en grupp unga, växtliga individer. Vill man bevara ett gammalt kämpeträd kan man förnya det genom att ympa upp det eller sticklingföröka. Till villaägare i gamla stadsdelar skulle man många gånger vilja säga: Låt inte träden bli för stora och gamla. Solen skyms för grannen och själva ser ni bara stammar och skall helst ligga på rygg i trädgården för att bekvämt se kronorna och ha någon glädje av träden.

En park för rekreation, anlagd som ett grönområde, en syreproducerande nyttig organism i en stadskropp så genompyrd av en myckenhet skadliga gaser, en sådan park behöver inte efterlikna naturen, men det

borde inte vara ett fel att den gör det. I januari 1949, när arboretet i Gävle stad började planeras, framförde jag följande synpunkter i en skrivelse för att motivera nämnda anläggning:

"Ehuru parker och andra allmänna planteringar i våra stadssamhällen i regel äro väl planerade och väl skötta, vilar ofta något av tristess över dessa anläggningar, som ha föga gemensamt med de naturliga vegetationstyperna. De plana, alltid kortklippta gräsmattorna, där tulpaner och krokus gärna får växa men där en prästkrage likaväl som en maskros betraktas som ogräs, äro såväl ifråga om artsammansättning som skötsel inte ens försök till en imitation av den äkta naturen. Härtill kommer de så ofta planterade utländska träden och buskarna. Även om det är svårt att ersätta de rena gräsmattorna och deras rabatter med örtängar, där gullviva, midsommarblomster och slåttergubbar och alla de andra fingo blomma, så kunde vi väl slippa dessa främlingar — silvergran, blågran, lärk, douglasgran, amerikanska lönnar, cypresser, bergtall osv. Många människor tro att det är vackert och förnämt men vet inga namn på dessa träd och buskar. Säkerligen har allmänheten större glädje av att se gamla bekanta från skogen eller att lära känna växter, som de kunna träffa på ute i naturen. Om vi låta våra egna träd och buskar av olika arter och former, låta vår svenska skog visa hela sitt register så skulle detta säkerligen anammas av stadsbon, som borde glädjas mer åt en blomsteräng än åt en kortklippt gräsmatta och känna mera för en björkdunge med vackra enbuskar och nyponsnår än för en plantering av silvergran med tuja och bergtall."

De olika klimatförhållandena i vårt land erbjuder de olika trädslagen mycket olika betingelser och varje landsdel har fått sin särskilda naturtyp och sin särprägel. Denna bör man givetvis slå vakt om. För t. ex. Blekinge vore det ett stilbrott att pressa in alltför mycket björk, då man där har tillgång till våra ädla lövträd. På Gotland finns ett stort antal inhemska *Sorbus*-arter att ta vara på. I Umeå och andra norrländska björkstäder ska björken ha sin givna huvudroll och rönn och hägg är där värda mera plats — de hör till landskapets karaktärsträd. Vill man ha något sydligt inslag är det väl främst lönnen, som i varje fall i gynnsamma lägen utvecklas väl. Popplar och andra exoter är inte nödvändiga.

Det finns också all anledning att ta hänsyn till marken. Kalkkrävande arter har mindre förutsättning på sura marker än de mindre krävande trädslagen. Fuktighetskrävande arter ska inte planteras på torra marker, träd som vill ha lätt jord inte på lera osv. Allt detta kan synas självklart men man skall komma ihåg, att en bearbetad jord vid anläggningen av en plantering kan se mycket bättre ut än vad den i själva verket är. Den goda starten förbyts ej sällan i tvinvuxenhet. Många gånger kan gödsling göra underverk även på gamla träd. En sommargul rönn t. ex. blir mörkgrön och vacker om den får kväve. Parkträd borde gödslas i större omfattning än vad som nu sker.

Fig. 7. En bild av den sidenglänsande gråbjörken, när den är som allra vackrast. Brattsbacka, Nordmaling. — Foto Tore Arnborg 4.4.1944. — A nice stem of *Betula pubescens*. Nordmaling in northern Sweden.

För dendrologen erbjuder kyrkogården ofta mycket av intresse med sina utländska arter av olika slag, med avvikande former av typ hängask och hängbjörk. Den gamla dystra, täta kyrkogården med sina väldiga gamla almar och tujor tillhör en gången tid. Visst kan dessa träd ge stämning men knappast av mera tröstrikt slag. De öppna ljusa moderna gravgårdarna och de vackra skogskyrkogårdarna med bevarad svensk natur är för de flesta av oss mera tilltalande. Varför inte, när man anlägger en ny gravgård, försöka få med de allra vackraste av våra egna träd, kanske rentav helt slopa cypresser, blågranar och bergtallar till förmån för ek, lönn, björk, hägg, sälg och rönn.

Återstår så endast några synpunkter på människans ingrepp i naturen, hur hon försöker göra det bästa möjliga för att bevara resterna av densamma eller återställa den. Jag tänker då främst på alla dessa nya stadsdelar och samhällen, som anläggs i skogsmiljö. I en blandskog av t. ex. tall, gran och björk kan tall och välvuxen björk i regel utvecklas bra och leva vidare i uttunnade grupper eller enstaka mellan husen, medan granen mera sällan tål den hårda friställningen. Gran bör i regel huggas först som sist, och det är inte någon mening med att vänta tills den dött. Dör gör även tall och björk, då man täcker över deras rotsystem med jord, kanske till och med med lera eller annan finjord. Den illamående eller döda tallen är vanlig, där man inte nöjer sig med skogsmark utan fyller på mängder med jord för att få en jämn gräsmatta!

På jorddammar vid kraftstationer, i större skärningar för nya vägar, på jordmassor som grävskopor lyft undan för att göra malm och berg åtkomlig, på alla dessa nya marker måste människan ofta hjälpa till för att snabbt få en ny vegetation. Då estetiska synpunkter skall läggas på planteringar av sådana nyskapade marker bör man givetvis försöka få ett vackert och tillika härdigt material av träd och buskar.

Till sist några ord om skogen och den moderna skogsskötseln i detta sammanhang. För att svenskt skogsbruk i framtiden skall kunna ge oss välstånd såsom det nu gör, måste skogsmarken utnyttjas och skogarna skötas rationellt. Detta innebär slutna, skötta kulturskogar av huvudsakligen tall och gran. Vi ska hoppas, att det även blir plats för en del björk, men för många "skräpträd" sådana som hägg, rönn och sälg blir det inte samma utrymme som i våra nuvarande, ofta ännu i stor omfattning oskötta skogar. Skogsskötaren kommer att spara ett och annat sådant vackert träd i skogsbrynen, men många blir det inte kvar. Så mycket större anledning finns det då att parkanläggaren tar med dessa skogsträd i de parker, som skall ge stadsmänniskan viss ersättning för skogen. — För landsbygdens folk finns anledning slå vakt om lövhagen och spara en dunge vid byn eller anlägga en ny runt bygdegården men plantera gran i alla de andra hagarna. Björkhagen får inte helt försvinna!

De synpunkter som här framförts är knappast nya. Svenskt material används i stor omfattning vid planteringar, och utländska träd kunna vara fullt motiverade för att ge vissa dekorativa, brytande inslag. Ett, enligt min uppfattning, allvarligt fel gör sig emellertid många planerare skyldiga till genom att inte tillräckligt ta *hänsyn till proveniensfrågan*. Med skärpa bör understrykas hur viktigt det är, att för varje lokal välja rätt härkomst på de träd som planteras. Allt plantmaterial som säljs borde ha *ursprungsbeteckning* och åtföljas av anvisningar inom vilka

Fig. 8. Hos vanlig en finna vi ofta, såsom här, en utomordentlig formrikedom, ingalunda tillräckligt utnyttjad i våra parker och trädgårdar. Öland. — Foto Tore Arnborg juli 1961. — The common juniper has many different types, still not very much used in our gardens.

zoner det är härdigt och lämpligt att plantera. Svensk skogsträdsförädling börjar känna de svenska materialen och kan lämna vissa upplysningar av värde. För plantering av skog finns mycket rigorösa bestämmelser i avseende på förflyttning. Härutöver bör åter understrykas, att *de svenska skogsträdens mycket stora variation* ännu inte utnyttjats och att vi för våra parker, gator och trädgårdar borde använda, om inte mera svenska träd, så i varje fall flera sorter och vackrare träd.

Jag hoppas vid ett senare tillfälle få anledning återkomma till frågan om hur en inventering av våra tillgångar skall praktiskt genomföras och hur materialet skall göras tillgänglig. Tilläggas bör, att här anförda synpunkter delgivits bl. a. Sveriges stadsträdgårdsmästare i ett föredrag vid deras årsmöte i Örebro 1961 och att från stadsträdgårdsmästarnas förening vid detta tillfälle uttalades stort intresse för dessa frågor.

Summary

Beautiful Swedish trees suitable for gardening

There are some fifty different species of native forest trees in Sweden. The number of subspecies, varieties and forms amounts to several hundreds. The two birch species, for instance, *Betula verrucosa* and *B. pubescens*, show many different types according to leaves, branches, bark, wood, etc. The majority of trees planted as ornamental trees in streets, in parks and gardens are indigenous trees.

The author questions whether gardeners and city designers take advantage of the great variation in Swedish trees. With examples he demonstrates that ugly and unsuitable trees are often planted. The interest must be stimulated to select the very best Swedish trees for ornamental purposes. There is an inclination towards foreign trees, many with beautiful colours and good shape but not always hardy. Why not for instance plant more Swedish junipers of different types, from creeping shrubs to erect columnaris trees, instead of mountain pine and arbor-vitæ.

The provenance is a very important factor. It is not unusual that birch trees for central and even northern Sweden come from the southern part of the country, or from Denmark and Germany. On the other hand it has been tried to move the beautiful north Swedish birch to the south. Neither this way nor that can give trees that do well. Often the gardener does not know the provenance and how important it is in Scandinavia to take into consideration the difference in day length, frost risk, the length of the vegetation period and so on. It is necessary to know from which region the trees come and to know in which zones they can be cultivated.

A northern tree bursts into leaf earlier than the home tree, a southern tree is green a couple of weeks longer in the autumn than the northern provenances and so on. In this as well as in many other features—leaf colour for instance—there are in dividual differences, which may be taken into consideration. Fertilizers give the leaves and needles of park trees a dark colour.

Some small trees—*Prunus padus*, several species of *Sorbus*, and *Salix*—are very suitable in gardens and narrow streets as well as border trees around the parks. Many Swedish shrubs are worth being planted to a greater extent, for instance *Prunus spinosa*, *Rosa* and *Lonicera* species. Many broad-leaved trees as well as shrubs are weeds in the managed forest today. In the parks and gardens, the substitutes given to the modern man, you will welcome these native plants.

It is noted that the arboretum of Valls Hage in Gävle, after five years' work, is now finished. There are some three hundred native trees and shrubs, collected from various places throughout Sweden and now planted in small stands or groups. This arboretum is intended to contribute to our knowledge of the variation in Swedish trees, good and suitable for ornamental use.

The author, who is a doctor in plant ecology and director of the Swedish Forest Tree Breeding Association, states that it is very important to establish more intensive collaboration between the foresters and the forest scientist on the one hand, the gardeners and the city designers on the other.

ARVID NILSSON

Ekbladig avenbok, *Carpinus betulus* L. f. *quercifolia* Desf., och andra lignoser i en skånsk herrgårdspark

En liten notis i Sydsvenska Dagbladet den 19/10 1957 berättar att "ett av Europas märkligaste träd kan beskådas i Smedstorps gamla fina slottspark på Österlen. Dit vallfärdar botanisterna för att titta på den underliga kombinationen av ek och bok, som växer i ett hörn av parken. Det märkvärdiga trädet är ganska högt och när man tittar närmare på dess bladverk måste man nästan gnugga sig i ögonen. Ungefär hälften av bladen är ek och hälften bok och t. o. m. på samma kvist kan man få se blad från båda dessa trädslag. Det underliga trädet är visst det enda i sitt slag i Europa och vad som föranlett dess egenart tvistar de lärde om."

Som torde framgå av citatet ovan är Smedstorp en herrgård i sydöstra Skåne. Det åsyftade trädet är naturligtvis inte vare sig hybrid eller ympchimär mellan de båda trädslagen, en kombination som inte är känd och förmodligen knappast är möjlig. Vid besök på platsen den 14/10 1951 kunde jag emellertid konstatera, att i parken fanns ett gammalt träd av en av avenbokens sällsyntaste odlade former, f. *quercifolia,* och utan tvivel är det detta träd som notisen avser.

Trädet ifråga mätte (1951) 220 cm i omkrets i brösthöjd men var för övrigt närmast att betrakta som en ruin med skadad murken stam och kraftigt reducerad krona. Det gamla kanske av ålder försvagade trädet hade förmodligen skadats av 1940-talets stränga vintrar, skador, som särskilt gått hårt fram över kronan, vilken delvis bestod av de talrika skott och grenar, som skjutit fram på stammen och från grenarnas baspartier. Som redan framgår av notisens rubrik torde trädet vara av chimär natur. Grenarna bär nämligen kvistar med dels normala avenboksblad, dels sådana med den för f. *quercifolia* typiska byggnad, som bilden visar (fig. 1). Ibland bar grenarnas och skottens toppar enbart denna bladform, ibland endast sidokvistar, ofta mycket små sådana, och någon gång kunde en kvists chimära natur röjas endast av en knopp med ett eller tvenne eklika blad vid basen. De i notisen nämnda talförhållan-

dena hälften av varje bladtyp visade sig emellertid vid mitt besök vara annorlunda. Kvistar med eklika blad var i tydlig minoritet.

Detta träd är av stort dendrologiskt intresse som ett ovanligt vackert exempel på träd av chimär natur men även därför, att den form, som det representerar, numera torde vara en mycket sällsynt företeelse åtminstone i svenska parker. Det förefaller emellertid som om trädet ifråga inte skulle ha så många år kvar att förundra de om rätta förhållandet okunniga människor, som lustvandrar i parken. Det vore därför önskvärt om det långt dessförinnan kunde föryngras.

Smedstorps herrgårdspark innehöll emellertid vid mitt besök åtskilligt annat av intresse för en dendrolog, varav må nämnas:

Traslind, *Tilia platyphylla* f. *laciniata.*

Turkisk ek, *Quercus cerris,* 2 ca 25 m höga och grova träd — respektive 255 och 163 cm i stamomkrets i brösthöjd.

Tulpanträd, *Liriodendron tulipifera,* omkring 10 m högt och 180 cm i stamomkrets.

Vanlig bok, *Fagus silvatica,* fristående ovanligt välutvecklat träd, 375 cm i stamomkrets och en allsidigt utvecklad krona, som mätte 71 långa steg i omkrets. Av andra bokformer kan nämnas en jättelik hängbok med ända ner till och på marken släpande grenar samt ett par likaledes mycket stora blodbokar.

Vanlig robinia, *Robinia pseudoacacia,* i flera kraftigt utvecklade vackra träd.

Japansk magnolia, *Magnolia kobus,* ca 3 m hög.

Vanlig järnek, *Ilex aquifolium,* välutvecklade omkring 2,5 m höga stubbskott från ett tidigare nerfruset träd.

Ginkgo, *Ginkgo biloba,* ett växtligt ungträd, omkring 6 m högt och 59 cm i stamomkrets.

Av barrlignoser kan nämnas: Douglasgran, *Pseudotsuga Menziesii,* mycket ståtliga, 20–30 m höga träd med stammar intill 310 cm i omkrets.

Nordmannsgran, *Abies nordmanniana,* ca 25 m hög och 215 cm i stamomkrets.

Vitgran, *Picea glauca,* i ovanligt god utveckling, ca 20 m hög och 146 cm i stamomkrets.

På en kraftig stubbe efter en av 1940-talets vintrar dödsskadad och omkring 1946 nersågad äkta kastanj, *Castanea sativa,* bestämdes (1951) årsringarnas antal till 85, en rätt godtagbar ålder på de flesta av de större lignoser, som nämnts ovan. Parken skulle alltså kunna vara anlagd och planterad strax efter 1800-talets mitt, en period, som gett upphov även till många andra parkanläggningar vid skånska herresäten.

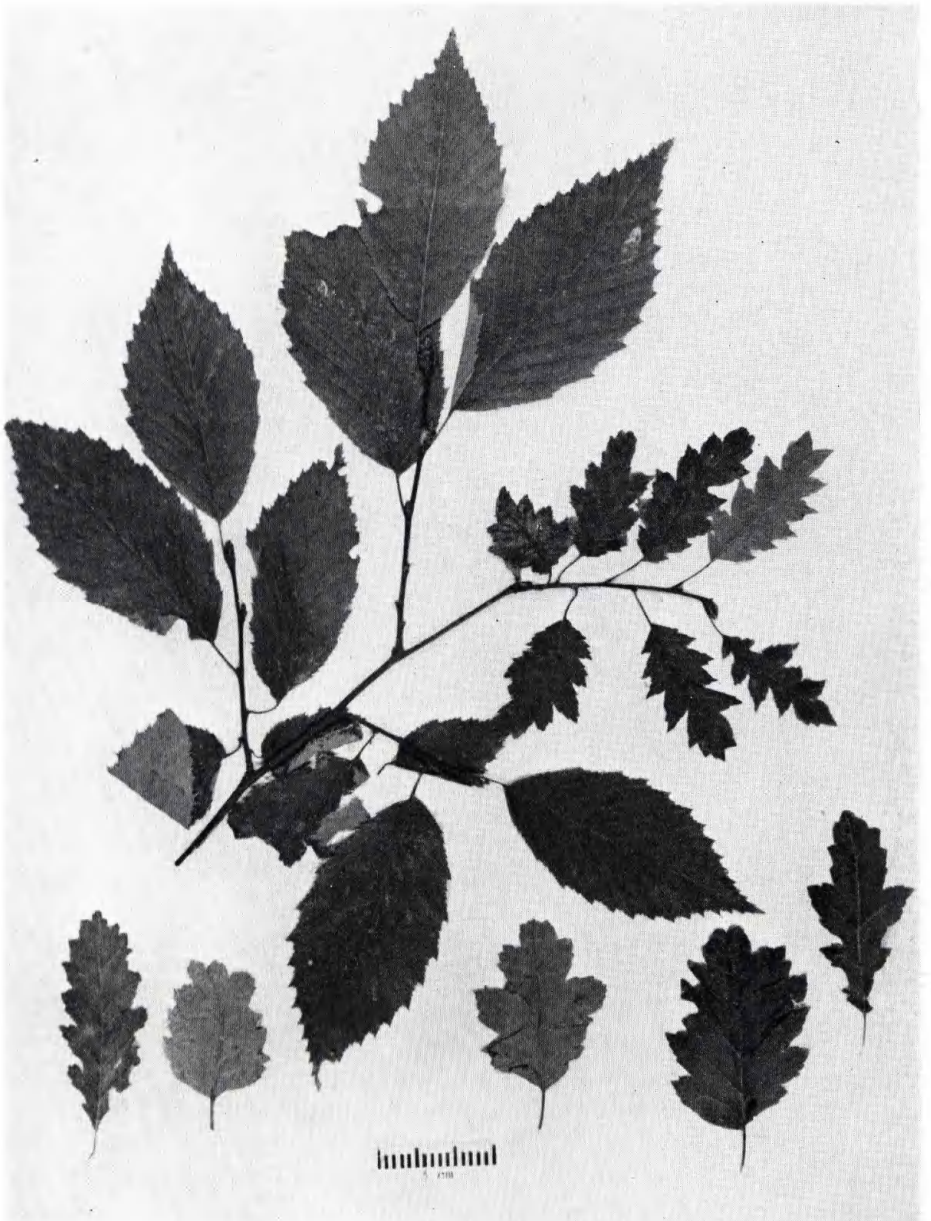

Fig. 1. *Carpinus betulus* f. *quercifolia* Desf. — Sk Smedstorp: Smedstorp, A. Nilsson 1951. (UPS). — Foto Erik Gummesson 1961.

MAGNE BRUUN

Eiketrær nord for Polarsirkelen

Erik Julins artikkel om trær og busker i Haparanda, "Lustgården" 1958/59, gir en rekke opplysninger av stor verdi for dendrologer som interesserer seg for lignosenes utbredelse mot nord. Et enkelt punkt i artikkelen trenger likevel å belyses nærmere. Det gjelder merknaden om "Europas nordligaste trädformiga ek". Her bygges det tilsynelatende på mangelfulle kilder.

I kyst- og fjordstrøkene i Nord-Norge skaper Golfstrømmen et klima som er langt mildere enn det som er normalt for breddegraden. T. eks. er den termiske anomali i Lofoten +28° C, den høyeste positive anomali som kjennes. Dette gir seg utslag i relativt høye vintertemperaturer, mens somrene er kjølige. Middeltemperaturen for februar er i Bodø −1,6° C, for juni–september +10,88° C.

Steder med gunstige lokalklimatiske forhold har betydelig høyere sommertemperatur, og her finner de edle løvtreartene voksemuligheter langt nord for deres naturlige utbredelsesområde i Europa. En oversikt over forekomstene av plantet eik i det nordlige Norge skulle derfor ha interesse også for svenske dendrologer.

Banebryteren for utprøving av lignosemateriale i Nord-Norge var professor F. C. Schübeler ved Universitetet i Oslo. Blant hans mange prøvestasjoner står Steigen Prestegård i Nordland (67° 55′ N Br.) i en særklasse. Omkring 1870 ble det her anlagt en stor hage i tradisjonell landskapsstil av sogneprest J. Wisløff. Beplantningene bestod utelukkende av prøvemateriale som professor Schübeler sendte nordover.

Den eldste eik som finnes nord for Polarsirkelen ble plantet her i Steigen i 1872. Det ble satt ut to eksemplarer som de første årene ofte led av toppfrost, men senere utviklet seg til velvokste trær. Det største av dem ble brutt ned under vinterstormene for noen år tilbake, men det andre er fremdeles et livskraftig tre. I 1958 ble høyden målt til 16 meter. Treet har stått inneklemt mellom annen vegetasjon og ikke fått utvikle den typiske, brede eikekrone.

I dag finnes eiketrær betydelig lenger nord enn i Steigen. I lensmann

Fig. 1. *Quercus robur*. Steigens Prestegård, Nordland. 16 m høy 1958. — Foto Magne Bruun. — *Quercus robur* in Steigen, Nordland (67°55′ N lat).

Fig. 2. *Quercus robur*. Langhamn i Troms. 8,8 m høy 1952. — Foto Oddvin Reisæter. — *Quercus robur* at Langhamn in Troms (69°04′ N lat).

Dahls hage i Langhamn i Troms (69° 04′ N Br.) står en eik som i 1952 målte 8,8 m h. med stammeomkrets i brysthøyde 55 cm. Også dette treet har vært hemmet av for nære nabotrær, men har ingen betydelig spor etter vinterskade og har fullt utviklet treform.

Dette er det nordligste eiketre som er registrert i Norge og dermed utvilsomt også verdens nordligste. (Et ungtre som ble plantet i Tromsø for noen år siden er det enda for tidlig å si noe sikkert om.)

Litt sydligere, ved Trondenes Folkehøgskole nær Harstad, står en

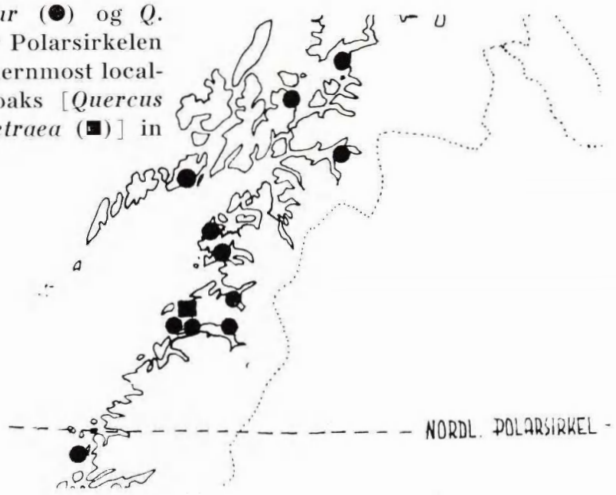

Fig. 3. *Quercus robur* (●) og *Q. petraea* (■) nord for Polarsirkelen i Norge. — The northernmost localities for cultivated oaks [*Quercus robur* (●) and *Q. petraea* (■)] in Norway.

3–4 m høy, 30 år gammel eik. Dette eksemplar er sterkt vinterskadet og kan neppe regnes som et tre.

En 25 år gammel eik i Norvik målte i 1952 4 meter i høyde. I Svolvær ble det i 1960 notert et bredvokst, kraftig, ca 6 meter høyt eiketre.

I strøkene syd for Steigen finnes det flere steder yngre eiketrær i bra utvikling, bl. a. står 5–6 meter høye trær på Valosen ved Bodø.

Lurøy gård som ligger i skjærgården like syd for Polarsirkelen, har en velholdt og sjarmerende liten renessansehage fra 1750-årene. Ved siste århundreskifte blev det på gården plantet en eik som nå er 15–16 meter høy med tett og bred krone.

Alle eiketrærne som hittil er omtalt er sommereik, *Quercus robur* L.

På eiendommen "Sommerro" utenfor Bodø (67° 17′ N Br.) står en gruppe 20 år gamle vintereik, *Quercus petraea* (Matt.) Liebl. Disse ungtrærne er i fin utvikling og uten spor av vinterskade. I Norge er ikke denne arten registrert lenger mot nord.

Prikkartet over eikeforekomstene i Nord-Norge er tegnet på grunnlag av dosent Reisæters notater fra 1952 og egne notater i 1958 og 1960.

Litteratur

Nøvik, P., 1902: Havedyrkningen i Norges nordligste egne før og nu. — Kristiania.

Reisæter, O., 1955: Cultivated Garden Trees and Shrubs Recorded North of the Arctic Circle in Norway. — Report of the XIVth Int. Horticultural Congress, Netherlands.

Schübeler, F. C., 1886–89: Viridarium Norvegicum I–II. — Kristiania.

ERIK HEDSTRÖM

Med dendrologer i Botaniska trädgården i Uppsala

En vacker höstsöndag 1960 samlades en skara dendrologer vid grindarna till den gamla och ärevördiga Botaniska trädgården i Uppsala. Vi hälsades välkomna av trädgårdens prefekt professor John Axel Nannfeldt, som orienterade oss i trädgårdens historia och dess nuvarande uppgifter, samt berättade om de stora omändringar och nyanläggningar, som genomförts under de senaste tio åren (fig. 1). Det var ju i viss mån för att få se detta som dendrologerna förlagt sin endagsexkursion till "Botan".

Som nyss nämnts har trädgården genomgått både stora och genomgripande förändringar. Orsakerna till detta är flera och här skall endast ett par beröras. De gamla granhäckarna, som tidigare i viss mån gav den äldre delen, den s. k. slottsträdgården, en alltför tung och dyster prägel och som också av åldersskäl måste förnyas, är nu borta (se Hylanders och Arnborgs beskrivning i Lustgården 1956–57). Nya häckar har visserligen planterats (fig. 2), men efter litet annat mönster och i bättre överensstämmelse med den plan, som slottsarkitekten Carl Hårleman en gång gjort upp. De kvarter, som granhäckarna omsluter, är numera täckta med gräsmattor, och där har sortiment av pioner och rosor planterats. Det kommer därför att bli större enhetlighet över hela anläggningen. Den blir luftigare och ljusare på något sätt och kommer därför kanske också att bättre motsvara de krav, man kan ställa på en verkligt gammal "slottsträdgård".

Men låt oss övergå till den rundvandring, som hade börjat och som företogs i två grupper under prof. Nannfeldts och docent Nils Hylanders ledning under ivrigt frågande och antecknande. Den började vid trädgårdens äldsta lignos, en *Prunus cerasifera* hitflyttad från gamla Linnéträdgården för ca 150 år sedan (se omslagsbilden), fortsatte genom trädgårdens lilla samling av barrträd, av vilka en ståtlig slokgran väckte största uppmärksamheten, vidare genom en av alléerna till den östra delen närmast slottet och Stockholmsvägen. Vi kunde här konstatera att resultatet av omändringarna var ganska gott.

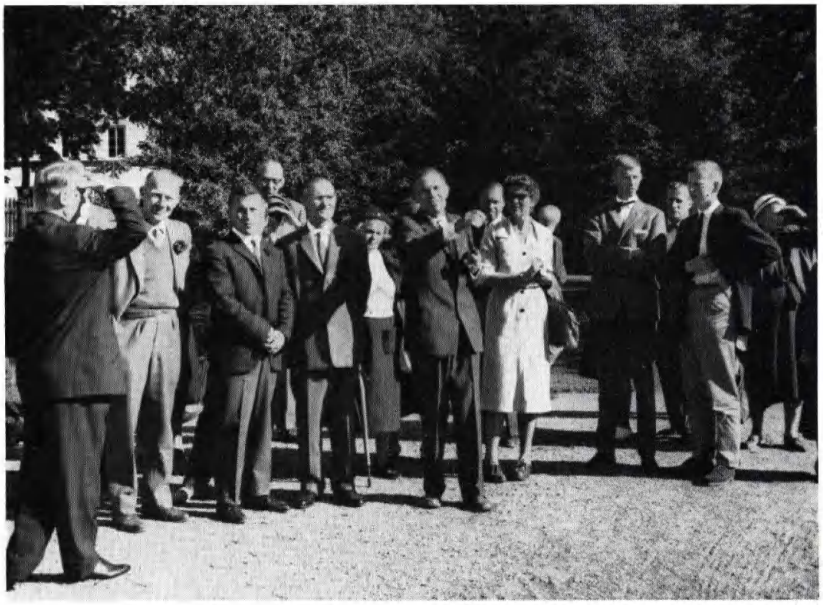

Fig. 1. Professor J. A. Nannfeldt ledde demonstrationen av Botaniska trädgården i Uppsala. — Foto Uppsala-Bild 13.9.1960. — Uppsala. Botanic Garden. The Director, Professor J. A. Nannfeldt with some of the participants.

Här fanns också andra saker, som drog blickarna och intresset till sig. De synnerligen innehållsrika, i sitt vackraste flor varande och lättillgängliga rabatterna med såväl annueller som perenner granskades ingående och sakkunnigt. Var och en upptäckte sina favoriter, alltifrån de gammaldags bladväxterna till våra dagars specialiteter i ljusaste grått och silvervitt och med ett mönster som det finaste filigransarbete, prydnadsgränsen med sina "lampborstar" och "hartassar", jättebalsaminen (*Impatiens glandulifera*), jätteverbenan (*Verbena bonariensis*), daggsalvian (*Salvia farinacea*), eldblomman (*Alonsoa Warscewiczii*), den sydafrikanska kompositen *Osteospermum Ecklonis* och naturligtvis mycket annat.

Den s. k. "gropen" tilldrog sig berättigad uppmärksamhet (fig. 3). Ursprungligen avsedd att bli en spegeldamm, som dock aldrig blev realiserat, har den nu blivit en plats för diverse mattbildande och utrymmeskrävande arter. Urvalet av arter är sådant, att den ständigt skall innehålla något som blommar och skänker färg. Gropen utgör ett något överraskande och ovanligt inslag i den annars ganska flacka parkbilden, men alls inte oävet och mycket uppskattat.

Fig. 2. De nyplanterade granhäckarna i den s. k. gamla slottsträdgården. — Foto Uppsala-Bild sept. 1960. — Uppsala. Botanic Garden. Newly replanted spruce hedges in the old Royal Garden.

Fig. 3. Den s. k. "Gropen" med de nyplanterade granhäckarna i bakgrunden. — Foto Uppsala-Bild sept. 1960. — Uppsala. Botanic Garden. From the central part of the old Royal Garden.

Fig. 4. *Victoria regia* blommar i tropikrummet i nya växthuset. — Foto Uppsala-Bild sept. 1960. — Uppsala. Botanic Garden. Flowering *Victoria regia* in the new green-house.

Bland de dendrologiska sevärdheterna gladde oss kanske mest en stor samling *Sorbus* (ett 80-tal arter och varieteter, de flesta hopsamlade av framlidne prof. Teodor Hedlund) med frukter i färger från olika nyanser rött och orange till rent vitt.

Innan vi lämnade den äldre delen av trädgården gjordes ett besök på institutionsmuseet, där docent Rolf Santesson demonstrerade ett litet men representativt urval av de herbarier som finns i museets ägo. Det blev en hel del smakprov ur Bursers från början av 1600-talet, Thunbergs från början av 1800-talet med material framför allt från Sydafrika och Japan, drottning Lovisa Ulrikas skänkt av Gustaf IV Adolf samt sist men icke minst, utomordentligt vackra ark från våra dagars skickliga växtpressare assistent Carl G. Alm och docent Harry Smith. Det är helt enkelt sagolikt att se, hur väl bevarade färgerna är, hur levande växterna tycks ligga där på sina ark och hur väl alla botaniska egenskaper framträder.

Efter en välbehövlig paus med god smörgåslunch var det växthusens tur att få ett besök. *Victoria regia* - avdelningen (fig. 4) inbjöd ju inte till något längre besök precis. De som trotsade den fuktiga bastuvärmen där inne kunde närmare studera de underbart vackra näckrosorna, den nätta och instruktiva risodlingen, rikligt fruktbärande bananplantor och papaya-

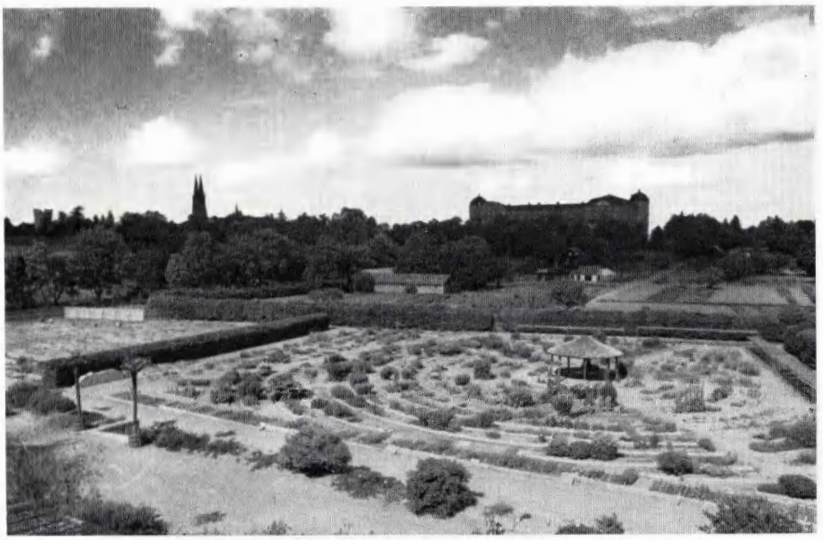

Fig. 5. Den nya i labyrintmönster anlagda perennavdelningen från nya växthusets tak. Till vänster skymtar ettårslandet. — Foto Uppsala-Bild sept. 1960. — Uppsala. Botanic Garden. Part of the new department for perennial herbs seen from the top of the new green-house. In the background the Cathedral and the Castle.

träd och mycket annat inte att förglömma. Då är orkidéhuset lättare att vistas i, underbart väldoftande och ganska rikt blommande trots att det nu egentligen inte är den rätta blomningstiden. Ett besök i *Begonia*-avdelningen, med behaglig temperatur och många trevliga och vackra nyheter, avslutade sedan denna del av kringvandringen.

Nu återstod av besöket i trädgården ett närmare studium av den nya avdelningen, alltså nyanläggningarna från det sista årtiondet. Här var det en del stenpartier, som beskådades och kommenterades (de är mestadels vackrast på våren), vidare en perennavdelning anlagd i labyrintmönster (fig. 5) med tanke på, att lättast och överskådligast kunna tjänstgöra som studieavdelning och som sådan innehållande en typsamling på ca 600 arter. I nära anslutning härtill ligger en avdelning med i huvudsak Ölands- och Gotlandsväxter samt några kärrbassänger. Allt detta står i huvudsak till den botaniska undervisningens förfogande liksom en stor och rikhaltig ekonomiväxtavdelning med allt vad därtill hör, från det mesta som odlas för matnyttigt ändamål till foderväxter, medicinal- och kryddväxter, olje- och industriväxter. Det är nog denna del av trädgården, som mest utnyttjas av stadens skolor och som ger demonstra-

Fig. 6. Indianriset (*Zizania aquatica*) — ett markant inslag i trädgårdens nya del. — Foto Ingvar Nordin 16.9. 1960. — Uppsala. Botanic Garden. Magnificent *Zizania aquatica*.

tionsmaterial till botanikundervisningen. Den uppskattades också högt av de gästande dendrologerna.

Nu hade eftermiddagen blivit så långt framskriden, att endast en hastig titt hanns med på den ettårsavdelning, som det, enligt doc. Hylanders berättelse, nedlagts så mycket arbete på att få ihop och prova sig fram till. Efter att ha stiftat bekantskap med "indianriset" *Zizania aquatica* (fig. 6) i ett verkligt vackert och för trädgården jättestort exemplar, var det dags att återvända till utgångspunkten i den gamla trädgården. I tacket till dagens värdar och ciceroner intygades nogsamt att en botanisk trädgård på 17 hektar inte har så litet att bjuda på och att det sannerligen fanns mer att se, trots att hela dagen tagits i anspråk.

INGVAR NORDIN

Tidlösan (*Colchicum autumnale*) i Uppland

Du stammar från Kolchis, från sagans
trakter,
dit Jason drog på sitt härnadståg
att hämta vädurens gyllne skinn.
Men norrut du fördes av nyckfulla makter.
Och nu har du hemvist vid Mälarens våg,
och Steninge strand är din.

I vintersömn dina fränder vila.
Vass går nordan kring frostiga fält,
och dungarna sjunga om död och mull.
Men du öppnar din kalk i skimrande lila —
ett vårligt vajande bröllopstält
kring ståndarknapparnas gull.

Du håller din högtid, då vindarna svalna,
då böljorna brista med suckande ljud,
och skogen fylls av förgängelsens lukt.
Din nakna blomma skall sjunka och falna.
Men i myllans mörker på livets bud
skall du knyta i vinter din frukt.

(Ur Tidlösan av Olof Thunman)

Det är september, en dag med omisskännliga höstaningar, hög och klar luft och varma, mogna färger. Vi befinner oss vid Steninge gods vid Mälaren strax sydöst om Sigtuna. Låt oss följa stigen neråt sjön! De stora björkarna i hagen står guldgula. Vi stannar upp för natt och dag, som alltjämt blommar bland visset gräs — höggult och violett verkar främmande på höstens palett. Stora blåklockan känner vi också igen. Men för övrigt är det ont om blommor. Vi har ställt in oss på svamp i dag; kanske finns det ännu sommarblomster fastän vi inte tänker på dem. Då vi når kröken lättar en ormvråk från gärdsgårdsstören och flyger ut ur hagen. En rödhake knackar upprört bland några smågranar. En stund senare ser vi en vråk som skruvar sig uppåt. Kanske var det samma vråk, och kanske blev vårt uppdykande den sträckutlösande impulsen! Då vi lämnar hagen skymtar fjärdens vatten mellan träden. I kanten av moränbacken står buskarna tätt: hasslar, hagtorn, olvon och aplar. Nötskrikorna väsnas när de far i skytteltrafik mellan ekbackar och hasselslyn. Ibland skymtar de sällsynta nötkråkorna. Det lutar neråt,

och vi når strandängen där korna betar. Ett fränt skrän, och ett par stora vingplan slås ut — det var en kringstrykande häger i strandkanten!

Denna höstliga ingress är endast avsedd som en tidsram till en botanisk upplevelse av stora mått. Vi fortsätter vår vandring ut mot Västerängsudd, och här, i en liten ängsgip mellan hårt betade hagtornsbuskar och kogödda tistlar, trår hon dansen, den nakna jungfrun (fig. 1). Det är en överväldigande syn med de ljust rödvioletta kalkarna i tusenden och åter tusenden. Här och var växer snövita exemplar. *Colchicum autumnale,* som är det vetenskapliga namnet, är ju en välkänd art av liljeväxternas familj; habituellt påminner den om krokusarna. Vanliga tidlösan eller nakna jungfrun och prakttidlösan förekommer ofta i planteringar. Det är ej heller ovanligt nu för tiden att se *Colchicum*-lökar inomhus direkt på skrivbord eller fönsterbräden. Vid flera tillfällen har jag efter blomningen satt ut exemplar på friland, där de sedan blommat vackert. Många människor reagerar säkert — liksom jag själv gjorde en gång — inför uppgiften om tidlösan som ingår i en någotsånär naturlig vegetation. Flororna vet berätta även om andra förekomster för växten i Sverige, de allra flesta av tillfällig natur i anslutning till odling. Det enda ställe i landet, där den verkligen fått ordentligt fotfäste och naturaliserats är just här vid Steninge. Med allra största säkerhet emanerar även detta bestånd från odling vid slottet, 1,5 km från Västerängen.

Det är nog ganska omöjligt att få reda på ett årtal, från och med vilket tidlösan börjat uppträda vid Steninge. Den äldsta litteraturuppgift jag funnit är hos Hartman i Skandinaviens Flora, ed. 3 (1838), där vi kan läsa: "Ängar, r, (Stockh. på en äng vid Ulriksdals park. Vid Steninge herrg. nära Sigtuna ymnig och outödelig, rikligt fruktbärande: Doct. Holmblad.)." Förutom Steningelokalen är det den äldre växtplatsen vid Ulriksdal, som omnämns i flororna, så exempelvis hos Liljeblad (1816): "Funnen vilid vid Ulriksdal", hos Wikström (1840): "Växer förvildad i Solna Socken: i ängen nedanför Ulriesdals Park, men synes årligen aftaga i mängd i anseende till ängs-markens ofta förnyade upp-plöjning ...", samt slutligen hos Thedenius (1859): "r, vid Ulriksdal". Hos Sernander (1926) återfinner vi även denna växtplats. I modernare arbeten, såsom av Almquist & Asplund (1937), anges Ulriksdalslokalen som försvunnen efter 1889. Alla övriga lokaler som omnämnts tycks ha varit högst tillfälliga. Men låt oss åter se till förekomsten vid Steninge! Förutom i ovannämnda arbeten återfinns uppgiften om *Colchicum* härifrån endast i Thedenii Flora (1871), vilket ju inte är mer än man kunnat vänta sig. Senare svenska floraarbeten anger den exempelvis "odlad i Syd- och Mellansverige och någon gång förvildad" (Lindman 1926). Almquist (1929) tar upp

Fig. 1. Betad mälarstrandäng med tidlösa (*Colchicum autumnale*) vid Västerängsudd, Steninge i Husby-Ärlinghundra s:n. — Foto Ingvar Nordin 21.9.1958. — Grazed meadow near lake Mälaren with abundant *Colchicum autumnale*.

Colchicum tillsammans med *Corydalis cava* som en förvildad art, vilken blivit bofast på en lokal i södra delen (av Uppland). Det kan nämnas, att Steninge är den varmaste trakten i landskapet med en julimedeltemperatur av +16,9° C, det vill säga samma som Västerås (enl. Almquist). — Utbredningen i stort, slutligen, är syd- och centraleuropeisk.

Mina egna erfarenheter av denna intressanta växtlokal inskränker sig till fem höstexkursioner de senaste fyra åren, och efterföljande fenologiska data får därför tagas för vad de är; i stort sett avskrifter av fältanteckningsböckerna: 21 sept. 1958 *Colchicum* i högblom, 24 aug. 1960 mest knopp. Två veckor senare, 10 sept., demonstrerades beståndet för en skara Uppsalabotanister, som förlagt sin svamputflykt till Steninge: tidlösan i bästa blom, minst 10 000 exemplar! 17 sept. 1961 just passerat högflor. En vecka senare, 24 sept., förnyat besök för jämförelser. Beståndet var nu betydligt urglesat. Vad som verkligen frapperade min hustru och mig var, att albinoformen var betydligt mer framträdande när blomningen var på upphällningen. Fyra personer företog var sin grov räkning av delar av beståndet, och resultatet blev enstämmigt: cirka 10 procent

helvita! Vid detta besök noterade jag även flera typer med intermediär färg på kalkbladen. Det behövs verkligen inget större skarpsinne och inga djupare kunskaper för att slås av likheten med en annan lökväxt inom landskapet, nämligen kungsängsliljan (*Fritillaria meleagris*), en "äkta upplänning", ursprungligen förvildad liksom *Colchicum*, och måhända samtidig med denna. Bägge arterna uppträder normalt med en albinoform, och tydligen även regelbundet med intermediära kalkar. Jag citerar Sernander (1948) om kungsängsliljan: "Utvecklingen av de vita blommorna tycktes något försenad i jämförelse med de röda." Av visst intresse är en jämförelse mellan mina grova räkningar av procenten albinistiska tidlösor och Sernanders vita kungsängsliljor. För dessa senare erhölls i sex provrutor ett procentvärde som varierade mellan 3,4 och 4,4. Kungsängsliljan är en vårblommare med "medelblomningsdag" enligt Arnell (1914) den 16 maj. Linné (1773) anger blomningens början till 20 maj. Det är inte otroligt, att tidlösans "medelblomningsdag" inträffar på dagen fyra månader senare än kungsängsliljans. Blommorna verkar ej särskilt långlivade. De långa hyllerören knäcks lätt, och bestånden får ett karaktäristiskt utseende med sina dels uppstående, dels mot marken nedböjda kalkar; detta framgår tydligt av bilderna. Vad som nog blir fördolt för de flesta, är den lilla organografiska finessen i blomman; stiftkanalen löper genom hela hylleröret ner i den löklika jordstammen och kan alltså nå en längd av betydligt mer än decimeter. Blad och frukt utbildas först påföljande vår.

Redan de gamla grekerna kände till tidlösan, som de betraktade som en riktig trollört! Hos Dioskorides (70-talet e. Kr.) berättas, att trollkvinnan Medea tappade några droppar av sin trolldryck på marken — härur uppväxte *Colchicum*. Även häxorna sades använda tidlösan i sin hemska brygd. Det är kanske inte så underligt, att en växt med tidlösans säregna utseende och uppträdande tidigt ansågs äga en sjusärdeles kraft. Femtonhundratalets örtaböcker meddelar, att den användes mot bland annat gikt och reumatism (enligt Hewe 1953). Tidlösan fanns med i svenska farmakopén intill mitten av 1940-talet. Redan tidigt isolerades giftämnet i *Colchicum*, alkaloiden colchicin. Det gift som alltså utvinns ur *Colchicum autumnale* har i sen tid fått ett oväntat användningsområde, nämligen i experimentell genetisk forskning. Ämnet verkar bedövande på kärnspolen och förhindrar att kromosomhälfterna vid celldelningen vandrar mot polerna. Den förste, som påvisade colchicinets förmåga att hos växter åstadkomma kromosomfördubbling, var amerikanen Blakeslee, 1937 (enligt Müntzing 1960). För drygt tio år sedan lyckades man med den första kromosomfördubblingen hos ett djur.

Fig. 2. Ett vackert bestånd av tidlösa i full blom. Steninge. — Foto Ingvar Nordin 21.9.1958. — Detail of *Colchicum* in flower.

I några kortare artiklar i Upsala Nya Tidning (T. Thunman 1949 o. 1951) har Uppsalakonstnären Olof Thunmans halvbror mycket fint skildrat tidlösan vid Steninge. Han anger beståndets storlek till 50 000 à 100 000 individ! Det förefaller mig högt räknat, men är kanske riktigt. Jag har själv kunnat konstatera, hur arten dykt upp på nya platser i närheten av moderbeståndet. Tidlösan står nu på flera sidor alldeles framför och delvis redan inryckt i strandlundarna. Kobetningen, och dess

helvita! Vid detta besök noterade jag även flera typer med intermediär färg på kalkbladen. Det behövs verkligen inget större skarpsinne och inga djupare kunskaper för att slås av likheten med en annan lökväxt inom landskapet, nämligen kungsängsliljan (*Fritillaria meleagris*), en "äkta upplänning", ursprungligen förvildad liksom *Colchicum*, och måhända samtidig med denna. Bägge arterna uppträder normalt med en albinoform, och tydligen även regelbundet med intermediära kalkar. Jag citerar Sernander (1948) om kungsängsliljan: "Utvecklingen av de vita blommorna tycktes något försenad i jämförelse med de röda." Av visst intresse är en jämförelse mellan mina grova räkningar av procenten albinistiska tidlösor och Sernanders vita kungsängsliljor. För dessa senare erhölls i sex provrutor ett procentvärde som varierade mellan 3,4 och 4,4. Kungsängsliljan är en vårblommare med "medelblomningsdag" enligt Arnell (1914) den 16 maj. Linné (1773) anger blomningens början till 20 maj. Det är inte otroligt, att tidlösans "medelblomningsdag" inträffar på dagen fyra månader senare än kungsängsliljans. Blommorna verkar ej särskilt långlivade. De långa hyllerören knäcks lätt, och bestånden får ett karaktäristiskt utseende med sina dels uppstående, dels mot markytan nedböjda kalkar; detta framgår tydligt av bilderna. Vad som nog blir fördolt för de flesta, är den lilla organografiska finessen i blomman; stiftkanalen löper genom hela hylleröret ner i den löklika jordstammen och kan alltså nå en längd av betydligt mer än decimeter. Blad och frukt utbildas först påföljande vår.

Redan de gamla grekerna kände till tidlösan, som de betraktade som en riktig trollört! Hos Dioskorides (70-talet e. Kr.) berättas, att trollkvinnan Medea tappade några droppar av sin trolldryck på marken — härur uppväxte *Colchicum*. Även häxorna sades använda tidlösan i sin hemska brygd. Det är kanske inte så underligt, att en växt med tidlösans säregna utseende och uppträdande tidigt ansågs äga en sjusärdeles kraft. Femtonhundratalets örtaböcker meddelar, att den användes mot bland annat gikt och reumatism (enligt Hewe 1953). Tidlösan fanns med i svenska farmakopén intill mitten av 1940-talet. Redan tidigt isolerades giftämnet i *Colchicum*, alkaloiden colchicin. Det gift som alltså utvinns ur *Colchicum autumnale* har i sen tid fått ett oväntat användningsområde, nämligen i experimentell genetisk forskning. Ämnet verkar bedövande på kärnspolen och förhindrar att kromosomhälfterna vid celldelningen vandrar mot polerna. Den förste, som påvisade colchicinets förmåga att hos växter åstadkomma kromosomfördubbling, var amerikanen Blakeslee, 1937 (enligt Müntzing 1960). För drygt tio år sedan lyckades man med den första kromosomfördubblingen hos ett djur.

Fig. 2. Ett vackert bestånd av tidlösa i full blom. Steninge. — Foto Ingvar Nordin 21.9.1958. — Detail of *Colchicum* in flower.

I några kortare artiklar i Upsala Nya Tidning (T. Thunman 1949 o. 1951) har Uppsalakonstnären Olof Thunmans halvbror mycket fint skildrat tidlösan vid Steninge. Han anger beståndets storlek till 50 000 à 100 000 individ! Det förefaller mig högt räknat, men är kanske riktigt. Jag har själv kunnat konstatera, hur arten dykt upp på nya platser i närheten av moderbeståndet. Tidlösan står nu på flera sidor alldeles framför och delvis redan inryckt i strandlundarna. Kobetningen, och dess

dubbla effekt med trampning och spridning av diasporer (jämför Sernander 1927) samt efterhållande av förkvävande vegetation, har säkert en stor betydelse för tidlösans väl och ve i Steninge. Nakna jungfrun förekommer inom ett cirka 2 000 m² stort område. Sedan 3 april 1957 är lokalen fridlyst (Oldertz & Bäckström 1959). "Ymnig och outödelig" är, för att än en gång alludera Hartman, sanna omdömen än i våra dagar. Men olyckskorpen skriar i fjärran; det sägs, att den hastigt växande orten Märsta kastat lystna blickar mot Steninges fagra mälaruddar. (UNT 19 sept. 1961: "Förslag i Märsta: Expropriera Steninge! Grönplan för området efterlyses.") Tidningsartikeln återger ett yttrande över generalplanen för Märsta kommun. Där framhålls vikten av, att invånarna för sin trivsel får kontakt med Mälaren och "vattenlandskapet". Det anses nödvändigt, att man försäkrar sig om såväl Steningevikens inre del som norra stranden av samma vik och halvön väster om Steninge slott. Härigenom skulle behoven av friluftsområde, hamn- och badanläggningar med mera kunna tillgodoses. *Colchicum*-lokalen kan emellertid komma i farozonen. Det blir därför en nödvändig naturskyddsåtgärd att man verkligen värnar om udden sydväst om slottet med tidlösans äng.

Olof Thunmans vackra tuschteckning av *Colchicum* från Steninge, med ej mindre än 31 kalkar, fanns införd i Upsala Nya Tidning omkring 1 okt. 1931 som vignett till dikten "Tidlösan". Teckningen ingår även i den illustrerade förteckningen över Thunman-utställningen 1942 (Åhlenius 1942). För vänligheten att låta mig taga del av de i anslutning till originalteckningen förvarade tidningsurklippen samt av några andra källor, ber jag att få varmt tacka fru Greta Du Rietz.

Litteratur

Almquist, Erik, 1929: Upplands vegetation och flora. — Acta Phytogeographica Suecica I, Uppsala.

Almquist, Erik, & Asplund, Erik, 1937: Stockholmstraktens växter. Ed. 2. — Stockholm.

Arnell, H. Wilh., 1914: Våren vid Uppsala. En fenologisk studie. — Botaniska Notiser, Lund.

Hartman, C. J., 1838: Skandinaviens flora. Ed. 3. — Stockholm.

Hewe, Nils, 1953: Om våra växter. — Stockholm.

Liljeblad, Samuel, 1816: Utkast till Svensk Flora. Ed. 3. — Upsala.

Lindman, C. A. M., 1926: Svensk Fanerogamflora. Ed. 2. — Stockholm.

Linné, Carl von, 1773: Deliciae Naturae. Tal. 1772. — Stockholm, s. 281.

Müntzing, Arne, 1960: Ärftlighetsforskning. Ed. 2. — Stockholm.

Oldertz, Carl, & Bäckström, Hans, 1959: Förteckning över Sveriges nationalparker, naturminnen och domänreservat m. m. [Domänstyrelsen.] — Karlshamn.

Sernander, Rutger, 1926: Stockholms natur. — Stockholm o. Uppsala.
—— 1927: Zur Morphologie und Biologie der Diasporen. — Nova Acta Reg. Soc. Scient. Ups., Vol. extra ord. edit., Uppsala.
—— 1948 (†): Uppsala Kungsäng. — Uppsala o. Stockholm. Utgiven av Gustaf Sandberg.
Thedenius, K. Fr., 1850: Stockholmstraktens Phanerogamer och Ormbunkar. — Stockholm.
—— 1871: Flora öfver Uplands och Södermanlands Fanerogamer och Bräkenartade Växter. — Stockholm.
Thunman, Olof, 1935: Mark och vindar (med dikten Tidlösan). — Stockholm.
Thunman, Torsten, 17 sept. 1949: Tidlösans äng. — UNT, Uppsala.
—— 10 okt. 1951: Tidlösans fridlysta äng. Med teckning av Jonas Lindquist. — UNT, Uppsala.
Wikström, Joh. Em., 1840: Stockholms Flora. — Stockholm.
Åhlenius, Nils, 1942: Olof Thunmans konst. Illustrerad förteckning över Thunman-utställningen 1942. — Uppsala.

NILS HYLANDER

Ett par säregna aspformer

Den vanliga aspen, *Populus tremula*, har ju en vidsträckt utbredning i Europa och tempererade Asien och är inom olika delar av detta område företrädd av olika raser, av vilka de ostasiatiska skilja sig från vår så pass mycket i bladformen, att de ibland räknats som skilda arter. Den typiska rasen, den som finns hos oss, liksom i Europa i övrigt och västra Asien, är däremot inte påfallande variabel — men som hos andra arter med förmåga att bilda bestånd på rent vegetativ väg kan en avvikelse från det normala t. ex. i bladformen bli både iögonenfallande och bestående genom att den bevaras i form av en hel grupp individ, i detta fall uppkomna genom rotskott från en enda planta. Bekanta exempel äro de på flera håll i Sverige påträffade storbladiga s. k. jätteasparna, där storbladigheten sammanhänger med att exemplaren äro triploida, dvs. att deras celler ha en halv gång till så många kromosomer som normaltypen. Märkvärdigt nog har man f. ö. på ett ställe i Uppland ute i naturen påträffat en ung asp, som visade sig vara haploid, dvs. endast hade halva det normala antalet kromosomer.

En stark kontrast till jätteaspen erbjuda sådana småbladiga exemplar, där bladskivan inte är mer än ca 2 cm lång och bred och som man brukat kalla f. *microphylla* Hartm. Dylika exemplar har man funnit på ganska många ställen i Sverige, och fastän det naturligtvis i en del fall kan misstänkas, att det bara rört sig om svältfödda individ av normal asp, verkar det osannolikt, att det inte åtminstone i en del fall är fråga om en ärftlig förändring av samma typ som man känner hos t. ex. vårtbjörk och klibbal. En annan avvikelse, som i utpräglad form är synnerligen påfallande men ändå knappast förtjänar någon högre systematisk rang, är den form där bladskivorna, i synnerhet som unga, äro intensivt silverludna av fina silkeshår; den har kallats f. *villosa* (A. F. Lång) Koch.

Vad aspens bladform beträffar, kan man visserligen säga, att den är mycket variabel, om man därmed menar, att bladen på ett och samma individ äro inbördes olika alltefter den typ av skott, på vilka de sitta; liksom hos flertalet *Populus*-arter är nämligen formen hos blad på rotskott

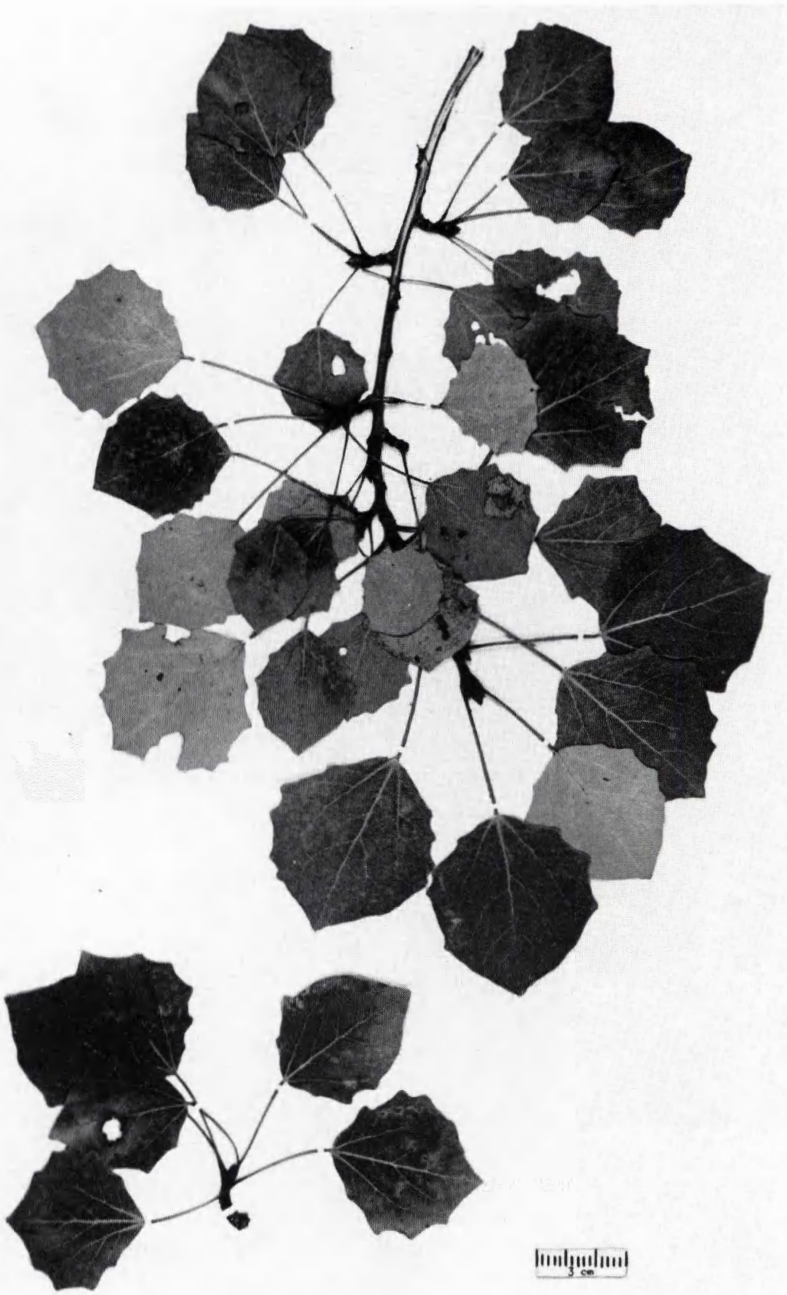

Fig. 1. *Populus tremula* f. *paucidentata* Hyl. — Bh Skaftö: Skaftö gård, G. Nilsson (Degelius) 1928 (UPS, typus). — Foto Sven Eriksson 1961.

o. d. helt olika den hos kortskottsbladen. Men tar man hänsyn till hur formen på dessa senare växlar från individ till individ, är det inte ofta man finner mera påtagligt avvikande typer. Jag har i en tidigare årgång av Lustgården (årg. 10, 1929) meddelat en bild av en kuriös asp från Skärblacka i Östergötland, men tyvärr fick jag aldrig tillfälle att följa exemplaret någon längre tid, och jag är därför osäker om i vad mån det rörde sig om en verklig genetisk avvikelse eller bara en modifikation på grund av något tillfälligt yttre agens.

De båda säregna former, som jag här vill presentera och där det synes mig uteslutet, att det skulle röra sig om en sådan modifikation, har jag däremot ej själv sett i naturen utan endast i form av herbarieexemplar i Botaniska museet i Uppsala. De tyckas mig emellertid så egendomliga, att de äro värda var sin botaniska formbeteckning; i själva verket har jag redan publicerat dessa formnamn, nämligen i Lunds botaniska förenings förteckning över Nordens växter 1955 men utan beskrivningar. Sådana lämnas härnedan, och utöver dessa och bilderna är ej mycket att tillägga.

Den ena formen, samlad av Gunnar Nilsson (senare Degelius) på Skaftö i Bohuslän 1928 och enligt upplysning på etiketten bildande ett helt bestånd, har jag kallat f. *paucidentata* ("den fåtandade"), då dess karakteristikum är bladens helt få, långt åtskilda och låga tänder; på en del blad kan antalet tänder på vardera bladhälften vara reducerat till bara ett par. Formen och storleken äro eljes normala.

Den andra formen föreligger i form av ett ark samlat av H. W. Arnell vid Botåsen i Oviken i Jämtland 1904; några närmare upplysningar föreligga ej. Jag har kallat den för f. *flabellata* — som detta ord anger, är nämligen bladskivans form påfallande solfjäderlik, närmare bestämt snarast lik en inte helt utfälld solfjäder, med starkt killik bas och i samband därmed starkt framåtriktade huvudnerver. Även bladtänderna äro emellertid av en avvikande typ gentemot den normala fast i motsatt riktning mot den föregående formens: de äro tätt hopade, snarast klolika men något olikstora, så att kanten ibland blir nästan dubbelsågad. Därtill kommer, att bladskivan är påfallande liten, i regel endast 2–3,5 cm lång. Något ytterligare exemplar som helt motsvarar detta har jag inte sett, men ett som närmar sig detta fast med betydligt mera rundade blad ligger i Uppsala-herbariet från Västerhejde på Gotland, samlat av K. Johansson.

Det vore tacknämligt, om den som finner nya förekomster av dessa former eller exemplar av andra påfallande avvikelser hos vildväxande asp ville insända dem till Botaniska museet i Uppsala för granskning. I

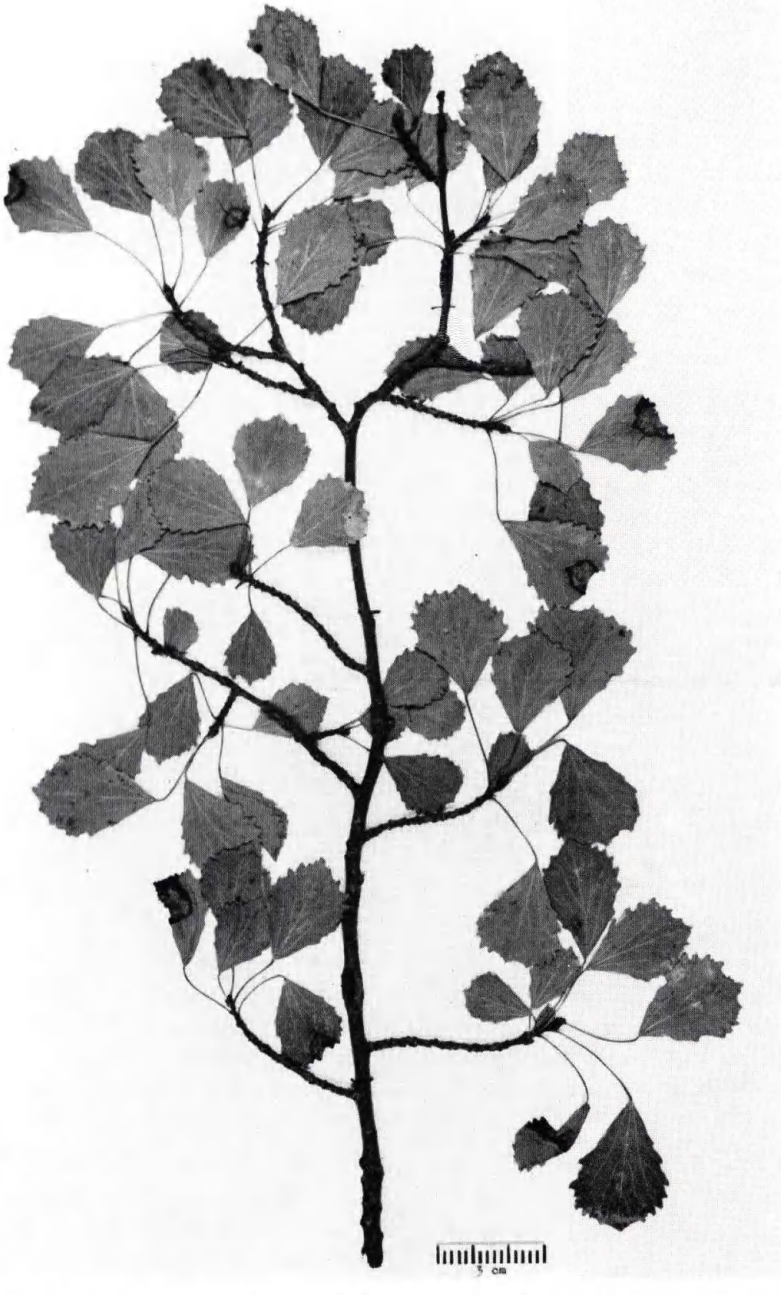

Fig. 2. *Populus tremula* f. *flabellata* Hyl. — Jmt Oviken: Botåsen, H. W. Arnell 1904 (UPS, typus). — Foto Sven Eriksson 1961.

vilken riktning man kan vänta sig variationerna, är svårt att säga — i varje fall kan man hos aspen inte räkna med sådana formserier som flikbladsserierna hos al och björk. Det är rätt anmärkningsvärt, att inom hela familjen *Salicaceae*, dvs. släktena *Populus* och *Salix*, över huvud taget inga flikbladsformer tyckas vara kända, medan sådana som bekant förekomma inte bara hos familjen *Betulaceae* (*Betula, Alnus*) utan också inom flertalet andra hängeväxtfamiljer: *Corylaceae* (*Corylus, Carpinus*), *Fagaceae* (*Fagus, Castanea, Quercus*) och t. o. m. *Juglandaceae* (åtm. hos *Juglans regia*).

Populus tremula f. *paucidentata* Hyl., n.f.

Lamina foliorum brachyblastorum utroque margine dentibus 2–5 tantum late triangularibus obtuse et remote dentata, in foliis inferioribus e basi late truncata — rotundata late transverse oblongo-flabellata, in superioribus fere circularis, in foliis maximis 6 cm, in minimis 3 cm longa.

Hab. Suecia prov. Bohuslän par. Skaftö, leg. Julio 1928 Gunnar Nilsson (-Degelius). Typus in UPS.

Populus tremula f. *flabellata* Hyl., n.f.

Lamina foliorum brachyblastorum parva, (2–)2,5–3,5(–4) cm longa, e basi distincte cuneata anguste cuneato-flabellata (vel interdum rhomboideo-flabellata), parte basali integerrima, parte superiore dentibus ±unguiculatis dense sed sat irregulariter (±obsolete duplo-)serrata, apice plerumque breviter apiculata.

Hab. Suecia prov. Jämtland, ad Botåsen par. Oviken leg. 16.8.1904 H. W. Arnell. Typus in UPS.

Summary

Two peculiar forms of common aspen (*Populus tremula* L.)

Two new forms of *Populus tremula*, f. *paucidentata* Hyl. and f. *flabellata* Hyl., are described from material in the Uppsala Botanical Museum. They were both found growing spontaneously in Sweden, the first-mentioned in Skaftö in the province of Bohuslän, the latter at Botåsen in Oviken in the province of Jämtland.

NILS HYLANDER

Kungsnävan, våra trädgårdars praktfullaste *Geranium*

Släktet *Geranium* innehåller åtskilliga arter, som tagits upp i odling som perenna prydnadsväxter; flertalet av dessa har också funnit sin väg till oss. Det skulle kanske kunna vara av ett visst intresse att ge en sammanställning av dessa, men det bör lämpligen anstå, till dess en utredning skett av några former, som är oklara ur systematisk och nomenklatorisk synpunkt.

I viss mån kan man ju säga, att den växt, om vilken dessa rader skall handla, också är ett systematiskt och nomenklatoriskt problembarn — eller åtminstone: har varit. Namnet kungsnäva i rubriken återfinns inte i någon litteratur — det publiceras först här. Inte heller har växten hittills haft något eget latinskt namn, trots att den faktiskt är mycket spridd i kultur. Men det namn, varunder den saluföres (även i svenska plantskolor), nämligen *Geranium platypetalum*, betecknar i själva verket en härifrån skild art, av vilken kungsnävan enligt min mening är en hybrid avkomling, vars andra förälder är *G. ibericum*, på svenska kallad turknäva och även den odlad som prydnadsväxt hos oss. Med den senare arten företer faktiskt kungsnävan i det yttre större likheter än med den äkta *G. platypetalum*.

I Botaniska trädgården i Uppsala har under senare år sammanbragts ett avsevärt antal perenna *Geranium*-arter, och det var i samband med anskaffandet av dessa som det blev mig klart, att plantskolornas *G. platypetalum* inte bar detta namn med rätta. Från flera botaniska trädgårdar — både inom och utom landet — fick Uppsala-trädgården frö av en *Geranium*, som — när den nått blombart stadium — visade sig mycket påminna om *G. ibericum* genom sina djupt violetta (rentav ännu intensivare färgade) blommor men däremot avvek från denna genom lägre växt och framför allt genom ett bladsnitt, som i hög grad erinrade om det hos *G. Renardi*, en kaukasisk art som dock har blekt violetta (nästan vita), mörkådriga kronblad. Arten i fråga hade kommit under diverse namn som — i den mån det inte rörde sig om rena fantasinamn — alltid visade sig bero på felidentifieringar, och tyvärr lät den sig inte bestämma vare sig efter Knuths släktmonografi eller den stora ryska floran eller

någon av de större trädgårdshandböckerna — nämligen så länge man förutsatte, att plantskolornas *G. platypetalum* var rätt bestämd. När jag emellertid till slut fann detta antagande osannolikt, låg lösningen nära till hands — det var de botaniska trädgårdarnas "mystiska", felnamnade art som var den äkta *platypetalum*!

Artepitetet *platypetalum* betyder "den med de breda kronbladen", och detta karakteriserar utmärkt arten gentemot *G. ibericum*. Hos den förra är kronbladens form mycket brett killik med en rundad eller nästan tvär framkant, i vars mitt ofta finns en liten framskjutande udd. En sådan kan också, enligt äldre bilder, förekomma hos *G. ibericum*, vilket jag dock aldrig själv iakttagit på odlade exemplar, men här är i varje fall kronbladen smalare och deras kant mer eller mindre djupt urnupen, så att formen snarast kan kallas hjärtlikt killik. Även hos "plantskole-*platypetalum*", eller kungsnävan, som jag i fortsättningen kommer att kalla den, är kronbladen urnupna men i regel mindre djupt än hos *ibericum*. Den intar i viss mån en mellanställning mellan *ibericum* och den äkta *platypetalum*. Denna mellanställning blir ännu klarare, om man granskar några andra detaljer, speciellt hårigheten på stjälkar, blomskaft och foderblad. *G. ibericum* har här dels en mycket kort men rätt tät "bottenull", dels en tämligen kraftig beklädnad av utspärrade, långa, fina, vita enkelhår, medan dessa hos *platypetalum* ersätts av tätt ställda, fina, till dels mycket långa, till dels ganska korta glandelhår. Hos kungsnävan finns båda dessa hårtyper: långa utspärrade enkelhår av *ibericum*-typ, blandade med *platypetalum*-lika men genomgående tämligen korta glandler. När det gäller bladformen, speciellt flikarnas form, är det däremot svårare att påvisa något inflytande från *platypetalum*; kungsnävan överensstämmer härutinnan nära med *G. ibericum*, särskilt med vissa bredflikiga typer av denna art, som i trädgårdarna tydligen företräds av flera former. Medan äkta *platypetalum* har — åtminstone på de nedre bladen — korta, rundade flikar med trubbiga tänder, har kungsnävan blad av en typ, som påminner rätt mycket om vårt vanliga midsommarblomsters, dvs. djupt flikiga, varandra nästan täckande huvudsegment, som är tämligen djupt inskurna i spetsiga, grovsågade flikar.

I ett hänseende skiljer sig kungsnävan, när man jämför den med dess supponerade föräldrar, sådana de förekommer i odling, från båda: medan

---

Fig. 1. *Geranium* ×*magnificum* Hyl. — Upl Uppsala: Botaniska trädgården (Botanic Garden), cult., I. Nordin 1960 (UPS, typus). — Foto Sven Eriksson 1961.

dessa (åtminstone under någorlunda drägliga förhållanden) utbildar normala frukter och frön, felslår frukterna fullständigt hos kungsnävan. Under dessa omständigheter synes det mig inte vara alltför djärvt att tolka denna som en hybrid mellan *G. ibericum* och *G. platypetalum*. När, hur och var den uppstått, har jag tyvärr inte kunnat utröna; efter all sannolikhet har det väl skett i någon europeisk trädgård, men den enda ledtråd jag kan ge i fråga om tiden är att trädgårdsherbariet i Botaniska museet i Uppsala innehåller ett exemplar av kungsnävan (under namn av *G. ibericum*) samlat i Botaniska trädgården i Genève av Olof Wijk 1871. I och för sig skulle det kanske inte vara omöjligt, att den uppstått i naturen och direkt importerats från sin vilda förekomst eller att den uppkommit i en trädgård ur frö av en importerad korsbefruktad planta av endera föräldraarten — jag vet emellertid inte om arterna sammanträffar i naturen, bara att båda hör hemma i samma floraområde, nämligen Kaukasus-länderna. Det bör kanske påpekas, att namnet *G. ibericum* i detta sammanhang inte syftar på den iberiska halvön utan på det forntida landskapet Iberia, dvs. Georgien.

Sistnämnda art beskrevs 1787 av spanjoren Cavanilles, som dock inte själv sett arten men meddelade en bild, gjord efter en teckning av den berömde förlinneanske franske botanisten och orientfararen Tournefort. Enligt Dictionary of Gardening skulle den ha införts i kultur 1802, och 1811 publicerades i Curtis's Botanical Magazine en färgbild därav, som visserligen är något kuriös (det avbildade exemplaret ser ut som en skott-topp, direkt nerstucken i marken) men av allt att döma visar samma art som vi odlar under detta namn, fast sannolikt en annan form. Angående tiden för införandet av *G. platypetalum* i kultur har jag inte kunnat finna några uppgifter; mig veterligt har denna art f. ö. ännu inte kommit i odling utanför de botaniska trädgårdarna, fast även den vore väl värd en plats i en vanlig privatträdgård. Att namnet finns upptaget ännu i andra upplagan av min bok om våra prydnadsväxters namn, beror givetvis på att jag vid dennas utgivande ännu inte kommit underfund med att vad som salufördes hos oss inte var arten utan dess hybrid. Det svenska namn som gavs som motsvarighet till *G. platypetalum*, kaukasisk näva, passar ju däremot endast in på arten själv och bör bibehållas för denna, även om det kanske i praktiken kommit att användas för exemplar som varit hybriden.

Kungsnävan är, när den väl utvecklad står i stora grupper med 60–70 cm höga stjälkar med vackert format bladverk och en rikedom av intensivt djupvioletta blommor (mörkare än hos *ibericum*) i mitt tycke en av den tidiga sommarens praktfullaste perenner och skulle bättre än någon

annan *Geranium*-art förtjänt namnet praktnäva. Det var nu emellertid redan bortgivet åt en annan odisputabel om också ej så lysande skönhet, nämligen den art som brukat kallas *G. grandiflorum* men som tyvärr på grund av nomenklaturreglernas bestämmelser om äldre homonym ej längre får heta så utan i stället sannolikt bör kallas *G. Meeboldii*. Ett av dessa äldre *G. grandiflorum* skall vara en beteckning — ehuru ej giltigt publicerad — för *G. ibericum*, och detta är väl anledningen till att även kungsnävan tydligen figurerat under namnet *G. grandiflorum*. Vad som presenteras under detta namn i färgbild i Hellyers Flowers in colour (1955) synes mig nämligen vara kungsnävan, likaså den likabenämnda växten på fotot i densammes Encyclopaedia of plant portraits (1953). Det är eljes, på grund av den habituella likheten mellan kungsnävan och vissa former av *G. ibericum*, ibland svårt eller omöjligt att säkert avgöra, om en habitusbild (även av god fotografisk kvalitet) föreställer den förra eller den senare. Till *ibericum* hör dock sannolikt en bild under detta namn, meddelad i Journal of the R. Hortic. Soc. 67 (1942) i samband med att sagda art erhållit en "Award of Garden Merit"; att den belönade växten verkligen varit denna art och ej hybriden förefaller sannolikt, då man i den åtföljande texten nämner dess fruktsättning men varnar för att föröka arten genom sådd, då sådan kan ge upphov till plantor med mindervärdig blomfärg. Denna bild återges också i publikationen Some good garden plants, en sammanställning av dylika särskilt utmärkta trädgårdsväxter (New ed., 1946). Till *ibericum* synes mig sannolikast höra den växt som i nya uppl. av Pareys Blumengärtnerei avbildas under namnet *G. platypetalum*; till den sistnämnda hör den i varje fall ej. I texten tycks alla tre typerna ha blandats ihop i en röra, och liknande oklarhet finner man även i Wehrhahns Gartenstauden, där också namnet *platypetalum* felaktigt satts under en bild, som antingen är *ibericum* eller kungsnävan. Bilden finns också i K. Foersters bok Garten als Zauberschlüssel men där som "Blaue chinesische Staudengeranie"!

I varje fall finns säkert kungsnävan odlad på många håll i utlandet; jag har själv sett den i Norge och på många håll i England, när jag häromåret just råkade vistas där under kulmen för dess blomning — särskilt fanns den i praktfullaste utveckling i en college-trädgård i Cambridge. Ett eget latinskt namn för den hittills namnlösa kungsnävan är därför av behovet påkallat, och jag har tyckt det lämpligt att som sådant välja *G.* × *magnificum*. För att göra denna benämning vetenskapligt giltig, har jag nedan bifogat en latinsk diagnos, som dock lätteligen kan hoppas över av den icke hugade.

Tyvärr kan jag inte meddela någon habitusbild av kungsnävan, men

jag hoppas att redan den bifogade närbilden skall kunna ge en föreställning om dess prakt. Den kan användas både som solitär — dock ej i alltför skuggigt läge — och som rabattväxt; där jag sett den allra bäst utvecklad har varit i rabatter i riklig sol. Bristande härdighet lägger ej heller hinder i vägen för dess rikliga användning: jag fick nyligen ett herbarieexemplar av växten, taget i en gammal trädgård i Haparanda, där den måste ha uthärdat många vintrar.

Geranium ×*magnificum* Hyl., n. hybr.

Planta inter *G. ibericum* Cav. et *G. platypetalum* F. & M. quasi intermedia et verisimilter ex hybridatione harum specierum orta, ab ambobus fructibus abortivis differt, quoad formam foliorum cum *G. iberico* sat congruens sed petalis intensius violaceis, plus obcordatis et leviter tantum emarginatis (non ut in *G. platypetalo* margine integerrimis et late cuneatis) et indumento pilis eglandulosis longissimis pilis glandulosis sat brevibus immixtis differt (in *G. iberico* indumentum tantum eglandulosum, in *G. platypetalo* tantum glandulosum).

In hortis (saltem plerumque s.n. *G. platypetali*) pro ornamento colitur; a me in Anglia, Norvegia et Suecia visa. — Typus in UPS (H. Upsaliensis, sub divo cult., leg. I. Nordin 17. VI. 1960).

Summary

Geranium ×*magnificum* Hyl., a magnificent ornamental garden plant

The Caucasian species *Geranium platypetalum* F. & M. is sometimes grown in botanic gardens but, as it seems, always under wrong names, in spite of its very characteristic round-lobed leaves, by which it reminds one of *G. Renardii* Trautv. but differs from the related *G. ibericum* Cav. It further deviates from the latter by its pubescense of dense, shorter and longer glandular hairs, while in *G. ibericum* these are replaced by very long, patent non-glandular hairs. Another plant commonly grown in Swedish and British gardens and offered by nurseries under the name of *G. platypetalum* has a mixture of both types of hairs and is more or less intermediate in the type of the petals, these being a little less emarginate than those of *G. ibericum* but not rounded to truncate at the top as in *G. platypetalum*. Most probably this magnificent ornamental plant, which is here described as *G.* ×*magnificum* Hyl., is a hybrid between the two species mentioned; this interpretation is supported by the fact that its fruits are always totally abortive, while in the supposed parents fruits and seeds are regularly produced.

SVEN GRÉEN

Kyllagring av plantskolealster

Under de senaste åren har visats ett allt större intresse för kyllagring av vedartade växter, sedan försök klarlagt att växternas livsfunktioner nedsätts starkt under lagringstiden utan att detta medför några nackdelar vid den följande utplanteringen. Vanligen har växterna lagrats in i november och tagits ut under de tidiga vårmånaderna april och maj. För plantskolorna i södra Sverige har detta förfarande bl. a. medfört den fördelen att växterna även vid senare leveranser inte börjat vegetera och för plantskolorna i mellersta och norra Sverige att leveranser kunnat ske även om marken på jordlagringsplatsen varit tillfrusen. Anläggandet av kylhus är en kapitalinvestering av relativt stora mått, men detta oaktat torde inom en ganska kort tidrymd alla plantskolor ha uppfört dylika. Temperaturen i ett dylikt kylhus bör hållas låg. Redan vid +4° C börjar rosor vegetera i slutet av februari—början av mars. Dessa skott blir naturligtvis etiolerade och vid utplantering värdelösa förutom att en stor del av rosbuskens upplagsnäring förbrukas till ingen nytta. Hålls däremot temperaturen konstant vid +1° C vegeterar rosen endast ytterst långsamt. Vid kort tids lagring från november till maj blir tillväxten så ringa, att knopparna direkt växer vidare vid utplantering.

Trädgårdsanläggare och andra storförbrukare men även många privatträdgårdsägare skulle med glädje se att planteringssäsongen kunde utsträckas ytterligare en tid. En anläggning, där grundarbetena påbörjas under den tidiga våren står måhända icke färdig för plantering förrän i juni—juli. Detta önskemål skärps efter hand som arbetskraft blir mera svåranskaffad och kraven på en anläggnings snara färdigställande allt mera pockande. Två års lagring i stor skala har visat, att man utan risk för onormalt stora utfall kan plantera ut i +1° C lagrade växter i månadsskiftet juni—juli. Vid denna tidpunkt har nämligen det växtmaterial från lagerhusen på Experimentalfältet, som icke sålts under vårsäsongen, planterats ut. Måhända skulle det vara möjligt att lagra växterna ännu längre och kanske vore det tänkbart att lagra vid lägre temperaturer än de hittills i praktiken använda?

I syfte att söka få ett svar på dessa frågor anlades i november 1959

Fig. 1. *Berberis Thunbergii.* Lagrad 18 månader; utplanterad 15.5.1961. — Foto Sven Gréen 1.8.1961. — *Berberis Thunbergii.* Stored 18 months; planted 15.5.1961. Photo 1.8.1961.

ett lagringsförsök. För ändamålet anskaffades kylskåp, som försågs med sådan apparatur, att temperaturen kunde hållas nästan konstant ($\pm 0{,}5°$). Den största variationen omkring önskad temperatur var alltså 0,5° C i vardera riktningen och detta ansågs tillfredsställande. Som lagringstemperaturer valdes $+2°$, $+1°$, $0°$, $-1°$ samt $-2°$C.

Före inläggningen omgavs rötterna med fuktigt torvströ och slogs in i smörpapper, varefter varje växt för sig stoppades i plastpåsar, som förslöts med ett snöre. Följande växter ingick i försöket: polyantharosen Alain, *Berberis Thunbergii, Forsythia* × *intermedia, Philadelphus coronarius, Potentilla fruticosa* och *Spiraea* × *Vanhouttei.*

Med början 15 maj 1960 uttogs varje månad från varje försöksled 3 rosor och av de övriga vardera en. De utplanterades på friland efter hand som uttagningarna skedde. Sista utplantering för året skedde den 15 oktober. En sista omgång fick ligga kvar ytterligare en vinter och planterades ut först den 15 maj 1961. Under försommaren uppstod fel på det kylskåp som höll $+2°$C. Under ca 2 dygn var temperaturen i detta lägre

Fig. 2. *Forsythia* ×*intermedia*. Lagrad 18 månader; utplanterad 15.5.1961. — Foto Sven Gréen 1.8.1961. — *Forsythia* ×*intermedia*. Stored 18 months; planted 15.5.1961. Photo 1.8.1961.

än −20° C. Detta skadade innehållet så pass starkt att växternas livskraft nedsattes. Detta försöksled har av denna anledning inte tagits med. Dock kan omtalas att rosorna, som utplanterats under maj, juni och juli varit lika kraftiga som från övriga försöksled men att av blomsterbuskarna *Philadelphus* och *Spiraea, Forsythia* och *Potentilla* fortfarande är svagare än de övriga. De senare utplanteringarna av blomsterbuskar har helt gått ut.

Det förtjänar omtalas att vid uttagningen även den 15 maj 1961 var alla buskar till synes i bästa kondition. Ytligt sett hade sålunda lagringen inte skadat växtmaterialet. De som förvarats i −2° C och −1° C visade ingen tillväxt men knopparna hade ökat i storlek. 0° C och särskilt +1° C hade mera utvuxna ögon. Längden översteg dock inte 1 cm och skotten var helt friska. Döda vedpartier förekom inte i större utsträckning än vad som är normalt hos övervintrat material.

Slutbedömning ägde rum den 1 aug. 1961 och resultatet återges i vidstående tabell.

TABELL 1. Resultatet av försök med kyllagring av några plantskolealster. — (*Result of an experiment with cold storage of some nursery stocks.*)

		Antal levande plantor							Plantornas kvalitet (utveckling)						
Lagringstid (mån.)		6	7	8	9	10	11	18	6	7	8	9	10	11	18
Växttid (mån.)		15	14	13	12	11	10	3	15	14	13	12	11	10	3
Polyantharosen	+1°C	3	3	3	1	1	—	—	10	10	10	8	1	—	—
Alain	0°C	3	3	3	2	1	—	1	10	10	10	8	4	—	6
	−1°C	3	3	3	3	1	1	—	10	10	10	8	4	6	—
	−2°C	3	3	3	3	1	2	2	10	10	10	8	4	7	6
Berberis	+1°C	1	1	1	1	1	1	1	10	10	8	5	4	2	6
Thunbergii	0°C	1	1	1	1	1	1	1	10	9	9	5	4	3	5
	−1°C	1	1	1	1	—	1	1	10	10	8	5	—	5	6
	−2°C	1	1	1	1	1	1	1	10	10	6	5	4	5	6
Forsythia	+1°C	1	1	1	—	—	1	1	10	4	8	—	—	4	4
× *intermedia*	0°C	1	1	1	1	1	1	1	8	9	5	3	3	1	6
	−1°C	1	1	1	1	—	1	1	8	9	8	3	—	1	6
	−2°C	1	1	1	—	1	1	1	10	10	8	—	3	4	3
Philadelphus	+1°C	1	1	1	1	1	1	1	10	10	10	6	5	1	3
coronarius	0°C	1	1	1	1	—	1	1	10	10	8	6	—	4	5
	−1°C	1	1	1	1	1	1	1	10	9	9	6	4	5	5
	−2°C	1	1	1	1	1	1	1	9	10	9	6	5	6	5
Potentilla	+1°C	1	1	1	1	—	—	—	8	10	10	2	—	—	—
fruticosa	0°C	1	1	1	1	—	1	1	10	10	10	7	—	1	1
	−1°C	1	1	1	1	—	1	—	10	10	10	7	—	1	—
	−2°C	1	1	1	1	—	1	1	7	10	10	7	—	3	2
Spiraea	+1°C	1	1	1	1	1	1	—	10	10	8	6	5	3	—
× *Vanhouttei*	0°C	1	1	1	1	1	—	1	10	10	8	6	5	—	5
	−1°C	1	1	1	1	1	1	1	10	10	8	6	5	3	6
	−2°C	1	1	1	1	1	1	1	10	10	8	6	5	3	6

Kommentar till tabellen.

I tabellen redovisas för varje utplantering dels antalet (kvar)levande plantor, dels dessa plantors utveckling (kvalitet och vitalitet); denna senare uppskattad efter en 10-gradig skala, där 10 anger en utomordentligt god utveckling. För jämförelses skull anges också i tabellhuvudet hur länge plantorna vuxit i plantskolan. Dessa siffror bör hela tiden hållas i minnet då de olika planteringsomgångarna jämföres med varandra.

Comments to the table.

In November 1959 an experiment was started in the nursery at Experimentalfältet ("Experimental Field") in Stockholm to show the effect of cold

Vilka slutsatser kan dras av detta försök?

Det står fullständigt klart, att det inte får dragas några som helst bindande slutsatser av detta enstaka försök, men vissa fingervisningar ger det för fortsatta försök på detta för framtiden synnerligen viktiga område. Vid en bedömning av tabellens siffror måste också hållas i minnet, att senare utplanteringar haft allt kortare tid på sig för att nå utveckling. De tidigast utplanterade har erhållit ett försprång på en hel utplanteringssäsong gentemot de senast satta och detta måste inverka.

Under de väderleksförhållanden, som rådde under 1960, var det ingen risk för att de utplanterade växterna skulle torka bort. Tvärtom var den höga markfuktigheten en given nackdel för de delförsök, som planterades ut i augusti, september och oktober. Marken var så sur att nödig omsorg ej kunde läggas ned vid utplanteringen. För det försöksled som planterades ut i maj 1961 gäller att det då rådde varmt väder och att det var relativt torrt i jorden. Troligen hade utplantering en månad senare givit ett bättre resultat speciellt vad beträffar rosorna, som led starkt av den torra, varma luften. Inga särskilda skyddsåtgärder vidtogs.

Polyantharosen Alain. Utplanteringarna från maj, juni och juli är absolut lika starka. Det kan inte påvisas någon skillnad mellan dem. Även augusti-utplanteringen har klarat vinterns påfrestningar bra, vilket är överraskande. Veden hade ingalunda nått erforderlig mognad. Troligen påverkades övervintringsresultatet av den osedvanligt milda vintern.

Betydligt sämre övervintrade september- och oktober-planteringarna, men här inverkade säkerligen de miserabla väderleksförhållandena vid utplanteringen, vilket redan påpekats även beträffande de rosor, som planterades ut i maj 1961. De rosor, som legat förvarade vid −2° C har måhända klarat sig något bättre än de övriga på grund av att de inte vegeterat något.

---

storage of some nursery stocks. Six various sorts of plants were put into refrigerators at various temperatures. After six months (May 1960), seven (June 1960) and eight months, etc. the material was set out in the nursery. Of the Polyantha Rose "Alain", three specimens were set out each time, of the others only one. The result of the experiment was examined on August 1st, 1961.

At the head of the table are stated: (above) the length of the storing time and (below) the length of time during which the plants have grown in the nursery (in months). Left column = amount of living (surviving) plants. Right column = condition of the plants according to a scale with 10 degrees; 10 means an extraordinarily good condition.

Berberis Thunbergii. Medan maj- och juni-planteringarna är lika starka, har juli-planteringen inte hunnit med i tillväxt. Augusti-planteringen är fortfarande fullt acceptabel. Först de två senaste planteringarna har lidit starkt. Vårplanteringen 1961 har, som också framgår av tabellen vuxit till betydligt bättre. De två lägsta lagringstemperaturerna har givit något bättre resultat särskilt vid oktober-planteringen.

Forsythia ×intermedia. Juni-planteringen hann växa ifatt de i maj planterade, vilket de senare planterade icke orkade. Såväl augusti- som september-planteringarna är mycket svaga, sannolikt till följd av övervintringsskador. Oktober-planteringen är bättre men överträffas mycket markant av de i maj 1961 utplanterade. Även här synes exemplar förvarade i de lägre temperaturerna genomsnittligt ha givit bästa resultatet.

Philadelphus coronarius. De tre första månadernas utplanteringar är i praktiken likvärdiga. Augusti är bra, de sista sämre men fortfarande inte dåliga. Det är inte heller de plantor, som legat förvarade 18 månader, men de, som legat i + 1° C, är såväl i oktober- som maj-planteringen avsevärt sämre. Det kan vara en tillfällighet.

Potentilla fruticosa. Här förekommer det märkliga tillfället att den första utplanteringen ligger märkbart efter såväl den andra som den tredje. Augusti-planteringen är sämre, särskilt skiljer sig + 1° C från de övriga, som är jämbördiga. Det märkliga är dock september-planteringen, varifrån alla plantor är döda. I såväl oktober- som maj-planteringarna har + 1° C gått bort. De övriga är starkt försvagade.

Spiraea ×Vanhouttei. Maj- och juni-planteringarna är ungefär jämbördiga. Juli är senare utvecklade, augusti ännu senare, och september och oktober kommer stegvis efter. Att märka är att den sista maj-planteringen är avsevärt bättre än såväl september som oktober och närmast jämförbar med augusti-planteringen. Att + 1° C är död kan vara en tillfällighet men också 0° C är tydligt sämre än de övriga.

Diskussion

Kyllagringsförsöket har visat, att vedartade växter kan lagras mycket lång tid, i detta fall upp till 18 månader, utan att taga nämnvärd skada, om lagringen sker under sådana förhållanden, att avdunstningen hindras.

Vedartade växter vegeterar, om än mycket långsamt, redan vid en temperatur om ca 0° C om lagringstiden förlängs utöver den normala vinterperioden. Växterna ser inte ut att skadas på något sätt av att lagras vid så låg temperatur som −2° C. Däremot synes temperaturer över 0° C ge sämre livskraft hos växterna efter lång tids förvaring.

Kan förvaringsmetodiken närmare undersökas för att klarlägga optimala lagringstemperaturer för olika växter torde detta komma att få en revolutionerande betydelse för plantskolorna, som kan tillhandahålla växter under hela den del av året då marken inte är tillfrusen. Inte mindre blir värdet för trädgårdsanläggare och privata odlare, som av en eller annan anledning inte kan plantera under de vid vanlig förvaring starkt tidsbegränsade planteringsperioderna. Därför kommer fortsatta försök i större skala att anläggas med ledning av de erfarenheter som gjorts vid här refererade försök.

Kai Gram

27/4 1897 – 21/7 1961

Den 21 juli avled i sin födelsestad Köpenhamn professorn i systematisk botanik vid den Kgl. Veterinær- og Landbohöjskole Kai Gram. Med honom förlorade dansk botanik en intensivt intresserad och osedvanligt mångkunnig forskare och den danska dendrologföreningen en av sina stiftare och sin ledare alltifrån begynnelsen. Vår egen förening, till vars hedersledamot han valdes 1959, förlorade med honom också en tillgiven och uppburen vän.

Kai Gram föddes den 27 april 1897 som son till den världsberömde bakteriologen Christian Gram. Han tillhörde en släkt med starka biologiska intressen, och han torde väl inte själv ha tvekat vid valet av den biologiska banan. Efter studentexamen 1915 blev han mag. scient. 1921 och tjänstgjorde från detta år till 1929 som assistent vid universitetets botaniska museum, 1924–29 som assistent vid Farmaceutisk Læreanstalt och 1929–37 som "fast videnskabelig assistent" vid växtanatomiska laboratoriet. Professor vid Landbohöjskolen blev han 1938.

Han hade då (1935) disputerat för doktorsgraden på en avhandling om kärlväxtvegeationen i Mouydir i Centralsahara, grundad på insamlingar och uppteckningar under professor O. Olufsens expedition till Sahara, i vilken han deltog vintern 1922–23. Redan 1922 hade han eljes publicerat sitt första vetenskapliga alster, nämligen en bearbetning av *Salicornia*, glasörtssläktet, i 4. uppl. av Raunkiærs danska exkursionsflora, där han för Danmarks vidkommande delade upp sammelarten *S. herbacea* på 5 arter, av vilka 2 nybeskrivna; den ena av dessa är den habituellt mycket karakteristiska *S. ramosissima*, som står som små cypresser på "vadehavets" eljes nakna, vid ebb blottlagda flata lerbottnar och som även förekommer på liknande sätt vid Sveriges västkust. Med tiden blev Kai Gram en utmärkt kännare av den danska vilda växtvärlden, men detta blev hans enda publikation över något systematiskt spörsmål inom den. Däremot medverkade han under senare år i den danska upplagan av Lagerbergs Vilda växter i Norden, och 1954 publicerade han en studie över fältmalörtens (*Artemisia campestris*) livsform och tillväxt.

Professor Kai Gram omgiven av sina medhjälpare under Danmarks-exkursionen hösten 1960. Från vänster ses lektor Lange, amanuens Nielsen, Gram samt skovrider Larsen. — Foto Ingvar Nordin 16.8.1960.

Tidigt kom han emellertid in som medarbetare i ett par stora, mångåriga undersökningar rörande dansk vegetation och vegetationshistoria, nämligen dels den under H. E. Petersens ledning igångsatta undersökningen av Magle Mose i Grib Skov på Sjælland, dels undersökningarna tillsammans med C. A. Jörgensen och M. Köie av de jylländska ekkrattens vegetation. I serien av publikationer över Magle Mose bidrog han med flera studier över de recenta förändringarna i mossens vegetation (bl. a. ljungens tillbakagång); den sistnämnda undersökningen resulterade i en av de tre nämnda forskarna gemensamt utgiven imponerande monografi i Videnskabernes Selskabs Biologiske skrifter 1944.

Det är ganska karakteristiskt, att över huvud en så stor del av Grams utgivna skrifter utgörs av arbeten tillsammans med en eller flera andra

forskare. Dit höra också hans två kanske mest kända arbeten: dels den tillsammans med Hj. Jensen och A. Mentz skrivna utomordentligt läsvärda, innehållsrika och klara boken om nyttoväxter ("Nytteplanter", Köbenhavn 1937), dels hans och Knud Jessens förträffliga handbok "Træer og buske i vintertilstand", först publicerad 1945 och 1960 utgiven i en ny reviderad upplaga, ombesörjd av Gram ensam.

Av de båda sist anförda exemplen framgår också ett annat drag, karakteristiskt för Kai Grams verksamhet som botanist: det pedagogiska intresset och inriktningen på det praktiskt nyttiga. Han publicerade också en motsvarande "nyckel" för bestämning av viktigare träslag, likaså några notiser om undervisningsförsök och anatomiska färgningsmetoder. Som efterträdare i professorsstolen till August Mentz "genomläste och rättade" han också ett av lantbrukshögskolans elevråd utgivet stencilerat kompendium över trädgårdsbotanik, grundat på Mentz' föreläsningar. 1955 utkom en tredje uppl. av detta kompendiums gymnospermdel, "reviderad av K. Gram", och två år senare en motsvarande del, med Gram som författare, över sporväxter och angiospermer t. o. m. ärtväxterna. Ett pedagogiskt snilledrag bör påpekas i fråga om detta kompendium, i hopp om att det skall vinna efterföljd hos oss: texten står på vänstra sidan av uppslaget, högersidan är fri för anteckningar, utan att handen skymmer den text som skall kompletteras.

Redan Mentz var ju synnerligen intresserad av utländska barrträd i Danmark, och Gram ärvde intresset. Det är väl också denna del av kompendiet, som är den mest givande, åtminstone för den mer avancerade studenten, framför allt genom sina goda bestämningsnycklar för arterna i de viktigare släktena. Under sina senare år gjorde Gram också en studieresa till Nordamerika (sommaren 1953), närmast i syfte att studera skogligt viktiga barrträd; en annan långresa gjorde han 1957, till Ceylon och Thailand. Om dessa resor publicerade han några smärre meddelanden i samband med de föredrag, i vilka han efter hemkomsten rapporterade sina rön. Jag känner inte till, i vad mån han förberett några större arbeten på grundval av dessa resor.

På det hela taget är Kai Grams vetenskapliga produktion inte särdeles omfattande — så som ej sällan är fallet med de mycket mångkunniga botanisterna. I hans fall måste man emellertid ha i minnet, att hans professorstjänst innebar en mycket avsevärd undervisningsbörda och att han dessutom lade ner ett mycket stort arbete på utvecklingen av sin institution, som under hans chefstid också växte till betydligt, bl. a. genom inrättande av nya tjänster, däribland en som dendrolog.

Dendrologien blev väl under senare år Grams största intresse, och det

var förvisso inte bara barrträden han här behärskade. Hans kunskaper om de i Danmark odlade träden och buskarna motsvarades också av en förbluffande detaljkunskap om de enskilda parkernas anordning och växtbestånd. Och vad han inte fick tillfälle att skriva ner och ge ut i tryck, meddelade han frikostigt i muntlig form, när han ledde exkursioner — det gällde också när vandringen gick genom vild dansk vegetation. Vid dessa tillfällen kom inte bara hans encyklopediska vetande till sin rätt, när det gällde att bestämma kritiska arter eller att sätta in de studerade växterna i deras historiska, systematiska eller geografiska sammanhang; vad som kanske allra mest fängslade var den utomordentliga förmågan att just i det rätta ögonblicket dra fram någon speciellt intressant detalj av biologisk eller morfologisk natur, ofta nog en poäng, som kom helt oväntat och därför fäste sig desto bättre i minnet. Den som på vår danska exkursion lyssnade till hans utläggning under silverlinden på Brahe-Trolleborg om orsaken till att bina förgiftas av dess blommor eller hans demonstration på Knuthenborg av de kuriösa kautschuktrådarna, som komma fram när man drar itu bladen av den till utseendet inte alls märkvärdiga *Eucommia ulmoides*, har sett ett par exempel på detta.

När man minns sådant och minns, med vilken fart och målmedvetenhet han styrde kosan exakt till de olika demonstrationsobjekten, har man svårt att fatta, att Kai Gram då ganska länge lidit av starkt nedsatt hörsel och mycket försvagad syn. För den svensk som haft lyckan att få följa honom på hans exkursioner och att få föra en debatt (en utan undantag mycket livlig debatt) om allehanda problem bland Floras många besvärliga men tjusande barn, skall Kai Gram med sin sprittande livlighet, slagfärdiga humor och varma mänsklighet alltid stå som en ypperlig representant för det danska "lune", vi så älska och förgäves önska oss själva. Och det skall kännas mycket tomt att åter komma ner till Danmark och i botanisternas krets ej längre återfinna Kai Gram, den glade kamraten, den gode vännen.

Nils Hylander

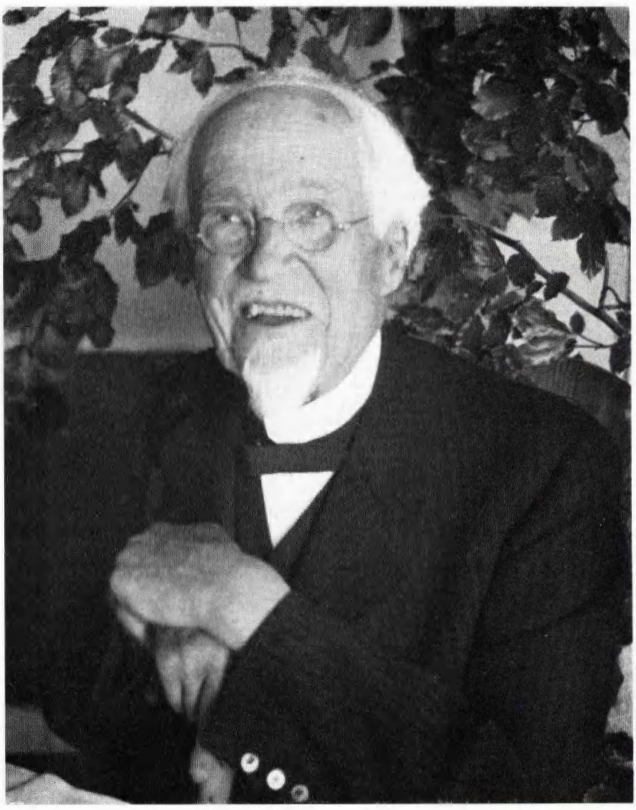

Rudolf Abelin

30/5 1864 – 2/1 1961

Den 2 januari 1961 avled Rudolf Abelin. — Må detta och följande korta data bringas till Lustgårdens läsares erinran, ty Rudolf Abelin förstod kanske som ingen annan svensk i vår tid att under sin krafts dagar forma och ge innehåll åt det vi mena med en lustgård. Då han i unga år — han var född i Malmö den 30 maj 1864 — på 80-talet vigde sitt liv åt trädgårdskonsten, stod denna lågt i vårt land. Äldre, goda svenska traditioner, främst från herrgårdsträdgårdarna, hade icke vårdats. De många nya impulserna från utlandet hade endera missförstått eller omsatts utan hänsyn till våra förhållanden, och bristen på kunnigt

yrkesfolk var stor. Rudolf Abelin blev den store vägröjaren och nydanaren, och den svenska trädgårdskulturen i dag följer i mycket de riktlinjer han utpekat.

Men liksom han själv, vid sin bortgång 97-årig, var glömd av de flesta, men uppskattad och avhållen av en liten krets, som ännu stod honom nära från gångna år, så ligga hans egna verk runt om i vårt land som av få kända, men för dem kära viloställen, ännu blommande med den skönhet även ålderns och umbärandenas tillbakagång förmår alstra. Den svenska föreningen för dendrologi och parkvård borde känna som en angelägen uppgift att, medan tid ännu är, genom en monografi över trädgårdskonstnären Rudolf Abelin bevara hans minne åt eftervärlden.

I väntan på denna bringas hans minne denna enkla hyllning.

Oscar W. Douglas

RECENSIONER

GERD KRÜSSMANN: Handbuch der Laubgehölze. — Band I. — Verlag Paul Parey in Berlin und Hamburg. 1960. Kvartoformat, 495 sid. text och 460 bilder. Inb. i klotband. Pris 148: — DM.

Gerd Krüssmann är välbekant för dendrologer och trädgårdsodlare. Hans första bok, "Die Laubgehölze", utkom i sin första upplaga 1937. Den tillgodosåg ett stort behov efter en praktisk och översiktlig dendrologisk handbok, sålunda även användbar som hjälp vid fältarbete i plantskolor och arboreta, och dess brukbarhet sträckte sig långt utanför Tysklands gränser. Sedan dess ha många värdefulla böcker, "Die Nadelgehölze" ej att förglömma, och nyupplagor av Krüssmann sett dagens ljus.

Det senaste och största arbetet av Krüssmann, vilket 1960 kom ut i sitt första band (det andra bandet är ännu under arbete) kan utan tvekan sägas vara en händelse på dendrologiens område. "Handbuch der Laubgehölze" beskriver sådana vedartade växter, vilka äro föremål för odling i större delen av Europa. Släktena och arterna äro uppställda i alfabetisk ordning och bildmaterialet utgöres antingen av fotografier i svartvitt eller detaljteckningar men också av direktkopior av bladen. Detta senare avbildningssätt återger bladens form, tandning och nervatur så exakt som man överhuvud kan önska sig.

En bedömning av Krüssmanns handbok i dess hittills färdiga skick ger vid handen att den är ett utförligt, ja imponerande arbete, framskapat ur en stor växtkännedom, praktisk erfarenhet och en förmåga till systematisk överblick, som karakteriserat förf. även i hans tidigare böcker.

Men man kan denna gång ej göra sig fri från känslan att han haft svårt att begränsa sig och att boken i många stycken blivit onödigt vidlyftig. I inledningskapitlen "Einführung in die Terminologie" och "Verzeichnis botanischer Autoren" är detta kanske ej så framträdande men i den beskrivande delen av boken synes antalet ur prydnadssynpunkt skäligen ointressanta arter ha blivit alltför stort.

Det första avsnittet om botaniska termer, vilka komma till användning i bokens beskrivande del är, enligt min mening så bra man överhuvud kan önska sig. De olika uttrycken för och definitionerna av växtorganens former, som förf. med stor flit sammanställt ur speciallitteraturen, äro dels ledsagade av motsvarande uttryck på latin, såsom exempelvis pelarformig (*columnaris*), nedböjd (*declinatus*), spärrig (*divaricatus*) etc., dels också exemplifierade av goda teckningar. Särskilt stycket om bladformerna är instruktivt, enär här både i ord och bild åskådliggöres grundformerna för exempelvis avlånga, elliptiska, äggrunda och omvänt äggrunda blad. — Växtbeskrivandet är en konst, som många moderna människor ofta ej ha en aning om och mot vars regler även erfarna botanister stundom bryta genom att använda oegentliga eller felaktiga uttryck. Därför är kapitlet om den beskrivande terminologien i Krüssmanns bok värdefullt och bör kunna ge mången dendrolog en repetition i ett exakt och enhetligt sätt att beskriva lignoser.

Förteckningen över namnen på auktorer och särskilt förtjänta trädgårdsmän

är delvis intressant och ett gott stöd vid studiet av dendrologisk litteratur men i andra delar alldeles för vidlyftig. Man får den uppfattningen att förf. gjort ett kompilat av auktorsnamn i så gott som hela den systematiska botaniken. För auktorsförkortningen Arn. får man t. ex. veta att den hänsyftar på George Arnold Arnott, 1799–1868, Skottland, där man istället hade väntat sig en upplysning om österrikaren Arnold, som bl. a. beskrev *Pinus nigra*. Vad har man vidare för glädje av ett sådant namn som Cretzoiu, "rumänsk lichenolog"? Eller George Druce, "botaniskt intresserad köpman i Oxford"? Eller James Duff, Earl of Fife, "Gehölzliebhaber"? Earlen må säkert en gång ha varit stätlig att se bland sina träd men hans namn kan väl nu, på sin höjd, endast intressera släktforskaren. Däremot saknar man i förteckningen namnen Kempe och Tigerstedt såsom representerande dendrologiskt kunnande och framgångsrik acklimatisering av många lignoser i den höga och klimatkärva Norden!

Om det korta avsnittet med förklaring av tecken använda i den beskrivande delen av boken, kanske ej är någonting att anmärka. En rik flora av tecken och symboler brukar ofta förekomma i tyska trädgårdsböcker, förmodligen sanktionerade av förlagen i utrymmesbesparande syfte. Ibland ge de dock genom sin rikedom texten karaktär av varuhus- eller plantskolekatalog och tvinga läsaren till ett förargat slående hit och dit i boken.

Den beskrivande delen av första bandet, som omfattar lignossläkten från *Abelia* till *Helwingia*, är mycket utförlig och dessutom rikligt illustrerad. Vissa artrika och ur identifieringssynpunkt kritiska släkten äro försedda med bestämningsnycklar. Mot Krüssmanns metod att i alla sina dendrologiska arbeten använda sig enbart av den alfabetiska uppställningen ha många kritiker, särskilt i hans eget hemland klagat. Säkerligen ha dock minst lika många andra bedömare funnit detta system praktiskt och lättbegripligt för den läsekrets av praktiskt inriktade trädgårdsmän och dendrologer, som hans böcker i första hand vänder sig till. För en viss botanisk överblick är f. ö. sörjt genom att vissa viktigare och större släkten, såsom exempelvis *Acer* och *Berberis* försetts med systematiska gruppöversikter, i vilka de till resp. sektioner hörande arterna äro uppräknade. Man kan på så vis överblicka, vilka arter, som äro närbesläktade, även om de genom den alfabetiska ordningen äro skilda åt i texten.

En karta i början av den beskrivande delen visar det odlingsområde, som de i boken upptagna arterna anses täcka. Här har endast södra Skandinavien kommit med medan kartbilden i gengäld täcker sydligaste Europa, dvs. Spanien, Italien och Grekland. Hade kartbilden flyttats norrut så att åtminstone en del av norra Skandinavien kommit med och det subtropiska medelhavsområdet (ävensom kanske de sydligaste brittiska öarna) uteslutits, skulle ej minst författaren själv kanske ha varit lyckligare. Speciellt därför att han på så sätt skulle ha befriats från det krävande och ansvarsfulla värvet att i sin bok få med ett någorlunda välavvägt antal släkten och arter från såväl boreala som tempererade och subtropiska områden. Nu haltar artbeståndet avsevärt och man får den bestämda uppfattningen, att förf. hellre skulle ha hållit sig till de boreala och tempererade lignoserna enbart, vilka han känner väl till och vilka han i avsevärt större utsträckning kunnat se och bedöma i odling. Låt mig ta ett par exempel: Beskrivningen av odlade eller odlingsbara arter av släktet *Eucalyptus* må synas mången nordisk dendrolog uttömmande. Det är den

emellertid ej, när ett par så viktiga arter som *E. camaldulensis* (inkl. den närstående och ofta förväxlade *E. tereticornis*) och *E. gomphocephala* utelämnats. Bägge och isynnerhet den förstnämnda äro att finna både som prydnadsträd och i skogsodlingarna runt nästan hela medelhavsområdet. Av släktena *Caesalpinia* och *Cassia*, bägge i södern företrädda av åtskilliga vackra arter i parker och trädgårdar, ha endast ett par arter medtagits i boken. Helt uteslutits har det ur prydnadssynpunkt fullt jämbördiga släktet *Bauhinia*, som i ett par arter t. o. m. torde kunna odlas ute även i Sydtyskland. Om Johannisbröd-trädet, *Ceratonia siliqua*, en karaktärsväxt i medelhavsområdet, har förf. åsikten att det skulle vara bladfällande. Detta måste ha berott på bristande konfrontation med denna växt, ty något mera utpräglat städsegrönt än *Ceratonia* torde vara svårt att finna!

Behandlingen av t. ex. släktet *Acer* vittnar däremot om en på noggrann självsyn grundad kännedom. Här äro många, ja nästan alla i odling befintliga arter och former beskrivna och på ett eller annat sätt avbildade. För anmälaren har det varit ett nöje att bläddra och läsa i speciellt detta avsnitt av bandet, som har mycket att lära läsaren. Många kulturformer av lönn, som man sällan eller aldrig finner beskrivna eller avbildade i dendrologiska arbeten, förekomma här. Överhuvud har Krüssmann genom att ägna även denna bok åt de många trädgårdsformerna av våra odlade lignoser gjort hortikulturen en stor tjänst.

Ytterligare ett par randanmärkningar må vara tillåtna. Av släktet *Betula* upptager boken flera ur odlingssynpunkt ointressanta arter, såsom den litet kända och väl aldrig odlade *B. callosa*, den fula *B. concinna* och diverse utplock ur massan av värdelösa hybrider (björkarterna hybridisera mycket lätt, lättare än vad som är önskvärt) såsom de svårkontrollerbara *B. borggreveana*, *B. Eastwoodiae* och *B. Koehnei*. Glädjande är det dock att se, att förf. använder namnet *B. verrucosa* för vårt- eller masurbjörken och ej det bland mellaneuropeiska författare så omhuldade men diffusa namnet *B. pendula*. Beträffande de flikiga formerna av *B. verrucosa* synes han helt ha bortsett från Nils Hylanders klarläggande av skillnaden mellan äkta och oäkta Ornäsbjörk (Lustgården 1956–57). Den bladtyp som Krüssmann sålunda på sin plansch 64 kallar *B. verrucosa* "Gracilis" återger i själva verket den äkta Ornäsbjörken, *B. verrucosa* f. *dalecarlica*, och den bladtyp som han på samma plansch kallar *B. verrucosa* "Dalecarlica" är istället oäkta Ornäsbjörk, *B. verrucosa* f. *crispa* Hyl. Det som Krüssmann vidare kallar *B. verrucosa* "Birkalensis" är istället det som i Hylanders arbete kallas *B. verrucosa* f. *serratolobulata* Hyl.

Någon anmärkning på bildmaterialets kvalitet kan ej göras. Det är utmärkt, vackert och instruktivt och ofta mycket stimulerande för växtintresset. Ett stort antal habitusbilder äro tagna på de naturliga växtlokalerna. På ett litet sakfel må i sammanhanget pekas: på plansch 3 är *Acacia longifolia* avbildad, ej, som angives, *A. armata*!

Det måste slutligen betonas att Krüssmanns uppgifter om härdigheten hos lignoserna måste tagas med stor försiktighet av odlare i Skandinavien, som ju har ett mycket variabelt och svårbedömbart klimat. Här kan man f. ö. ej heller fullt lita på Rehder's Manual även om den kan ge vissa hållpunkter för odlaren.

Mycket annat skulle kunna berömmas eller kritiseras i Gerd Krüssmanns bok. Ett sådant arbete är ju så anspråksfullt att det måste finna sig i en anspråksfull kritik. Men ingen detaljkritik kan emellertid förringa det stora generella värdet

hos denna omfattande, användbara och i sin helhet utomordentligt vackert illustrerade dendrologi. Den rekommenderas varmt till alla dem som intressera sig för träd och buskar, de må vara fackmän eller amatörer!

Tor Nitzelius

Årsskrift for planteskoledrift og dendrologi 1959 og 1960. 6. og. 7. årgang. Oslo 1961. 139 sid.

När den norska lantbrukshögskolan vid Ås 1859 startade sin verksamhet, grundades även en plantskola i anslutning därtill. Den nuvarande ledaren för denna plantskola, docenten i dendrologi och plantskoleskötsel Oddvin Reisæter lämnar i årsskriften en intressant redogörelse för skolans hundraåriga utveckling.

Plantskolan vid Ås är den äldsta i Norge som utan uppehåll varit i verksamhet, även om de första norska plantskolorna kan dateras till 1700-talet. Odlingsareal och sortiment har ökat samtidigt som en allt starkare mekanisering medfört att driften avsevärt kunnat rationaliseras. Från 10 tunnland på 1860-talet har odlingsarealen mer än fördubblats. Den första frökatalogen från 1874 upptog 14 barrträd samt 139 lövträd och buskar (fruktträd och bärbuskar ej medräknade); 85 år senare var motsvarande siffror 34 respektive 289.

Då man läser en historik som denna, frapperas man av hur litet som i realiteten är känt om plantskolornas betydelse för nordisk dendrologi och parkvård genom tiderna. Sortimentens sammansättning har naturligtvis varierat oerhört beroende på hur olika modeinriktningar har influerat på efterfrågesidan. Vi far hoppas att någon tar upp denna problemställning till behandling ur vår speciella synpunkt.

"Vinterherdige trær og busker er et aktuelt emne i Norge. Få steder i landet har kaldere vintrer en österdalene. Kjennskap til hva som vokser og hvorledes det greier sig, skulle derfor ha stor interesse." Med dessa rader inleder overlærer Egil Hansen en innehållsrik berättelse från en resa genom landets mest kontinentala delar, från Kongsvinger i söder till Tynset och Röros i norr (dvs. ungefär som från Uppsala till Sundsvall).

I den 28-sidiga och mycket välillustrerade uppsatsen behandlas ett 90-tal arter, och om var och en lämnas ett värdeomdöme ur odlingssynpunkt. De olika delarnas karaktärsarter uppräknas, och förslag på arter, som bör prövas, lämnas i utförliga förteckningar. En rad ur olika synpunkter (storlek, ålder m. m.) märkliga träd omtalas.

Ur årsskriftens innehåll i övrigt bör framhållas två artiklar om rosor av Arne Lundstad, Egil Bjerkestrands uppsats om "Formering av björk", samt att Reisæter exemplifierar och besvarar frågan "Kva er ein kultivar?"

Lundstad lämnar i sin ena artikel en sammanställning av resultaten från två serier övervintringsförsök med 118 olika sorter polyantharosor. De båda försöksserierna omfattade sexårsperioderna 1952–58 och 1953–59. Författaren diskuterar ingående klimatets inverkan på plantavgången. Av de 118 sorterna var det endast 9 som helt undgick förluster, nämligen "Dagmar Späth", "Frau Astrid Späth", "Echo", "Gruss an Aachen", "Katharina Zeimet", "Kluis Scarlet", "Mrs. R. M. Finch", "Orange Triumph" och "Poulsen's Pink". Av detta framgår att äldre sorter tycks vara mera härdiga än nyare.

Bengt M. P. Larsson

STADGAR

för Föreningen för dendrologi och parkvård

§ 1.

Föreningens syfte är att främja intresset för och kännedomen om i Sverige odlingsvärda träd och buskar ävensom intresset för anläggning, vård och förskönings av svenska parker.

§ 2.

Föreningen skall verka för detta mål genom:

1:o *att* insamla och bearbeta inom landet gjorda rön på dendrologiens område;

2:o *att* verka för en i tilltalande former genomförd parkanläggning och parkvård;

3:o *att* anordna exkursioner till egendomar med gammal eller i övrigt intresseväckande parkkultur eller andra dendrologiskt intressanta platser;

4:o *att* utgiva skrifter angående svensk dendrologi och parkvård.

§ 3.

Varje för föreningens syfte intresserad person äger att efter anmälan vinna inträde i föreningen.

På förslag av styrelsen äger föreningen att till hedersledamot välja framstående dendrolog eller person, som visat särskilt intresse för föreningen eller främjat dess ändamål. Hedersledamöternas antal må ej överstiga 12 svenska och 12 utländska.

§ 4.

Föreningens ledamöter bestå av

a) *hedersledamöter*, vilka ej betala några avgifter,

b) *årsbetalande ledamöter*, vilka årligen betala av årsmötet fastställd avgift,

c) *ständiga ledamöter*, vilka en gång för alla betala av årsmötet fastställd avgift,

d) *stödjande ledamöter*, vilka antingen inbetala en årlig avgift eller en engångsavgift som fastställes av årsmötet.

Föreningens utgifter bestrides av medel, som inflyta från årsbetalande ledamöter samt av årsavgifterna från stödjande ledamöter. Avgifter, som inbetalas av ständiga ledamöter, avsättes till en fond benämnd "Ständiga ledamöters fond". Ränteavkastningen från denna fond får användas till bestridande av föreningens utgifter. Därest föreningens verksamhet kräver tillskott ur fonden, äger årsmötet besluta härom.

§ 5.

Föreningens angelägenheter handhavas av en styrelse, bestående av 15 ledamöter jämte 7 suppleanter.

Ledamöter och suppleanter väljas på allmänt årsmöte för tiden till det allmänna årsmöte, som hålles tre år därefter, med iakttagande av att varje år minst 5 ledamöter och 2 suppleanter avgå. Avgående ledamot eller suppleant kan omväljas.

Avgår ledamot eller suppleant före utgången av den tid, för vilken han är vald, skall nytt val efter honom verkställas för den tid, som för honom återstått.

Vid styrelsevalet utser föreningen en av ledamöterna att vara föreningens och styrelsens ordförande.

§ 6.

Styrelsen utser inom sig en vice ordförande och ett arbets- och redaktionsutskott på 5 ledamöter samt utom eller inom sig en sekreterare och en skattmästare.

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden, så ofta det erfordras, dock minst en gång årligen. Arbets- och redaktionsutskottet sammankallas av dess ordförande.

Vid styrelsens sammanträde skola, för att beslut må kunna fattas, minst 5 ledamöter eller suppleanter vara närvarande, och vid arbets- och redaktionsutskottets sammanträde minst 3 ledamöter. Alla frågor avgöras med enkel röstövervikt. Vid lika röstetal gäller den mening, som biträdes av ordföranden vid sammanträdet.

Styrelsens medlemmar, med undantag av sekreteraren och skattmästaren, äga icke uppbära ersättning för sitt uppdrag.

Till styrelsens sammanträden skola alla ledamöter kallas helst 8 dagar förut samt suppleanterna inom samma tid underrättas.

§ 7.

Styrelsens förvaltning och räkenskaper granskas av tvenne därtill av föreningen valda revisorer.

§ 8.

Ordinarie årsmöte hålles årligen i Stockholm under mars eller april månader. Extra föreningsstämma utlyses, då styrelsen så finner lämpligt, eller då minst en tiondel av föreningens hela medlemstal sådant hos styrelsens skriftligt begär med angivande av ändamålet med stämman. Kallelse till föreningssammanträde sker senast 14 dagar före stämmans hållande antingen genom annons, som av styrelsen införes i lämpliga tidningar, eller genom kallelse per post till varje medlem. I kallelsen angivas de ärenden, som skola bliva föremål för föreningsstämmans behandling.

§ 9.

Årsmöte öppnas av ordföranden eller, vid förfall för honom, av styrelsens vice ordförande, varefter förhandlingarna ledas av ordföranden eller vid förfall för honom av den, föreningen därtill utsett.

Vid årsmötet avgöras alla frågor med enkel röstövervikt och genom öppen omröstning, där icke votering med slutna sedlar begäres.

Val av hedersledamöter skall alltid ske genom sluten omröstning.

I händelse av lika röstetal äger ordföranden utslagsröst.

§ 10.

Vid ordinarie föreningsmöte förekomma: 1) Styrelse- och revisionsberättelse; 2) fråga om ansvarsfrihet för styrelse och skattmästare för föregående års förvaltning och räkenskaper; 3) val av ledamöter och suppleanter i styrelsen; 4) val av revisorer och revisorssuppleanter; 5) förslag och framställningar, vilka av styrelsen blivit väckta eller som till styrelsen skriftligen inkommit senast en månad före mötets hållande.

§ 11.

Beslut om ändring av dessa stadgar skall för att bliva giltigt fattas å två på varandra följande föreningsstämmor, därav minst en ordinarie, och å den stämma, som sist hålles, biträdas av minst två tredjedelar av de röstande.

§ 12.

Beslut om föreningens upplösning vare ej giltigt med mindre samtliga medlemmar därom förenat sig eller beslut fattats på tvenne efter varandra följande föreningsstämmor, därav minst en ordinarie, och å båda stämmorna biträtts av minst två tredjedelar av de avgivna rösterna. Upplöses föreningen skola, sedan föreningens skulder blivit guldna, återstående tillgångar användas för ändamål, som avser att främja svensk trädgårdsodling eller trädplantering.

Stadgarna äro antagna vid föreningens konstituerande på Läkaresällskapets lilla sal i Stockholm torsdagen den 18 mars 1920.

Stadgarna äro sedermera ändrade genom beslut å ordinarie föreningsstämma den 17 mars 1945 och extra föreningsstämma den 19 maj 1945 samt vid ordinarie föreningsstämma den 15 mars 1959 och extra föreningsstämma den 25 juni 1959.

ALMQVIST & WIKSELL 61153065

Reviderad - Apn